

Vida Joltán

A könyvtáros

1960. ÉVI MÁJUS HÓ / TIZEDIK ÉVFOLYAM

5

KÓHALMI BÉLA: Egy híres „Emlékirat”-ról — ötven év után	321
TÓTH ENDRE: Tudomány és vallás	323
DANYI DEZSŐ: Olvasói igények egy Szabó Ervin kerületi könyvtárban	324
A szovjet sajtó- és könyvkiadás 1959-ben (Dezsenyi Béla és Nagydiósi Gézáné)	327
KEKI BÉLA: Könyvtárépítés Szekszárdon	328
BUDAI GYULA: Egy pályázat és ami körülötte van	331
Kérdezz-felelek (Dr. Takács József)	332
PELEJTEI TIBOR: Néhány olvasószolgálati kérdésről	333
Modern könyvtártechnika. SÉBESTYEN GÉZA: A Telex és a televízió	335
Könyvtári munka — könyvtáros hivatás. A könyvkötés és a politéchnikai oktatás (Lázár István); A könyvtár kapcsolatairól (Kovács János); Két író-olvasó találkozó a gyermekkönyvtárban (K. Drechsler Ágnes); Új munkáslvasók a könyvtárban (Káldi János); Könyvtári élet a 400 éves miskolci Földes Gimnáziumban (H. K. M.)	338
A. VÖLCSÉVA: A bolgár ajánló bibliográfiákról	341
BALÁZS SÁNDOR—SZABOLCSKA FERENC: A műszaki könyvtárhálózat fejlődéséről	343
Magyar könyvtárosok és bibliográfusok. VÉRTESY MIKLÓS: Veress Endre	345
Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója (-k. j.-)	347
TÓTHPÁL JÓZSEF: A Csongrád megyei művelődési autó egyéves eredményei	348
Eseménynaptár	349
MARKOVITS JÓZSEF: Zokonveszik, ha nem keressük fel őket	350
Új szakmai kiadványok	351
DERSI TAMÁS: Az új párttörténet	353
ENDREI WALTER: Régi könyvkötések kincsei	356
PÁLOS ENDRE: Ünnepi könyvhét	357
Az olvasómozgalom fóruma	360
Szerkesztői üzenetek	361
Írói arcképek:	
FARKAS ZOLTÁN: Schöpflin Aladár	362
Herzen (—k—)	364
SZÁSZ IMRE: A Brontë nővérek	365
HÖRÖMPÖLY MIKLÓS: Tallozás az Új Magyar Lexikonban	367
A könyv történetéből. FITZ JÓZSEF: Az első magyar kiadók	368
Legkedvesebb könyveim: Bóka László, Remenyik Zsigmond és Veres Péter nyilatkozatai	370
SZÁNTHÓ DENES: A magyar exlibris	373
Olvasás közben. Paródia, travesztia, irodalmi karikatúra (P. L.)	375
HAJÓS TIBOR: Egy új szovjet képzőművészeti albumról	376
Kérdezz-felelek	377
VARANNAY AURÉL: Mikszáth Kálmán utókorá	378
Szemelvények új könyvekből:	
GALINA NYIKOLAJEVA: Útközben	380
VÉRTESY ARNOLD: A kegyelmes asszony	382
IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ	
SALGÓ LÁSZLÓ: Kína közelről (Földvári Ferenc)	385
Magyar ars poetica (—K—)	385
KRÚDY GYULA: Aranyidő — A templárius (Szombathy Viktor)	386
MÁTYÁS FERENC: Kegyetlen idill (Vihar Béla)	386
TATAY SÁNDOR: A fehér hintó (—s—a)	387
MIKES GYÖRGY: Szálka és gerenda (Zs. E.)	387
SZÁNTÓ TIBOR: Árnyékvilág (B. G.)	387
Betyárok tüznél (—y)	388
NAGY LÁSZLÓ: Sólymok vére (Zolnay Vilmos)	389
MENANDROS: Az embergyűlölő (—k—)	389
EUGENE POTTIER: Forradalmi dalok (—cs—)	390
GALSWORTHY: Tűz és víz (Maár Gyula)	390
ALAIN—FOURNIER: A titokzatos birtok (Máté Iván)	391
ANDRZEJ STRUG: A sárga kereszt (Magyar Sándor)	391
PANOVA: Szentimentális regény (B. S.)	392
LOUIS GOUILLOUX: Fekete vér (Szávai János)	392
MAURICE PONS: Arisztotelész, a varga (Lázár István)	393
LEONHARD FRANK: Német novella (Z. V.)	393
H. LÁNYI PIROSKA: Szól a fuvola (Csertői Oszkár)	394
BARBARA RING: Peik (Cs. O.)	394
Kálti Márk krónikája a magyarok tetteiről (P—s)	395
TOMMASO CAMPANELLA: A Napváros (—o—)	395
PIETRO ARETINO Válogatott Írásai (—o—)	396
Liszt Ferenc válogatott írásai (Szöllősy András)	396
ROMAIN ROLLAND: Jean Baptiste Lully (—z-á-)	397
BORSOS BÉLA — SÓDOR ALAJOS — ZÁDOR MIHÁLY: Budapest építészettörténete, városképei és műemlékei (—o—)	397
DESI HUBER ISTVÁN: A művészetről (K. É.)	398
KAMPIS ANTAL: Matisse (Murányi-Kovács Endre)	398
HORVÁTH TIBOR: Gauguin (—r—)	399
A hetvenötves Magyar Állami Operaház (Bory István)	399
DR. BARANYAI ERZSÉBET — DR. LENÁRT EDIT: Az írásbeli közlés gondolkodáslélektani vonásai (K. K.)	400
Műszaki irodalom (T. O.)	400
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	Borító III.

Címlapképünk Czobor Ágnes Caravaggio c. művének borítóját ábrázolja (Képzőművészeti Kk. kiadása.)

A könyvtáros

A Művelődésügyi Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő. Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11, Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza!

EGY HÍRES »EMLEKIRAT«-RÓL — ÖTVEN ÉV UTÁN

— Szabó Ervin könyvtártudományi cikkeinek és tanulmányainak megjelenése alkalmából* —

A könyvtárak világán kívül állókat is meglepheti, hogy Szabó Ervin, a Marx és Engels által a tudomány rangjára emelt szocializmus első magyar teoretikusa hatalmas kötetre való könyvtári vonatkozású tanulmányt írt, s most itt van előttünk a 740 lapos kötet. Úgy alakult ki: cselekvésre ösztönző brosrák, előterjesztések, előadások, folyóiratcikkek és újságcikkek sokaságából, kivétel nélkül alkalom szülte írásokból, de így is kitelnek belőlük egy kézikönyvre való könyvtártudomány. Mindebből máris kiderül, hogy ami könyvtári tárgyú cikket írt, nem azért írta, hogy a könyvtártudományt művelje, hanem könyvtári alkotásra, mindenekelőtt egy nagy fővárosi könyvtármendszer megalkotására ösztönözzön, és hogy szégyenpírt kergessen a fővárosi és az országos kultúrpolitika intézőinek arcába, elébük tárva könyvtári viszonyaink elmaradottságát.

Olvassuk el a tartalomjegyzéket. A cikkek címei kimértek, szabatosak, hivatali jellegűek. De olvassunk bele akár csak egy-egy könyvtári évről szóló jelentésébe, vagy a polgármesterhez intézett előterjesztésébe: a vessző suhintását érezzük. Hivatali alárendeltsége cseppet sem gátolta abban, hogy kemény és szokimondó legyen. 1907-ben megteremti a maga könyvtári sajtóját: megindítja a *Fővárosi Könyvtár Értesítőjét* és minden évfolyamának első füzetében — a könyvtár működéséről szóló jelentésében — egyre erősödő hangon követeli a fővároshoz méltó nyilvános könyvtár megteremtését. Az Értesítőnek már az első számaiban megírja, hogy kiknek kell megépíteni a könyvtárat: „*Olvassni akarnak olyanok, akik azelőtt nem igen zavarták a könyvtárak csendjét; az ipari munkás, aki gazdasági és politikai érvelésüléért folytatott harcának gerjesztő elemeit és igazolását keresi a technika és természettudomány, de főként a társadalomtudomány és szociálpolitika új eredményeiben*”... és hozzájuk „*csatlakozik a szel-*

lemi munkások óriásilag megnövekedett tömege is fokozott igényeivel, melyeket a régi könyvtárak kielégíteni képtelenek.” — Íme mindjárt első hivatalos megnyilatkozásában szelíd, értekező hangon jelentkezik a harci program: *könyvtárat a gazdasági és politikai befolyásért küzdő ipari munkásságnak és szabad értelmiségnek olyan könyvvanyaggal, mely életharcát tudatosá teszi.* E perctől kezdve tíz éven át ezért harcol. Érti a szót a nagyhatalmú fiatal polgármester, akit „podesztá”-nak becéztek? Érti, de a programot nem ő hirdeti meg, pedig beletartoznék a tarsolyában rejtőző programjába a „községi szocializmus”-nak. Nem ő hirdeti meg, hanem a Központi Városháza Károly körúti szárnyának sötétjében meghúzódó kis szakkönyvtár vezetője. Bárczy István tartott attól, hogy e programvállalása megbonthatja a városházi nagypolgárság mögéje sorakozó többségét. Szabó Ervin három éven át követeli évi jelentéseiben a könyvtári bajok gyökeres reformját. És amikor Bárczy végre elszánja magát rá, szinpadias megrendezést kíván; így tartja jónak. A sűrűsödő ipari sztrájkok éveiben nem kockáztathatja meg a városházi urak jóindulatának elvesztését. Szövetségeket keres a városházán a törzsfőnökök soraiban — már ti. ott, ahol kulturális cél érdekében meghallgatást remélhetett. Ballagi Aladár bizottsági tagot, a történész-professzort, a belvárosiak vezérszónokát kéri fel arra, eszközöljön ki a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsánál egy polgármesterhez intézett feljegyzést. A feljegyzés — Ferenczi Zoltán munkája — jó, okos írás. Az is jó, hogy olyan dolgokat ismétel, amiket Szabó Ervin már három — előző évi — jelentésében elmondott a polgármester úrnak. A polgármester úr megrendel még két közgyűlési interpellációt a könyvtár súlyos bajai ügyében. Az egyiket — 1910 márciusában — Ballagi Aladár, a másikat — megbeszélés szerint — a József-

* Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye. Kiadta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp. 1959.

város hatalmas törzsfőnökének (az egyik villamos társaság vezérigazgatójának, Hüvös Józsefnek) a veje, egy fiatal ügyvéd: Lengyel Endre mondja el. Ez volt az ifjú városatya szűzbeszéde. És így már két kerület szavazata biztosra volt vehető. No lám, milyen jó, hogy ilyen gyanús ügyet, mint a nyilvános könyvtáré, fölülről és nem alulról sürgetnek. Bárczy véleményt kér a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának iratáról Szabó Ervintől, és Szabó Ervin alaposan ki is használja véleményében a neki felkínált lehetőségeket. Kertelés nélkül írja meg: a főváros ne „feladatai”, hanem „cselekedetei” közé vegye fel a Tanács által is javasolt „városi közművelődési nyilvános közkönyvtár” alapítását. Ez határozott beszéd. De nyomban hozzát teszi, hogy szükségesnek tartja mindjárt — már e vélemény keretében — megjelölni azokat az általános irányelveket, amelyek e könyvtár létesítésénél a fővárost vezessék. És a Tanács óvatos megfogalmazása helyett már itt fejtí ki a jövőd könyvtár tudományos színvonalának; olvasópolitikájának, az állomány gyűjtési elveinek fő tételeit, amiket azután két hét alatt megírt, nagyobb lélegzetű, híres *Emlékirat*ban részletesen is kifejtett. Tiszta vizet öntött a pohárba.

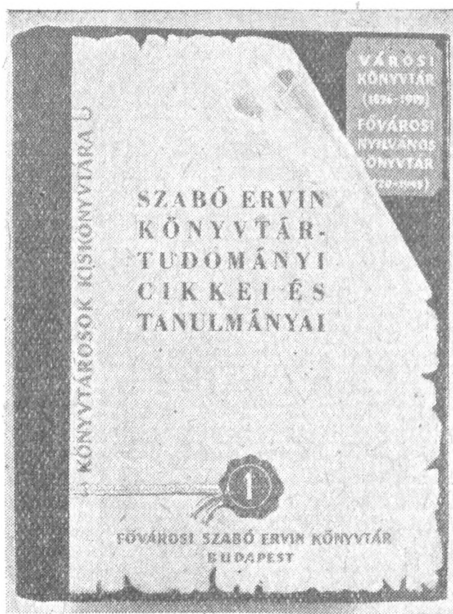
*

Az olvasó ne csodálkozzék azon, hogy amikor az volna a feladatomban, hogy Szabó Ervin könyvtártudományi munkásságát ismertessem, egyre csak a főváros által felállítani kívánt nagy közművelődési könyvtárról esik szó. Szabó Ervin a fő-

város könyvtári rendszerébe akarta építeni ezt a nagyra hivatott intézményt, s amikor erről irt és beszélt, felszínre került Budapest egész könyvtárügyének minden kérdése: az általános jelleg, a bizonyos irányú specializáltság, a tudományos könyvtárak közti együttműködés, az egyesületi könyvtárakkal és a szabad tanítással való kapcsolat kérdései. Így tehát a nagy fővárosi könyvtár körüli csatározásai alatt nyilvánosan vitathatott meg az egész országot érdeklő könyvtárpolitikai és tudománypolitikai kérdéseket és ebben kell látni vitacikkeinek és tanulmányainak időtálló értékét.

A tervezett könyvtár társadalomtudományi jellege mellett szözl az, hogy a fővárosi közönsége 1910-ben, az *Emlékirat* feletti vita évében már birtokában volt egy ilyen könyvtárnak, a 70 000 kötetes fővárosi könyvtárnak, melyet a közönség már megkedvelt és megostromolt, s ahol sok-sok olyan mű megvolt, ami egyetlen más könyvtárában az országnak sem volt megtalálható, vagy hozzáférhető. Ez azonban — akármilyen hihetetlenül hangzik is — nem bizonyult nyomos érvnek.

A teatrális rendezéshez hozzátartozott egy szakértekezlet megtartása is. Ezt Szabó Ervin is javasolta, de nyilvánvaló, hogy Bárczy István sugalmazta abból a megfontolásból, hogy egy kitűnő tudósokból és könyvtárakat fenntartó kulturális egyesületek vezetőiből kialakított testület helyeselni fogja Szabó Ervin terveit és így ő, a polgármester, a közgyűlés mézei hadainak várható akadémikuskodását, sőt acsarkodását a vörös posztót helyettesítő „szociológiai” könyvtár ellen egy tekintélyes társaság megállapodásaira hivatkozva, leszerelheti. Voltak, akik megkerülték az *Emlékirat*nak ezt a kényes részét és általában helyeselték, hogy a főváros végre megépítse nagy közművelődési könyvtárát. (Bakonyi Kálmán táblabíró, Havass Rezső egyetemi tanár, Diner-Dénes író, Erődi Béla főigazgató) és voltak, akik — a várható vitában nem kívántak részt venni, de ártani sem akartak az ügynek — tehát távolmaradtak (Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke, Ferenczy Zoltán, az Egyetemi Könyvtár igazgatója, Fejérváry László, a Múzeumi Könyvtár igazgatója és Wlassics Gyula, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának elnöke). Ketten voltak mindössze a bajt csinálók, akik megzavarták Bárczy számításait. König Gyula egyetemi tanár, aki határozottan ellenezte, hogy a közművelődési könyvtár központja tudományos jellegű is legyen, főleg, hogy — az ő szavát idézve — államtudományi könyvtár legyen, és Szily Kálmán, a természet- tudósból lett nyelvész, az Akadémia fő-

könyvtárosa. Szily Kálmán kétszer is kért magyarázatot, „miért emeltessek ki a könyvtárnak politikai, szociológiai jellege?” Mintha nem hallották volna azt, amit előtűk és utánuk Alexander Bernát és Földes Gyula professor, Harrer Ferenc tanácsjegyző és maga Szabó Ervin briliáns okfejtéssel — előszóval és magában az Emlékiratban is — a könyvtár társadalomtudományi jellege mellett kifejtettek. Szabó Ervin nem volt ún. „jó előadó”; mondatait nehezen kovácsolta össze, de ragyogó vitatkozó volt. A szakértekezleten kétszer is arra kényszerült, hogy rögtönözve válaszoljon. Formás, szabatos és meggyőző volt mind a két felszólalása. A vita lefolyása mégsem elégtette ki, véleményét eltitkolta előtűk. Nem volt kétséges, mi volt kedvetlenségének oka. Az elnöklő polgármester a főkérdésben — elmosva a kontúrokat — így foglalta össze a szakértekezlet eredményét, mondván: „erre nézve az a véle-

mény alakult ki, hogy jellegében és szerkezetében egyfelől a meglévő tudományos könyvtárak között, másfelől a meglévő népkönyvtárak között foglaljon helyet.” Szabó Ervin ezt az opportunus magatartást csak úgy ítéllhette meg, ahogy mi.

*

A könyvtárügyben vallott minden elvi állásfoglalása vitában született meg. Ez teszi ezt a testes kötetet izgalmas olvasmánnyá. Belejátszik vitái sorozatába az a társadalmi és intellektuális háttér, mely az első világháborút megelőző két évtizedben egy, a szocializmus eszmé-nyéért, de az eszme hathatós terjesztésé-nek lehetőségeiért is küzdő tudóst munkájában — vajmi ritka pillanatokban segíteni, többnyire azonban zavarni és elgáncsolni igyekezett. Húsz év művelődés-politikájának dokumentum-gyűjteménye ez a kötet. Emlékeztető, de új erők forrása is.

K ó h a l m i B é l a

Tudomány és vallás

Könyvtári előadássorozatunk keretében „Tudomány és Vallás” címmel előadást rendeztünk. Az előadást nem várt érdeklődés fogadta. 80 főnyi közönség — ebből 50 pedagógus — vett részt rajta. Sajnos a TIT által küldött előadó alacsony színvonalú előadása nem nyújtott sokat a hallgatóságunk. De abból a tényből kiindulva, hogy a XII. kerületben az ilyen-fajta téma ennyi embert mozgatott meg, arra készített bennünket, hogy ezt az érdeklődést a könyvtári propaganda más eszközeivel is kihasználjuk.

Ezért ugyanezzel a címmel kiállítást rendeztünk a könyvtárban. A kiállítás összeállításánál arra ügyeltünk, hogy lehetőleg színes és vonzó legyen. A csekély-számú 200-as szakanyagban kívül minden olyan szépirodalmi és filozófiai könyvet összegyűjtöttünk hát, ami valamilyen formában a vallás vagy az egyház kérdéseivel foglalkozik. Még így sem vártunk nagy sikert, a kiállítást kísérletnek szántuk. De meglepő dolog történt. Olvasóink, a 38. sz. Föv. Szabó Ervin könyvtár olvasói egy hónap alatt 33 antiklerikális könyvet kölcsönöztek ki, mégpedig a következő műveket:

Kautsky: A kereszténység eredete	2 alkalommal
Feuerbach: Valláskritikai írások	1 alkalommal
Holbach: A leleplezett kereszténység	1 alkalommal
Sejmann: Fejezetek a pápaság történetéből	3 alkalommal
Sejmann: A Vatikán a II. világháborúban	2 alkalommal

Nyikolszkij: A vallás keletkezése	2 alkalommal
Lavreckij: A Vatikán	1 alkalommal
Ady: Fekete lobogó	3 alkalommal
Diderot: Az apáca	2 alkalommal
Korai materialisták	2 alkalommal
Galan: En és a pápa	2 alkalommal
A sötétség trónállói	1 alkalommal
Voltaire: Candide	2 alkalommal
Giordano Bruno és az inkvizíció	1 alkalommal
Giordano Bruno Válogatott dialógusai	1 alkalommal
Alszentek cselekedetei	2 alkalommal
Martinovics: Filozófiai írások	1 alkalommal
A klerikális reakció a Horthy fasizmus támasza	1 alkalommal
Giordano Bruno, Galilei, Campanella	2 alkalommal
Haeckel: Van-e élet a halál után?	1 alkalommal
Diderot: Válogatott filozófiai művet	1 alkalommal

A számok önmagukért beszélnek. Ismét beigazolódott: a könyvtáron múlik, hogy állományának bármely „elfekvő”, de a nevelés szempontjából fontos anyagát, annak feltárásával, minden erőszakos ajánlás nélkül eljuttassa az olvasóhoz. Ezek a könyvek pusztán azzal hatottak, hogy olvasóink tudomást szereztek róla, hogy ilyen könyvek egyáltalán léteznek könyvtárunkban.

A könyvtárosok azonban csak a rendelkezésükre álló anyaggal dolgozhatnak. Kevés a használható antiklerikális könyv. Könyvkiadásunk feladata, hogy színvonalas, korszerű kiadványokkal segítse a materialista gondolkodás kialakítását.

T ó t h E n d r é n é

Olvasói igények egy Szabó Ervin kerületi könyvtárban

A közművelődési könyvtárak rendszeres havi vagy éves statisztikája két különálló részre bontja az olvasó és a könyv kultúrpolitikai szempontból is elválaszthatatlan összefüggését: a kölcsönzők és kölcsönzött könyvek adataira. Pedig nem közömbös számunkra a könyv és az olvasó közös adatait elemezni. Mit olvas pl. az ifjűmunkás, vagy a szocialista-realista irodalmat kik olvassák elsősorban, és így tovább.

Az olyan adatfelvétel azonban, amely az említett követelményeket kielégítené, a mai feltételek mellett nem illeszthető be a könyvtárak rendszeres statisztikai munkájába. Ilyen adatokat csak meghatározott könyvtárak egy bizonyos időpontra vagy időszakra, tehát ún. „representatív eljárással” készíthetnek. A reprezentatív adatfelvételtől származó statisztikai eredmények megítélése azonban nagy óvatosságot igényel. Ha ugyanis egy könyvtárban azt állapítottuk meg, hogy a munkásság nem olvas ismeretterjesztő műveket, ez azt is jelentheti, hogy a könyvtár ismeretterjesztő állománya kicsi, vagy nem megfelelő. Az effajta felvétel tehát csak akkor ad hű képet, ha a könyvtár állományának és igényeinek elemzésével is összekapcsoljuk.

Az elmondott körülményeket figyelembe véve „Ki mit olvas?” reprezentatív felvételt végeztünk az I. ker. Szabó Ervin Könyvtárban, és 4—4 lejárati nap, mintegy 2500 könyvkártya adatait dolgoztuk fel. Reprezentatív felvételeinket összekapcsoltuk a Szabó Ervin Könyvtár által kibocsátott, az olvasók igényeit tükröző ún. „Véleménykutató kérdőív”-ek adatainak összesítésével.

A Szabó Ervin Könyvtár központjának „Véleménykutató kérdőív”-e igen értékes adatokat tartalmaz az olvasók kívánságairól, a könyvkiválasztás tényezőiről stb. Az I. kerületi könyvtárban 384 olvasó töltötte ki a „Véleménykutató kérdőív”-et. A feldolgozást az Orsz. Könyvtárügyi Tanács olvasószolgálati bizottságának egyik munkaközössége végezte.

Az olvasók és olvasott művek adatainak feldolgozása során a Szabó Ervin Könyvtár által használt foglalkozási csoportokat alkalmaztuk. Sajnos ezek a foglalkozási kategóriák például a nyugdíjasok vagy háztartásbeli olvasók esetében nem jelölik meg az osztályhelyzetet, vagy a műveltségi színvonalat.

Az irodalom értékelésének hangsúlyozása érdekében kiemeltük a „klasszikus magyar” és a „klasszikus külföldi” műveket, az „új magyar” és „új idegen” iro-

dalmat (élő szerzők műveit). A nem jelentős írókat az „egyéb” kategóriába soroltuk. Kiemeltük továbbá a szovjet szépirodalmat, az ismeretterjesztő és a politikai műveket is.

Ez a csoportosítás sem kifogástalan, de feldolgozási szempontból bizonyos előnyökkel jár. Végül azt is megemlítjük, hogy a könyvtár nem egyedekkel, hanem rendszerint családokkal áll kapcsolatban. A „Véleménykutató kérdőív” alapján ugyanis kiténik, hogy 300 megkérdezett kölcsönző közül 229-nél a család is elolvassa a könyveket. A kölcsönzés foglalkozások szerinti vizsgálata tehát egy bizonyos mértékig torzított képe a valóságnak.

a) A szépirodalom és az ismeretterjesztő művek aránya, valamint az olvasók igénye

A reprezentatív felvétel, de az 1959. évi szeptember havi kölcsönzési statisztika is azt mutatja, hogy a kölcsönzött művek háromnegyed része (74—76%) szépirodalmi tárgyú. Ez az arányszám azonban igen sok tényező hatását tartalmazza. Az ismeretterjesztő művek kiválogatását ugyanis különösen befolyásolja a rendelkezésre álló állomány mennyisége és minősége, az olvasók foglalkozása, érdeklődési köre.

Az állomány és a kölcsönzött művek megoszlása %-ban

Megnevezés	Évvégi állomány (lehetőség)	Szeptemberi kölcsönzés	Reprezentatív felvétel
Szépirodalom	62	77	75
Ismeretterjesztő	38	23	25
	100,0	100,0	100,0

Mind a reprezentatív felmérés, mind pedig a szeptemberi kölcsönzés adatai az ismeretterjesztő irodalomnak közművelődési könyvtárakban szokatlanul nagy forgalmát mutatják. Ezt a forgalmat az ismeretterjesztő irodalom magas aránya egyedül nem indokolja. Az ismeretterjesztő irodalom forgalmának magas aránya egyrészt az ismeretterjesztő irodalom jó összeválogatására, másrészt annak megfelelő propagandájára mutat.

A könyvtár anyagának tényleges igénybevitelét a „Véleménykutató kérdőív” adataival összevetve, megerősíthetjük,

hogy az olvasók mai kölcsönzésük mértékénél is nagyobb arányban igénylik az ismeretterjesztő műveket: A „Mit olvasna szívesebben” című rovatban a 300 megkérdezett 2515 címszót húzott alá. A címszavak közül 1384 (55%) ismeretterjesztő, politikai, természettudományi, technikai jellegű címszó. (Természetesen egy-egy politikai, természettudományi, technikai címszó nem tekinthető egy-egy könyvnek, a fenti százalékot azért csak tájékoztató jellegűnek tartjuk.)

Figyelemreméltó, hogy az ismeretterjesztő irodalom olvasásának aránya tekintetében nem mutatható ki lényeges különbség az egyes foglalkozási csoportok között.

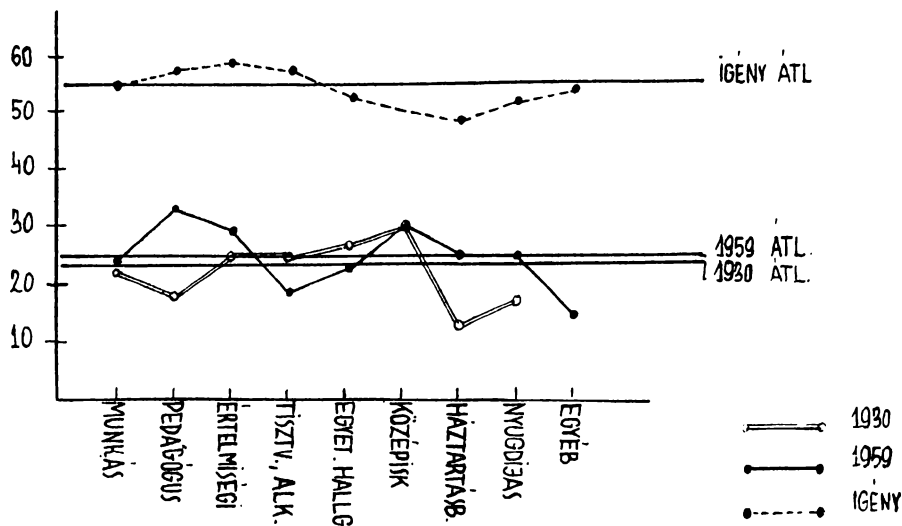
Ha a „Véleménykutató ív” alapján vizsgáljuk az ismeretterjesztő irodalom foglalkozások szerint részletezett igényét, a kulturális kiegyenlítődés irányzata méginkább megmutatkozik (a szélső értékek közel fekszenek) és kitűnik, hogy a munkásság, valamint az értelmiség művelődési igényének megnövekedése a legnagyobb (+30%).

Megjegyezzük, hogy az ismeretterjesztő irodalom iránti igény az egyes műfajok gyakorisága szerint az alábbi sorrendet mutatja, ha a 21-féle műfajcsoportból a 10 egymásután következő legnagyobbat soroljuk fel:

1. útleírás, 2. történelmi mű, 3. művészet, 4. filozófia, pszichológia, 5. technikai szakkönyvek, 6. csillagászat, 7. irodalomtörténet, 8. zene, 9. biológia, imperializmust leleplező művek, 10. a legfontosabb politikai ismeretekről szóló tájékoztató.

Ha a Szabó Ervin Könyvtár világháború előtti adatait vizsgáljuk, azt állapíthatjuk meg, hogy az ismeretterjesztő irodalom aránya lényegében nem volt alacsonyabb, mint ma. Az egyes társadalmi osztályok, illetőleg foglalkozási ágak viszont a jelenlegitől lényeges mértékben eltérő arányokban olvastak ismeretterjesztő műveket. Vonatkozik ez különösen a munkásokra, pedagógusokra, háztartásbeliekre, akik kisebb mértékben olvastak ismeretterjesztő irodalmat, mint ma. A tisztviselők és az egyetemi hallgatók viszont nagyobb arányokban.

Az ismeretterjesztő művek kölcsönzésének aránya százalékban

Az elmondottak összefoglalásaképpen, mellőzve a konkrét számadatokban rejlő esetleges hibákat, a következő megjegyzéseket tehetjük:

1. A jelenlegi ismeretterjesztő állományt az olvasók nem használják fel abban a mértékben, amilyen mértékben az állomány arányai megengednék. Bár az ismeretterjesztő irodalom olvasása a közművelődési könyvtárak átlaga felett van, az olvasók a véleménykutatás tanúsága szerint lényegesen több ismeretterjesztő művet kívánának elolvasni.

2. A kulturális különbségek a társadalom egyes csoportjai között egyre csökkennek.

3. A munkásosztály művelődési igénye ugrásszerűen megnövekedett, és az értelmiség és a munkásság műveltségi színvonalának közötti különbség egyre csökken.

4. A művelődési igények között nem jelentkezik kellő súllyal a természettudományok iránti igény.

5. A háztartásbeliek, a munkások, a pedagógusok, a háztartásbeliek, akik kisebb mértékben olvastak ismeretterjesztő irodalmat, mint ma. A tisztviselők és az egyetemi hallgatók viszont nagyobb arányokban.

mányi ismeretek elsajátítására való törekvés.

5. Végül megállapítható, hogy a társadalom osztályszerkezetében bekövetkezett változás és az egyes csoportok, valamint az egész társadalom művelődési törekvései között határozott összefüggés tapasztalható.

Nem képezi feladatunkat a fenti megállapításokból folyó könyvtárfejlesztési törekvések kijelölése. De meg kell említenünk, hogy ez a minőségi átalakulás mennyiségi változásokkal is egybekapcsolódik. Ugyanis a társadalom kor szerinti összetételének módosulása — az öregebb korosztályok arányának megnövekedése — a munkaidő csökkenése több, olvasásra szánt szabadidőt, több olvasást, tehát nagyobb könyvforgalmat idéz majd elő.

b) A szépirodalmi kölcsönzés megoszlása műfajok szerint és az igények

A szépirodalmi kölcsönzés további megoszlása azt bizonyítja, hogy az I. kerületben alig van különbség a „klasszikus”, az „új” és az „egyéb” szépirodalom kölcsönzési aránya között.

A kölcsönzött szépirodalmi művekből

	%
Klasszikus magyar	11,7
Klasszikus idegen	<u>22,1</u>
Klasszikus összesen:	33,8
Új magyar	21,9
Új idegen	<u>7,9</u>
Új összesen:	29,8
Egyéb magyar	5,3
Egyéb idegen	<u>25,5</u>
Egyéb összesen:	30,8
Szovjet	5,6

Továbbá, hogy igen kicsi az „új idegen” és az „egyéb magyar” irodalom aránya. Alig tételezhető fel, hogy az állományban a „klasszikus”, „új” és „egyéb irodalom” egyforma arányban volna képviselve. Valószínűsíthető, hogy az új (élő írók művei) irodalom állománya kisebb, mint az egyéb irodalomé. Kedvező jelenség tehát, hogy az „új magyar” irodalomnak ilyen nagy a forgási sebessége. Ez a Szabó Ervin fiók tehát jól közvetíti olvasói felé a legújabb magyar irodalmat. Az olvasóközönség nem kölcsönzi az „egyéb” — mondhatjuk úgy, a jelentéktlenebb magyar írók műveit, bár a fiók tekintélyes régebbi állománnyal rendelkezik — ez is kedvező jelenségnek minősíthető. Az „új idegen” irodalom kis mértéke az állomány kicsiségével magyarázható. Az „egyéb idegen” irodalom nagy forgalma nem tekinthető kedvező jelenségnek, ez

a csoport képviseli általában a színvonalataltalább, a kispolgári ízlésnek leginkább megfelelő irodalmat.

Foglalkozás	A kölcsönzött szépirodalom műfaji jellege	%
1. Munkás Értelemiségi Egyetemi hallgató	Új magyar	53
	egyéb idegen	49
		60
2. Alkalmazott Pedagógus Nyugdíjas	Egyéb idegen és	52
	klasszikus idegen	63
		54
3. Háztartásbeli	Új magyar és	
	klasszikus idegen	52
4. Középiskolások	Klasszikus magyar	
	és klasszikus idegen	55

A táblázat azt mutatja, hogy a munkás, az értelmiségi, valamint az egyetemi hallgató az irodalomból elsősorban „új magyar” és „egyéb idegen” könyveket olvas; az alkalmazott, pedagógus és nyugdíjas „egyéb idegen”, „klasszikus idegen”, a háztartásbeli „új magyar” és „klasszikus idegen” műveket, a középiskolások olvasmányainak felét pedig a kötelező művek alkotják.

Ha a háztartásbeliek csoportját a család foglalkozása alapján az első két csoport valamelyikébe soroljuk, azt állapíthatjuk meg, hogy a szépirodalom olvasásában is észre lehet venni egy helyesíthető kulturális nivellálódást. Jellemző, hogy a klasszikus magyar műfaj döntő többségben sehol sem jelentkezik.

300 olvasó megkérdezése alapján azt állapíthatjuk meg, hogy minden foglalkozási csoportban kivétel nélkül elsősorban társadalmi és történelmi regényeket szeretnének olvasni, kivéve a középiskolásokat, akik a kalandos regényeket meg a történelmi regényeket részesítik előnyben. Az említett műfajokat követik az életrajzi regények, elbeszélések.

A Szabó Ervin Könyvtár 1930. évi reprezentatív felvétele alapján a leggyakrabban olvasott szépirodalmi művek felsorolása bizonyítja, hogy az akkori olvasótábor Gulácsyt, Gárdonyit, Herczeg Ferencet, Jókait olvasta a legszorgalmasabban. Gulácsy legszorgalmasabb olvasói a köztisztviselők és a háztartásbeliek voltak. Herczeg műveit pedig leginkább magántisztviselők, köztisztviselők és a háztartásbeliek forgatták. Sajnos, Erdős Renée könyveit, valószínű erotikus jellegük miatt, elég nagy mértékben olvasta az ipari munkásság is. De az is kitűnik, hogy Ady Endre és Móricz Zsigmond könyveinek legszorgalmasabb olvasói az ipari munkások voltak.

Ismét megállapíthatunk néhány jellemző tényt.

1. Társadalmunk olvassa, figyelemmel kíséri az élő magyar irodalmat, a könyvtár ebben a tekintetben ellátja funkcióját.

2. A magyar szépirodalom értékelése és olvasóinak világirodalmi színvonala a múlthoz képest nagy mértékben fejlődött.

3. Az új külföldi irodalom olvasása nem kielégítő.

4. Az „egyéb” szépirodalmi művek viszonylagos magas aránya olvasóink, könyvtársaink irodalmi színvonalának további fejlesztését teszi szükségessé.

Vonatkozik ez elsősorban a munkásság nevelésére, irányítására.

5. A szépirodalmi igények a múlt felé fordulnak. Ez egyrészt ellentmondásban áll az „új irodalom” tényleges olvasásának magas arányával, másrészt csak bizonyos mértékig helyeselhető. Helyes volna ezt a tényt alaposabban megvizsgálni.

Az elmondottak alapján éppen a leírt módszer hiányossága, durvasága miatt részletesebb, pontosabb, átfogóbb, a vidéki városokra és falvakra is kiterjedő elemzésekre van szükség a könyvtárak funkcióinak minőségi átalakulásával kapcsolatban.

Danyi Dezső

A szovjet sajtó- és könyvkiadás 1959-ben

A Szovetszkaja Pecsat-ban érdekes adatokat találunk a szovjet sajtó- és könyvkiadás újabb fejlődéséről.

1959 elején a Szovjetunióban megjelent: 24 össz-szövetségi újság, amelyeknek az egyszerű példányszáma 18,9 millió volt; 176 köztársasági lap 10,6 milliós példányszámmal; 324 területi és körzeti lap 10,7 milliós példányszámmal.

107 napilapot adtak ki az autonóm köztársaságok és az autonóm területek 1,6 millió példányban.

4608 városi és kerületi újság 11 millió példányban jelent meg.

Kiadtak ezen kívül 2777 kolhoz-újságot 1,6 millió egyszeri, majdnem 24 millió évi példányszámban.

A lapok példányszáma évről évre emelkedik. Az össz-szövetségi újságok egyszeri példányszáma 1940-ben 8,8 millió volt, 1959-ben 18,9 millió, a köztársasági újságok száma pedig eredeti példányszámuk kétszeresére, a körzetiek száma a másfélszeresére emelkedett. A Pravda egyszeri példányszáma ma 6 millió, a Komszomolszkaja Pravda 3 millió példányban jelenik meg, az Izvesztiját 1 millió 550 ezer példányban nyomtatják és végül a Trud 888 ezer példányban jelenik meg.

A Komszomol 1959-ben 127 újságot adott ki, amelyeknek összes egyszeri példányszáma 6 millió volt. Úttörő újság 25 jelenik meg az egész Szovjetunióban, egyszeri példányszámuk 5 millió. A Pionerszkaja Pravda egyedül 3 millió példányban készül. 1959 elején több új úttörő újság indult baskír és jakut nyelven, meg a Szovjetunió több más népének nyelvében. A városi és kerületi újságok a legutóbbi évben 10,4 millióról 11 millióra emelkedtek példányszámukat, annak ellenére, hogy ezeknek a lapoknak a száma 1958 és 1959-ben valamivel csökkent.

A kolhoz-újságok különösen Ukrajnában terjesztették ki tevékenységüket. Egyetlen év alatt 359 új lapot adtak ki az ukrán kolhozok; az összes ukránjai kolhoz-újságok száma 1959 elején 2010 volt.

1959-ben a Szovjetunióban 3824 folyóirat jellegű kiadvány jelent meg, amelyeknek egyszeri példányszáma 38,9 millió, évi példányszáma 637 millió volt, 19,5%-kal több, mint az előző évben. 1959 elején a Szovjetunióban 875 politkai, társadalmi-gazdasági, tudományos, tudományos-technikai és irodalmi-művészeti folyóirat jelent meg, amelynek az évi példányszáma összesen 466 millió, 1959-ben több mint 30 új folyóirat indult. Új kényvelvű természet-tudományi folyóirat indult grúz és orosz nyelv-

ven, — új nyelvtudományi folyóirat litván nyelven. Sok új tudományos-technikai és tudományos-termelési folyóirat indult, továbbá egy új központi tudományos folyóirat is Nauka i Religia (Tudomány és Vallás) címmel.

Nagymértékben emelkedett a tömegfolyóiratok példányszáma is. A Rabotnica egyszeri példányszáma 2 millió, ugyanilyen mennyiségben nyomtatják a Kresztjankát. Az Ogonek egyszeri példányszáma 1,5 millió, a Krokodüé 1 millió.

1958-ban a Szovjetunióban 63 641 könyvet adtak ki 1,1 milliárd példányban. A szovjet kiadók és nyomdák által naponta termelt könyvek száma 3 milliánál több. Ezek a könyvek a Szovjetunió népeinek 63 nyelvében jelennek meg, továbbá 30 külföldi nyelven. A Szovjetunió népeinek nyelvében (az orosz kivéve) egy év alatt 16 600 könyv jelent meg 187,6 millió példányban. A Szovjetunió első helyet foglal el a világon a külföldi szerzők idegen nyelvekből fordított könyveinek kiadása terén. Az UNESCO adatai szerint a Szovjetunióban egyetlen év alatt 4608 könyvet fordítottak le, az Amerikai Egyesült Államokban ugyanakkor csak 799-et, Angliában 616-ot.

A kiadott könyvek és példányszámuk tekintetében 1959 első felében a szovjet kiadók csúcseredményeket értek el. Ez alatt a félv év alatt az egész országban 31 416 könyv jelent meg 520,2 millió példányban, — 1958-nak ugyanabban a szakaszában 27 672 könyv jelent meg 494,3 milliós példányszámmal. Ugyanannyi könyv kiadásához amennyi a cári Oroszországban az 1913-as egész évben megjelent (99,2 millió példány), a szovjet könyvkiadásnak 1959-ben összesen csak 34 napra lett volna szüksége.

A Belorusz Szovjet Köztársaságban 1958-ban 640 könyv jelent meg 9,5 millió példányban; ez a könyvek száma szempontjából 18%-os, a példányszám szempontjából 30%-os emelkedést jelent. Azerbajdzsánban a könyvek példányszáma 23%, Tadzsikisztánban 22,6%, Litvániában 15,5% és végül az Orosz Szövetséges Szovjet Köztársaságban 13%-kal emelkedett.

A megjelent könyvek példányszámának emelkedését tekintve az egyik első helyet a technikai, ipari, építészeti és közlekedésügyi tárgyú könyvek foglalják el. Az e tárgykörbe tartozó irodalom könyveinek példányszáma 1959 első felében 31%-kal, maguknak a kiadványoknak a száma 25%-kal emelkedett. A legkiemelkedőbb a nevelés- és tájékoztatásügyi tárgyköréből megjelenő könyvek példányszámának emelkedése: több mint 35%. (*Dezsényi Béla és Nagydiósi Gézné*)

KÖNYVTÁRÉPÍTÉS SZEKSZÁRDON

1959 tavaszán készültek el a szekszárdi Megyei Könyvtár új épületének tervei. A nyár folyamán megindult az építkezés és olyan gyors ütemben folyt, hogy őszre már állott az épület vasbeton-váza.

Vajon lehet-e említetlenül hagyni, hogy — minden kiterveltség nélkül — milyen évfordulón indult meg ez az építkezés?

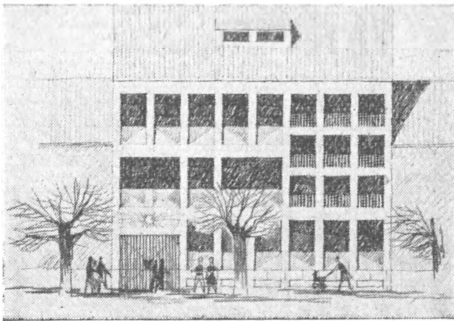
Éppen 1959 tavaszán volt tíz esztendeje, hogy nálunk is bontakozni kezdett a közművelődési könyvtárhálózat. 1949-ben létesültek a legelső körzeti könyvtárak, s a művelődés frontján megindult forradalom lendületében négy év sem telt bele, s már működött 19 megyei könyvtár és 3000 népkönyvtár. Könyv, könyvtáros és helyiség kellett mindenikhez. Tekintélyes áldozatokat kívánt ez az országos méretű könyvtárszervezés, érthető tehát, hogy új épületekre akkor nem jutott.

Am tíz év múltán elérkeztünk a közművelődési könyvtárhálózat fejlődésének újabb állomásához: épül Szekszárdon a megyei könyvtár, s ez nem átalakítás, nem adaptálás, hanem könyvtári célra emelt, új épület.

A többi megye bizonyosan követi majd a szekszárdi példát. A somogyiak máris a tolnaiak sarkában vannak: folyik a kaposvári megyei könyvtár tervezési programjának kialakítása. A bátor kezdeményezés érdeme azonban vitán felül Tolna megyéé.

1.

Köztudomású, hogy magyar földön Tolnában szünt meg legelőbb a jobbágy-ság, a megyeszékhely adta Garait és Babits Mihályt a magyar irodalomnak, a dór oszloprendes, neoklasszikus stílusú megyeházát pedig Pollack Mihály tervezte. Még ismertebb, híresebb azonban a szekszárdiak vörös bora. Egyébként mintha a Dunántúlnak ez a lankás vi-

Utcai homlokzat

déke kiesett volna a fejlődés sodrából. Szekszárd ma is parasztváros. 18 500 lakosának a fele földművelésből él, 20 százalékot tesz ki az ipari munkások és huszat az értelmiségiek száma, a többi városi kispolgár.

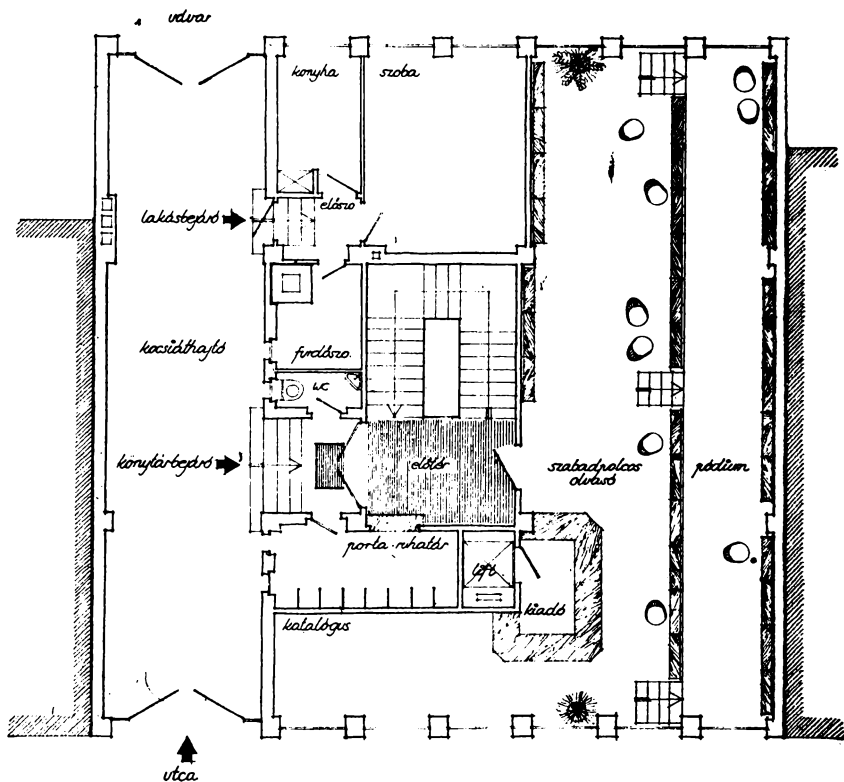
Ilyen körülmények között aligha lehetett nagyobb méretű könyvtárépítésre gondolni. Az igényeket nem is szabták túl magasra. Pedig nem ártott volna egy-két jövőbe mutató tényezőt alaposabban fontolóra venni. Például azt, hogy három középiskola is működik a városban: egy általános gimnázium, egy közgazdasági és egy mezőgazdasági technikum, s diákjaik száma közel jár az ezerhez. Vagy ami még jelentősebb: a mezőgazdaság gépesítése és a társas gazdálkodásra való áttérés a parasztság idejéből sokat felszabadít, s ennek következtében — mint a legfrissebb tapasztalatok igazolják — a termelészövetkezeti parasztság könyvtár-igénye ugrásszerűen növekszik.

Szép kilátásai vannak a fejlődésre a szekszárdi könyvtárnak, bár a munka és gond ma sem kevés. A könyvtár állománya jelenleg 34 000 kötet, 3000 városi olvasó igényeit kell kielégíteni, s e munkát 13 dolgozó végzi. De ne feledjük, hogy a város könyvellátásánál nagyobb feladatot jelent a megyei hálózat: 5 járási, 102 községi és 54 pusztai könyvtár gondozása terheli a megyeszékhely könyvtárosait.

2.

Szekszárd sűrűn beépült kisváros. Főútvonalán csak bontás árán tudtak a könyvtár számára telket biztosítani, sajnos, nem mind a négy égtáj felé szabadon állót. Kétfelől emeletes házakkal határolt, szűk területet kapott a könyvtár. A homlokzat hossza mindössze 15 méter. Későbbi terjeszkedésre nincs semmi lehetőség, még fölfelé sem, mert a városrendezési előírások két emeletben szabják meg a párkánymagasságot, s a városkép jellegének és hangulatának megőrzése céljából megkívánják a magas tetőt. Emellett vegyük számításba, hogy tűzrendészeti szempontból, meg az udvaron épülő garázs miatt helyet kellett biztosítani a földszinti kocsibejárónak is.

A sok megkötöttség okából nem irigylésreméltó, de hazai viszonylatban úttörő feladatot a Középpülete tervező Vállalat egyik építész, Vas Zoltán kapta. Idejében bekapcsolódott a munkába az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárépítési Szakbizottsága is. Csupán a történeti hűség kedvéért jegyezzük meg, hogy a Szakbizottság inkább csak a százezer kötetet

A földszint alaprajza

befogadó raktár és a nyolc—kilencezer kötetesre méretezett, szabadpolcos kölcsönző kialakításában játszott szerepet.

De ismerjük meg végre Vas Zoltán tervét, járjuk végig az épület szintjeit.

Az alagsorban — rendkívül gazdaságos alaprajzi elhelyezésben — találjuk a kazánház; a szénraktár és a salakozó mellett a női és férfi öltözőt, a zuhanyozót, a fotolaboratóriumot külön sötétkamrával és a könyvkötészet helyiségeit.

A földszinten szembeötlik, hogy milyen sok helyet foglal el a kocsihajó. Nem is fért el ide egyéb, mint a bennlakó könyvtári alkalmazott lakása, a ruhátár és a szabadpolcos kölcsönző. Ez utóbbi azonban két oldalról, az utca és az udvar felől egyaránt jól megvilágított, 15 méter hosszú 5,56 méter széles nagy terem. (Lásd az alaprajzot.)

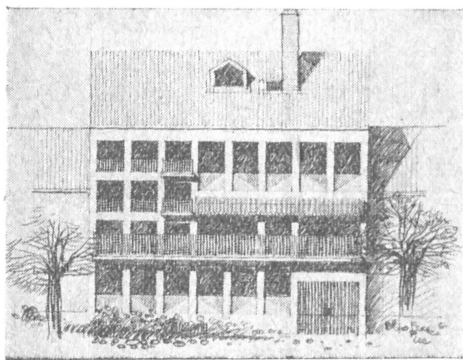
Az emeletre az épület közepén elhelyezett és felülről megvilágított lépcsőház vezet fel. Az épület déli felén két emeletet találunk.

Az első emelet utcai oldalán helyezkedik el a gyermek-olvasóterem, az udvarra néz a felnőtteké. Mind a kettő téglalap alakú, 9,11 m hosszú és 4,20 m széles. A gyermekméreteknek megfelelő bútorzat

kerül az egyikbe, a másikba viszont kevert bútorzat: egy-egy asztal és hat-hat szék áll majd a terem végében (főként a jegyzetelve olvasók számára), a terem közepén pedig fotelek vesznek körül egy kis kerek asztalt (a folyóiratokat vagy szépirodalmat olvasók számára). A két olvasóterem között fekvő előtér alkalmas helyet kínál a kiállítások rendezésére. A felnőttek olvasóterméből az udvari homlokzat teljes hosszában elnyúló teraszra léphetünk ki, ahol nyáron a szabadban kaphatnak helyet a könyvtár látogatói. A napsütéstől színes, csíkos ponyva védi majd őket.

A második emeleten — az olvasótermek felett — a beszerzés, feldolgozás, a módszertani csoport, a könyvtárvezető és a gazdasági ügyintéző munkahelyei sorakoznak.

Az épület északi felén, a szabadpolcos kölcsönző felett találjuk a raktárakat. Ez tulajdonképp a két emelet magasságának megfelelő 6,60 m magas, egyetlen légteret alkotó helyiség, amelyet üvegbeton födémeek osztanak három, egyenként 2,20 méter magas szintre. A három raktári szintet és a földszinten levő kölcsönzőt lift köti össze. Kétségtelen, hogy sikerült

Udvari homlokzat

jól használható, a Darugyár vasállványai-
val és polcaival berendezhető raktári
szinteket kialakítani, de az épület két
emeletével szemben a raktárak harmas
osztása mind az utcai, mind az udvari
homlokzat sajátos, aszimmetrikus kikép-
zését eredményezte.

3.

Előrelátható, hogy a homlokzat aszim-
metrikus, modern megfogalmazása ki-
hívja majd a kritikát, de ez nem befolyá-
solhatta a tervező építész. Tudjuk, hogy
a múlt század első felében akár selyem-
gyárat, akár múzeumot építettek, min-
denkiben a klasszicizmus formavilága
uralkodott: a rizalitok, az oszloprend és
az oszloprendet lezáró timpanon. Korunk
építészetében a funkció határozza meg
a formát az épület rendeltetése szabja
meg annak külső képét. Hogy festőiskola,

színház, vagy könyvtár* céljára készült-e
az épület, az már külsejéről leolvasható.
A szekszárdi új könyvtárpületen is az
emeleti ablaksorok változó ritmusa érzé-
kelteti, hogy rendeltetésének megfelelő
célpülettel állunk szemben.

A másik „meglepetése” az épületnek
a szabadpolcos kölcsönző berendezése.
Bár 15 m hosszú ez a terem és sok a be-
polcozható falfelület, mégis úgy talál-
tuk, hogy kellő mennyiségben nem he-
lyezhetőek el benne a legkeresettebb köny-
vek. Ezért a bejáratnál szemben levő fal
elé, a terem teljes hosszában 80 cm magas
és 1,90 m széles emelvény épült. Ez elé
került a könyvtartó állványok első sora,
s az emelvényen, a fal mellett húzódik
majd az állványok második vonala. A be-
fogadóképesség így csaknem a kétszere-
sére nő, az ellenőrzés viszont teljesen biz-
tosított, mert a pár lépcsőn át erre az
alacsony galériára fellépő olvasót csak
derékig fedi az első állványsor. Ez az
„amfiteátrális” elrendezés nagy előnye.

*

E cikk írása idején a szekszárdi könyv-
tárpület „pirosban” készen áll, cserepe-
zik a tetejét és vakolják a belső fal-
felületeit.

A szabadpolcos kölcsönző lépcsőzetes
elrendezése hazai viszonylatban újat
mond. Egyébként a közeljövőben épülő
könyvtáraknak a szekszárdinál jóval több
modern technikai berendezést kell kap-
niuk. Mindennek első feltétele azonban
a szabadon álló, tágas térlek, hogy a ter-
vező építész ne üljön gúzsba kötött kéz-
zel rajztáblája elé.

K é k i B é l a

KÖNYVTÁRI HIRADÓINK ÚJ KÖNTÖSBEN

A megyei könyvtárak híradói között az utób-
bi időben néhány új külsőben jelent meg: pél-
dául a Komárom megyei *Könyvtári Híradó-
jának* – talán legrendszeresebben megjelenő
megyei híradóknak – múlt évi 3. száma még
kék színben, helyi sokszorosításban készült,
az utolsó (1959. 4.) szám viszont már új, a ré-
ginél egyszerűbb, izlésebb címlappal jelent
meg, sokszorosítása pedig a szemnek kedvez-
sebb, feketeszínű rotaprintnyomás, amely Bu-
dapesten, az Építészügyi Dokumentációs Iroda
üzemében készült. Ugyancsak előnyére változ-
tatták meg a *Csongrád megyei* könyvtáros
címlapját is. Az 1959. novemberi szám vegyes, raj-
zolt és tipográfiai címlapja helyett a legutób-
bi, 1960. évi januári szám tiszta tipográfiai
eszközökkel készült. A *Vasi Könyvtáros* 1960.
évi 1. számának rajzolt, figurális címlapja
van. Régi köntösben jelent meg a *Pest Megyei
Könyvtáros* 8. száma (1960. évi 1. szám) és a
Tolna megyei Könyvtáros 1959. évi utolsó szá-
ma. A *Tolna Megyei Könyvtáros* sajnos még
mindig ragaszkodik régies, primitív, rajzolt
címlapjához, noha ez sokat csökkent hatásá-
ból. Pedig tartalmilag ez a híradónk sem ma-
rad el a többi, színvonalas, megyei könyvtári
tájékoztató mögött.

Két nagykönyvtári híradónk külsejében, elő-

állításában is történtek változások. Izlése,
szép címlappal és jobb sokszorosításban jelent
meg a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közlö-
nye*, a *Könyvtári Híradó* (1960. 1., 2., 3. sz.); az
OSZK Híradó (az Orsz. Széchényi Könyvtár
tájékoztatója) pedig előállításához felhasznál-
ta az új xerográf gépet is.

A gödöllői Juhász Gyula Járásai Irodalmi
Színpad munkájáról már beszámolt a Könyv-
táros. Azóta a Színpad programja tovább gaz-
dagodott, legutóbb nyomtatott műsorfüzetet
adott ki az 1960. febr.-májusi időszak tartal-
mas programjával, amely a fenti időszakra ki-
lenek rendezvényt harangoz be.

*

TARKA KÖNYVEK – KOR SZERINT

Minden korosztály más-más színbe kötött
könyvet kap a gelsenkirchens-i ifjúsági könyv-
tárban. (A 14 éven aluliak sárgát, a 14–17 éve-
sek kéket, a 18–21 évesek zöldet.) (N. G.)

*

HÚSZ NYELVŰ ZENEI LEXIKONT ad ki a
Zenei Könyvtárosok Nemzetközi Szövetsége
és a Nemzetközi Zenetudományi Intézet. A
teljes zenei értelmező szótár megjelenése előtt
különböző nyelvi (német, angol, francia, spa-
nyol, olasz) zenei kézikönyveket hoznak for-
galomba. (N. G.)

Egy pályázat és ami körülötte van

— Levél a szerkesztőhöz —

Hosszas töprengés után határoztam el magam arra, hogy Önökhöz fordulok. Kérem, ne vegyék zokon, ha megismertetem Önöket egy apró eseménnyel, egy hétköznapi történettel, és a könyvtárosok itélőszéke elé bocsátom ezt a történetet, szereplőivel együtt. Azt hiszem ugyanis, hogy ezen a történeten érdemes elgondolkodni, és levonni belőle az összes tanulságot.

Nos, az adta nekem a bátorságot soraim megírásához, hogy kedvelt folyóiratunk, „A Könyvtáros” januári számában olvastam egy anekdotát „A kiszállások humorából” címmel, az a történet pedig, amit most el akarok beszélni, bár nem kiszálláson, hanem, könyvtárban történt, de humor tekintetében bizvást megjelenhetett volna a Ludas Matyiában is. Ne szaporítsuk azonban a szót! Lássuk inkább a történetet! Az Országos Széchényi Könyvtári Híradó februári számának második oldalán jelentés olvasható. „Az elmúlt év szeptemberében meghirdetett pályázat eredményéről”.

Hazánk Nemzeti Könyvtára, mint tudjuk, sok nehézséggel küszködik és a közt a sokféle feladat közt, mely osztályrészül jutott, bizony akad nehéz is. Mint bizonyos jelek mutatják, ilyen nehéz feladat a könyvtár leltári rendszerének kialakítása. Hosszú idő óta igen sok ember — úgy tudom, egy egész osztály, osztályvezetővel, osztályvezetőhelyetessel, könyvtárosokkal és segédkönyvtárosokkal együtt — járadozik már ennek a problémának a megoldásán, de hiába. Bizony, nem könnyű dolog egy-egy leltári rendszerbe foglalni a kódexeket az apronyomtatványokkal, a zeneműveket a hírlapokkal, és így tovább. Szóval a sok ember hosszas fáradozása végül is zátonyra futott, és mivel a probléma egyre égetőbbé vált, a könyvtár vezetősége a szakszervezettel együtt — igen helyesen — az egész könyvtár könyvtárosaihoz fordult segítségért.

Pályázatot hirdettek — többek között — a leltári rendszer problémájának megoldására is. A pályázati határidő annak rendje és módja szerint letelt, azonban a kecségető pályadíjak ellenére is mindössze egy pályamű érkezett be, amely az igen szép és hangzatos „Lege Artis” jeligét viselte. A továbbiakból kiderül, hogy ezt az egyetlen pályaművet sem övezte a tökéletesség dicsfénye, de még a használhatóság olyan halvány fényecskéje sem, hogy méltó lett volna a három díjfokozat szerény harmadik helyére. Mi tagadás, a bírálóbizottság jól kivesézte a szegény pályaművet, és 6 dörge-delmes pontban fejére olvasta hiányosságait.

Nem akarom Önöket untatni ezeknek a hiányosságoknak a felsorolásával, ez elolvasható a már említett forrásműben; csak azzal összegezném a helyzetet, hogy — a bírálóbizottság véleménye szerint — a pályaműben leírt módszerek alkalmazása esetén a Széchényi Könyvtár leltári rendszerének semmivel sem lenne kevesebb problémája, mint jelenleg.

Hát hiába — gondolná az ember —, a pályamű nem sikerült! Előfordult már ilyen a történelemben és biztosan előfordul még néhányszor a jövőben is. Dehát addig kell próbálkozni, amíg egyzercsak sikerül. A pályázók megkapják a bírálatot és tovább törik a fejüket, ha kedvük tartja és a kitűzött pályadíj még tovább is kecsegteti őket.

Am itt valami érdekes dolog következett a tudósításban!

A zord és bőséges bírálat után a bírálóbizottság még egy kissé együtt maradt. (Ha tudnám, hogy 12-en voltak, kedvem lenne összehasonlítani a bizottságot a 12 dühös emberrel, akik közül egynek a véleménye lassan megfordította a hangulatot.) Sokért nem adnám, ha sikerült volna bepillantanom erre az ülésre, hogyan változott át a bírálók rideg, tárgyilagos kritikájú, aprólékos gondnal boncolgató és érvelő gyülekezete emberbaráti egyesületté, jótékony testületté.

Ugyanis miután 6 pontban megállapították, hogy a pályamű nem jó, azaz hogy — bocsánat az előbbi vulgáris kifejezésért — „a kitűzött célt nem biztosítja”, merész fordulattal átestek — ahogy mondani szokás — a ló másik oldalára és értékes segítségnek kezdték nevezni a művet, amely a problémát több oldalról világította meg. (Például arról az oldalról is, hogyan nem lehet kialakítani a megfelelő leltári rendszert — gondolom én.) Ezután jött a sorsdöntő megállapítás:

„Maga az a tény, hogy a pályamunka kísérletet tett a felvetett kérdés megoldására, elismerést és jutalmat érdemel. Ezért ÖSZTÖNZÉSÜL ÉS A VÉGZETT MUNKA HONORÁLÁSÁKÉNT A BIZOTTSÁG A PÁLYAMUNKÁT AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KOLLÉGIUMÁNAK 600 FT JUTALOMBAN VALÓ RÉSZESÍTÉSRE JAVASOLJA.”

Meg kell vallani, érdekes gondolatmenet ez, csak kissé hiányos. Ha tovább fűz-nénk ezt az elgondolást, akkor világosan arra az eredményre kellene jutnunk,

hogy nagyon leszűkítették az ösztönzésre és a jutalmazásra méltók körét. Mert például miért nem kapja meg megérdemelt jutalmát az, aki a pályázat kiírásának ötletét felvetette, hiszen ezzel kezdődött a „kísérlet ... a kérdés megoldására?” Vagy például miért nem azokat kell ösztönözni elsősorban, akik meg sem kísérelték a kérdést megoldani? Vagy ha ezt az ügynevezett jutalmat „ösztönzésnek” fogják fel, akkor mi a pályadíj? Ezekre a kérdésekre — sajnos — a közlemény nem tér ki, így hát kénytelen vagyok én is nyitva hagyni őket. És ezzel a történet már majdnem be is fejeződött, mikor az utolsó mondat szemembe ötlött. Mielőtt azonban ezt az egy mondatot közrebocsátanám, engedjék meg, hogy egy kicsit mentegetőzzem! Nem sajnálom senkitől a munkája megérdemelt jutalmát. Nem is könnyebb a lelkem, ha valakinek a zsebéből kihúzok, kinezek, vagy kipellengérezek párszáz forintot, de úgy tartom, hogy tisztességes pénzt csak tisztességes munkával és tisztességes módon lehet keresni. Sokat beszélünk mi a szocialista erkölcsről, a munkához való viszonyról, amely az idők folyamán megváltozott. Sokat beszélünk erről, talán túl sokat is, csak néha keveset cselekszünk annak érdekében, hogy valóban így is legyen.

Mindezeket pedig azért voltam kénytelen elmondani, mert a közlemény utolsó mondatából megtudtam, hogy a pályamű készítőinek egyike nem más, mint az Országos Széchényi Könyvtár gyarapítási osztályának helyettes vezetője, vagyis akinek a vezetésével hosszú idő után is ott tart a könyvtár leltári rendszere, hogy pályázatot kellett közzétenni a megjavítására. Ő pedig megpályázta. Hogyne tette volna, hiszen ő ért hozzá legjobban, vagyis szinte biztosnak látszik, hogy első helyezés lesz. A pályamű azonban pontosan olyan rossz volt, mint a jelenlegi rendszer, amelyet ő is igazgat — hivatalból. Rádásul nem volt ez rossz üzlet, mert majdnem azt kellett leírnia, amit most csinál, és megkapta az „ösztönzésül” megszavazott „jutalom” felét (ugyanis ketten készítették a „művet”).

Az viszont sem neki, sem a bírálóbizottságnak úgy látszik egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy vajon mire is ösztönöz az a — nem is olyan kevés — fizetés, amit a könyvtári munkájáért (vagyis többek között a leltár megfelelő készítéséért) az Országos Széchényi Könyvtártól kap. Gondolkozni azonban soha nem késő, és azért is írtam meg ezt a kis történetet, hogy mindenki, akit illet, gondolkozzék rajta.

B u d a i G y u l a

KÉRDEZZ — FELELEK

KÉRDÉS: *Jár-e főhivatású könyvtárosoknak a Munka Törvénykönyve alapján a hat napos pótszabadság? A tatai Járási Tanács a Járási Könyvtár dolgozóitól azzal vonta meg a pótszabadságot, hogy a Járási Könyvtár nem végez tudományos munkát.*

VÁLASZ: *A Munka Törvénykönyve a könyvtárosokat nem említi meg külön. A részletezést a Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló 53/1953. (XI. 28.) MT. számú rendelet tartalmazza. Ennek 88. §-a szerint a „segédkönyvtáros” (annak idején a 716 kulcsszámú állás) az a legalacsonyabb kategória, amelyben még 6 napos pótszabadság jár. Időközben új elnevezések léptek életbe, s ezért szükségessé vált a régi jogszabályi rendezés módosítása, helyesebben annak hivatalos magyarázata. A Művelődésügyi Közlöny 1958. augusztus 1-i számában található ilyen hivatalos magyarázat. Eszerint a 706, 707 és 708 kulcsszámú állásokban 6—12 nap jár, a 709, 710, 712, 713, 714 és 716-os kulcsszámú állásokban levők pedig abban az esetben kaphatják meg a 6 napos pótszabadságot, ha az 1957-ben rendszeresített új elnevezések előtt [60/1957. (M. K. 11.)] is 6 napi pótszabadság illeti meg őket.*

A Járási Tanács álláspontja azért nem helyes, mert nem a Munka Törvénykönyvének végrehajtási rendeletéből indul ki, s nem a hivatalos magyarázat alapján áll, amely a kulcsszámokkal indokolja meg az igényjogosultságot.

Egyébként a Kózálkalmazottak Szakszervezetének Könyvtáros Szakosztálya a pótszabadság kérdésének világos rendezését már évek óta szorgalmazza. Remény van arra, hogy az új szabályozás még a folyó évben megtörténik, és ez figyelembe veszi a Szakszervezetnek a könyvtárosokra nézve kedvező javaslatát.

Dr. Takács József

NÉHÁNY OLVASÓSZOLGÁLATI KÉRDÉSRŐL

Az 1959. évi megyei könyvtári beszámolók a könyvtári munka szemmel látható fejlődését mutatják. A könyvtárak állománya mind mennyiségi, mind minőségi szempontból jól fejlődött az előző évekhez viszonyítva. Az olvasók száma és a könyvtárak forgalma pedig országosan az eddigi legmagasabb szintet érte el. Mégis azt kell megállapítanunk, hogy a számok emelkedése a legtöbb helyen nem a tartalmi olvasószolgálati munka megjavulásának következménye, hanem fejlődő társadalmunknak egyre növekvő igényeiből adódott. A megyei könyvtárak jelentései azt mutatják, hogy az olvasószolgálat tartalmi munkája sok helyen elmaradt a könyvtár egyéb eredményeitől.

Miben nyilvánul ez meg?

A legtöbb könyvtárunk olvasószolgálatának nincsenek határozott célú törekvései. Nem töreksenek pl. egyes olvasórétegek (munkás, paraszt olvasók, ifjúság) tervszerű bevonására vagy ami ezzel együtt jár, a műszaki és a mezőgazdasági könyvek forgalmának fokozására. Ha az egyes könyvtárakban azt vizsgáljuk, hogy milyen művek vannak az olvasóknál, igen ritkán bukkanunk rá egy-egy tasakra, amelyben a kölcsönzött művek szoros összefüggésben állnának a kérdéses olvasó foglalkozásával. A könyvtáros céltudatos pedagógiai tevékenységének nyomát ritkán látjuk.

Nemcsak a kölcsönző könyvtáros szóbeli, tehát közvetlen könyvajánlási színvonalával van baj. Az is súlyos hiba, hogy az olvasószolgálatnak világszerte elterjedt, az olvasók befolyásolását, illetve színvonalas tájékoztatását szolgáló eszközei a legtöbb közművelődési könyvtárunkból hiányoznak. Nincsenek megfelelő ajánló jegyzékek, olvasótervek. Alig találkozzunk ajánló bibliográfiákkal. Talán a könyvkiállítás az egyetlen eszköz, amelyet könyvtáraink katalógusaikon kívül az olvasók befolyásolása céljából felhasználnak. Az olvasók ezért a legtöbb könyvtárunkban egymásra lesnek, és azt az anyagot veszik ki a könyvtárakból, amit a másik visszahozott.

A továbbfejlődés útja, úgy vélem, mindenki előtt világos, Szekeres elvtársnak a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya vezetőjének tavalyi beszámolója óta: egyrészt megfelelő képzettségű kölcsönző könyvtárosok kiválasztása, illetve műveltségük és felkészültségük állandó fejlesztése, másrészt — különösen a nagyobb könyvtárakban — a munkakerők jobb elosztása, a kölcsönzési munka javára és a kölcsönzési idő növelésére.

A képzettség fokozása

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Oktatási Osztálya megvizsgálta a vidéki közművelődési hálózat helyzetét, és azt állapította meg, hogy 763 közművelődési könyvtáros közül 158-nak az általános iskola 8 osztályánál nincs magasabb végzettsége, és 414-nek középiskolai végzettsége van. Valószínű, hogy az alacsonyabb képzettségű könyvtárosok jó része éppen az olvasószolgálatban tevékenykedik. Érdemes volna megvizsgálni, hogy pl. az érettségivel sem rendelkező 158 könyvtáros hogyan került be a hálózatba.

Vannak ugyan olyan könyvtáraink, amelyek erőfeszítéseket tettek, hogy művelt embereket helyezzenek a kölcsönző szolgálatba, de olyan is akad, ahol pl. már hónapok óta minden segítség nélkül két tavaly érettségizett fiatal kölcsönző látja el az olvasószolgálatot, sőt olyan könyvtár is van, (Megyei Könyvtár!), ahol a kölcsönzési munka zömét általános iskolát végzett dolgozó látja el. Elgondolkoztató, hogy pl. Győr megyében 11 főhivatású kölcsönző könyvtáros közül 4 könyvtárosnak csak általános iskolai végzettsége van, 6-nak érettségije és csak egynek van ennél magasabb végzettsége. Így fordulhatott elő olyan eset, hogy az egyik megyei könyvtárban, ahol a felszabadulásról kértem irodalmat, a kölcsönző könyvtáros teljes tájékozatlanságában a betűrendes katalógushoz küldött, mondván: válogassak onnan.

Képzett könyvtárosokra van szükség az olvasószolgálatban. Nem elég azonban az iskolai végzettség sőt a kitűnő oklevél sem, hanem a legfontosabb kellék a könyvtáros hivatástudata és pedagógiai érzéke. *A kölcsönző könyvtáros úgy foglalkozzék minden egyes olvasójával, mintha egyedül őérette választotta volna a könyvtáros hivatást!* A kölcsönző könyvtárosnak kitűnően kell ismernie államanyát, de különösen a legújabbban szerzett műveket. Mindezen feltételek mellett elvi szilárdságot, határozott szocialista világnézetet kívánunk meg könyvtárosainktól. Komoly pedagógiai érzék és határozott világnézet szükséges ahhoz, hogy az olvasó határozatlan, szerteágazó ösztönös érdeklődését szinte észrevétlenül, de tudatosan, fokozatosan az olyan irodalom felé irányítsa, amelyet — az olvasó műveltségének figyelembevételével — számára a legajánlatosabbnak tart. Nyilvánvaló, hogy nem elég önmagában ajánlani egy társadalomtudományi vagy történelmi ismeretterjesztő könyvet. De egy történelmi regény mellett, amely már felkeltette az

olvasó érdeklődését, eredményesen ajánlhatjuk az azzal kapcsolatos társadalomtudományi, történelmi stb. ismeretterjesztő munkákat. A szakirodalom ajánlásánál sem elég az olvasó elé rakni a kölcsönzőlapról leolvasott foglalkozás szakkönyveit, itt is az olvasó műveltségi fokának, egyéb irányú érdeklődésének ismeretében kell könyvet ajánlanunk.

A kiragadott példából is nyilvánvaló, hogy nem elég megszerezni a műveltséget, hanem állandó szakmai továbbképzésre is szükség van. Ma már sok könyvtárunkban megvan a törekvés, hogy tanulási idő biztosításával vagy könyvismeretésekkal segítsék a kölcsönző-könyvtárosokat. A heti fél nap, amelyet a könyvtáros a legfrissebb könyvkritikák, tanulmányok, recenziók, könyvek elő- vagy utószavainak tanulmányozására fordít, igen jó befektetés. Különösen, ha az olvasó folyóiratokon kívül a könyvtár legfontosabb szakfolyóiratainak megismerésére is jut idő.

A kölcsönző könyvtárosok előbb említett továbbképzése terén a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jár elől. A kerületi könyvtárvezetők kéthetenként könyvismeretéseken, beszerzési tanácsadásokon vesznek részt. Ezén összejeveletek vitáin határozott vélemény alakult ki a könyvtárosokban az egyes irodalmi művek értékéről, ajánlási módszeréről, sőt arról is, hogy mely rétegek számára hasznosíthatók a vitatott művek a legjobban. Néhány hete pl. igen érdekes vita alakult ki *Hernádi Gyula*, *Mándy Iván*, *Szabó Magda* és *Szobotka Tibor* műveiről. A vita a kiadók lektorai és a könyvtárosok között folyt le. A Szabó Ervin Könyvtár dolgozói az említett könyvismeretéseken és vitákon kívül különböző (marxista-esztétikai, természettudományos, filozófiai stb.) tanfolyamokon vesznek részt, szombatn délelőttönként pedig rendszeresen tanulmányozzák (olvassák) a könyvtárakba beáramló irodalmat és a könyvtári szakirodalmat.

A megyei könyvtárak közül különösen a kecskeméti, a fehérvári és kaposvári könyvtárak foglalkoznak rendszeresen a kölcsönző könyvtárosok művelésével. Néhány megyei könyvtárat már az a gondolat is foglalkoztat, hogy a megye területén, legalább havonta egyszer, könyvismeretést szervezzen az olvasószolgálatban dolgozók számára. A Tatabányai Megyei Könyvtár olvasószolgálatosait külső szakemberek is segítik a szakirodalom jobb megismerésében. Több megyei könyvtár tapasztalatcserék szervezésével igyekszik kölcsönző könyvtárosainak továbbfejlesztését elősegíteni. Igen előnyös, ha a könyvtárosok egy-egy jól dolgozó könyvtárban, a helyszínen tanulmányoz-

hatják a könyvajánlás és az irodalomfeltárás legjobb módszereit.

Az elmondottak azt bizonyítják, hogy sok még ugyan a hiány, a pótolnivaló, de az őszi konferencia nyomán mégis igen sok helyen komoly törekvéseket látunk a hibák kijavítására. Arra is van ma már példa, hogy a legjobb könyvtárosokat tesszük az olvasó- illetve tájékoztató szolgálatba, így pl. Miskolcon.

A munkaerők elosztásáról

Sajnos még mindig van jó néhány olyan könyvtárunk, ahol a minőségi munka legelőkelőbb követelményeit sem támaszthatjuk a kölcsönzőkkel szemben, olyan nagy a túlterheltség. Bár itt-ott tisztés erőfeszítést látunk az olvasószolgálatban dolgozók létszámának emelésére, mégis igen sok helyen nagy a túlterheltség, a kölcsönző könyvtárosok sokszor emberfeletti hajszoltsága. Megyei könyvtárainkban a munkakörök szétválasztása úgy látszik túlságosan jól sikerült, mert vannak olyan kölcsönző könyvtárosaink, akik naponta 8 órát (hetenként 40–42 órát) szakadatlanul kölcsönzéssel töltnek. Holott megfelelő munkaszervezéssel esetleg meg lehetne rövidíteni a kölcsönzésben eltöltött időt, a fennmaradt időben ezek a könyvtárosok egyéb, adminisztrációs jellegű munkát végezhetnének. A könyvtárosok túlterheltségéhez hozzájárult az is, hogy a nagymértékben megnövekedett diakölcsönzést is, minden létszámemelés nélkül, a régi kölcsönzőgárda látja el. Csak 1–2 helyen gondoskodtak heti 12–16 óras mellékfoglalkozású kisegítő munkaerőről.

A budapesti kerületi Szabó Ervin Könyvtárakban általában mindenki részt vesz a kölcsönzés munkájában. Így egy-egy könyvtárosa viszonylag kevesebb kölcsönzési idő jut, mint a nagyobb vidéki könyvtárakban. De még Budapesten is tapasztalható bizonyos viszolygás a kölcsönzéstől, aminek okát abban látjuk, hogy maga a könyvtár túlterhelte, tehát méretéhez viszonyítva sok olvasója van, nagy forgalmat bonyolít le, és emiatt igen nehéz az olvasók igényét kielégíteni. Ilyen feltételek mellett természetes, hogy az olvasószolgálat munkája egy bizonyos szinten túl nem emelkedhet, hiszen a könyvtárosok legfőbb törekvése az, hogy a torlódást elkerüljék. A kölcsönző könyvtárosok sok helyen embertelen terhelését — megfelelő egyéb feltételek biztosítása mellett — csak a szabadpolcos kölcsönzésre való áttérés oldhatja meg. Mert ma még azt tapasztaljuk, hogy sok helyen a túlzott fizikai követelmény is akadály a annak, hogy képzetesebb és gyakorlottabb könyvtárosok a kölcsönzőpult mellett vállaljanak munkát.

Peletjei Tibor

MODERN KÖNYVTÁRTECHNIKA

A fenti cím alatt új cikksorozatot indítunk, melyet Sebestyén Géza, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetője ír. A Könyvtáros szerkesztősége örömmel nyit újból teret a magyar könyvtárügy egyik legfontosabb helyén működő legkiválóbb szakembérének. (Szerk.)

A Telex és a televízió

Ha van törekvés, amely korunk könyvtári életére általánosan jellemző, az a könyvtári kapcsolatok szélesítése és mélyítése. Abban természetesen van különbség, hogy milyen méretűek e kapcsolatok, hogy milyen ütemben s milyen eszközök felhasználásával fejlődnek, azonban maga az irányzat egyetemes. Keleten és nyugaton, szocialista és tőkés államokban egyaránt él a felismerés, hogy magába zárkozva ma már egyetlen könyvtár sem felelhet meg sokrétű feladatának. Hogy többé-kevésbé mindegyikük rá van utalva a többi könyvtár állományára, apparátusára, szakembereire, ha olvasóit igazán ki akarja légiteni. Ez a felismerés alapja a mi hálózati rendszerünknek, vagyis egyik legfontosabb könyvtárszervezeti alapelvünknek is.

Ezúttal a kapcsolatok technikai oldalával foglalkozunk, itt akarunk beszámolni néhány újabb lehetőségről.

Míg régen az érintkezés a személyes látogatás és levélváltás keretei között zajlott le, újabban a gyorsabb formák lépnek előtérbe. Igen, mert az időtényező egyre fontosabb lesz. Ezért kap még nagyobb szerepet a telefon is. Csakhogy a telefonnak nagy hátrányai vannak — könyvtári szemmel nézve — az írásbeli közléssel szemben. Az első, hogy nem rögzít, a szöveg nem marad meg. (Így igazolás szempontjából nem megfelelő értékű.) A másik, hogy félreértések forrása lehet, gondoljunk arra az esetre, amikor idegen nyelvű szöveget diktálnak be (nem egyszer kevésbé ismert nyelveken, mint pl. svéd, holland stb. címek esetében!). Így a telefon gyorsasága ellenére sem tudja a levelezést pótolni, sokszor még ott sem, ahol a sürgősség elsőrendű érdek, mert a könyvtári kapcsolatoknál az okmányszerűség (elismervények!) és a pontosság rendkívül fontosak.

Egészen más helyzetet teremt azonban a telex, és ezért jósolnak neki a könyvtári munkában nagy jövőt.

Mi a telex? Távolsági írógép. (L. 1. sz. ábra.) Két — esetleg több száz kilométer távolságban levő — írógépet közös áramkör kapcsol össze, s ennek következtében az egyik helyen gépelt szöveget mindkét gép (tehát a távoli is) írja. A postai szolgálatban a telex a morse-rendszerű távírást szorítja háttérbe, minthogy kényelmesebb és egyszerűbb. Az utóbbi években azonban a telefon analógiájára a pos-

Telex készülék

tán kívül is egyre nagyobb tért hódít, az előfizetők széles hálózata alakul ki. (Magyarországon jelenleg 400 telex-előfizető van, ami kis szám ugyan, mégis nyilván meglepi az olvasót.) Az előfizetők nevét a posta telefonkönyv-szerű jegyzékekben adja közre, s ezáltal a hálózatban résztvevő készülékek nehézség nélkül hívhatják egymást. (A hívás az ún. hívódoboz megfelelő gombjának lenyomása után az előfizetők számának tárcsázásával történik. Pl. a DIMÁVAG Diósgyőri Gépgyár száma 06 34, ahol is a két első számjegy Miskolc jele.) A kapcsolat létrejöttét az írógép motorjának megindulása és a hívódoboz piros lámpájának kigyulladás jelezi. A helyes kapcsolásról a kért állomás „névadójának” (távírat-címhez hasonló rövidítés, a fenti esetben: dimavag gepgyar) leírásával győződünk meg, majd kezdődhetik a szövegekölés. A telex ezek szerint ugyanazt a gyors kapcsolatot biztosítja, mint a telefon, de ezt a gyorsaságot az írásbeli közlés pontosságával egyesíti — ebben van nagy előnye. Meg kell említenünk, hogy lehetővé teszi a kétoldali gondolatközlést, vagyis a beszélgetésszerű érintkezést is (kérdés — válasz), tehát ebben sem marad el a telefon mögött.

A könyvtári életben a telex 1950 óta hódít fokozatosan teret. Az Egyesült Államok két közművelődési könyvtára vezette be elsőnek, majd 1951-ben rátért a Midwest Interlibrary Center (Középnagyati Könyvtárközi Központ) is. Európában 1957-ben került először könyvtári alkalmazásra, mégpedig Hollandiában a Delfti Műegye-

temi Könyvtárban. (Azóta ennek igazgatója és munkatársai a telex leglegkezebb propagátorai.) Természetes, hogy elsősorban a könyvtári tájékoztatás, a gyors felvilágosítások terén indokolt, különösen nagy jelentőségre jutott máris a központi katalógusokkal kapcsolatban. Érthető ez, hiszen a lelőhely tudakozást percek alatt elintézi, a régi többnapos (esetleg több hetes) levelezés helyett.

A tudakozás a következőképpen zajlik le. A kérdező könyvtár felveszi az olvasói igényt, s ezt a könyvtáros megfelelő úrlapon távirati stílusban rögzíti. Az úrlap a telex-kezelőhöz kerül, aki a hívójellel hívja a Központi Katalógust (esetleg más városban). A kapcsolat létrejötté után gépeli a szöveget (címet) s ez a központi katalógus gépében levő papíron is megjelenik. A lelőhely kiderítése után a központi katalógus közli a választ. Ha a megnevezett könyvtár szintén tagja a telex-rendszernek, a kérő könyvtár nyomában hozzáfordulhat a mű megküldése végett. Mindez pár percen belül. Mindennél többet mond az a hollandiai tapasztalat, hogy a *különbféle könyvtárak gyorsabban bonyolítják le a Központi Katalógussal az érintkezést (más városból), mint a könyvtár osztályai egymással ugyanazon az épületen belül!*

Az imént említettük, hogy a szöveget a telexen táviratstílusban szokás közölni. Ugyancsak a gyorsaságot fokozza, hogy részletes jelrendszer alakult ki a gyakran előforduló kifejezések, sőt mondatok egyszerűsítésére. Két példa:

OCC = foglalt

RAP = vissza fogom hívni.

Számunkra azonban az különös érdekességű, hogy már speciális könyvtári jelrendszer is van, ennek nemzetközi kódexe 1950-ben jelent meg. (International teleprinter-code for libraries and documentation centres. Delf, Bibl. Technische Hogeschool, 1957.) A jelrendszernek az az előnye, hogy az egész világon használható, mindenütt az illető nyelvre oldható fel. A telex érintkezéshez tehát nem szükséges idegen nyelvű fogalmazás. („Telex eszperanto.”) Említsük meg azt is, hogy Hollandiában bevezették a közlés szabványoszerű formáját is ugyancsak a biztonság és a rövideg érdekében. Ez a következő:

- a) a hívott könyvtár száma
- b) a tudakozás száma
- c) kelet
- d) a hívott könyvtáros betűjele
- e) a hívó könyvtáros betűjele
- f) a közlemény

Nem érdektelen, milyen költségekkel jár a telex használata. Külföldön ez a legvitatottabb kérdések közé tartozik, hiszen ettől függ az eljárás rentabilitása.

Ma a havi használati díj (alapdíj, a készülék bérleti, karbantartási költsége stb.) viszonylag még elég magas. Maguk a „levelezési” díjak azonban már nem jelentenek nehézséget. A helyi közlés díja Magyarországon három percenként 20 fillér, a távolságiak díjazása 1,20—3,60 Ft között váltakozik. Viszonylag mérsékeltek a külföldi érintkezés költségei is. Álljon egymás mellett három ország díj-szabása telexre és telefonra vonatkozóan:

	Telex	Telefon
Szovjetunió	27,20 — 127,20 Ft	54,40 — 254,40 Ft
Nyugatnémetország	20,— Ft	40,— Ft
Franciaország	28,80 Ft	57,60 Ft

A végeredmény az, hogy a telex nagyszámú (havonta több ezer) üzenetváltás esetén kifizetődik, így kellően szétoszlik a magas használati díj.

Talán a fentiek után nem üres jóslás, hogy a telex előtt nagy jövő áll könyvtári vonatkozásban is. Az óhajtott együttműködés ezáltal oly mértékben valósággá válhatik, amilyenről annak első megfogalmazói nem is álmodhattak. Nem hiába olvassuk a fent említett nemzetközi jelkulcs előszavában a következő jelentős mondatot: „Ha a telex-hálózat útján a tudományos könyvtárak kapcsolatba lépnek egymással, a világ teljes irodalma mindegyiküknek rendelkezésre áll”. Vagyis szétolvadnak a határok könyvtár és könyvtár között. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a sokszorosítás fejlődése olcsó és gyors másolatok közlését teszi lehetővé (tehát az eredeti példány helyben maradhat!), valóban azt remélhetjük, hogy nem sok idő múlva *minden könyv mindenütt* hozzáférhető lesz. E cikk keretébe nem fér bele, ezért csak utalunk a felhasználás valószínű területeire (a párhuzamos gyűjtés nagyarányú csökkenése, a holtanyag, ritkán használt művek összpontosítása, a központi katalógus jelentőségének megnövekedése, ugyanakkor a külön Központi Katalógusok beszüntetése, dokumentációs hálózatok új munkaszervezete stb.),

*

A televízió könyvtári alkalmazása kb. egyidős a telexével, ez is az ötvenes évek elején jelent meg a könyvtári gyakorlatban. Először — magátólértetődően — propaganda célokat szolgált. Hogy egy példát említsünk, az Egyesült Államokban a St. Louis-i Közművelődési Könyvtár már 1951 óta közöl a számára biztosított időben könyvtári műsort a televízióban. Az adások száma évről évre növekszik. A számadatok ezek: 1954: 30 program, 1955: 58, 1956: 100* 1957: 156. A könyvtár állandó sorozatai: „A könyvpiac újdonságai”, „Legkedvesebb könyvem”, „Mulatságos esetek könyvekkel”.

A műsor keretében rendszeresen szerepelnek a könyvtár különféle osztályai, elsősorban természetesen az olvasószolgálat és az ifjúsági részleg. De fellépnek külső vendégek is (olvasók). Sok helyi vonatkozás van a programban, ezzel tapasztalat szerint könnyebb érdeklődést kelteni.

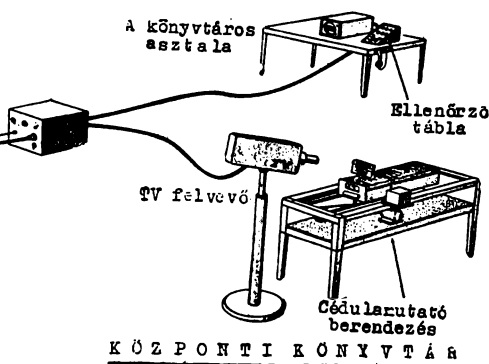
Nyilvánvaló, hogy egy újabb módszert sikerült találni arra, hogy a könyvtár kapcsolatot teremtsen a lakossággal. De úgy látszik, még tovább is lehet menni. Louisville Közművelődési Könyvtára 1958-ban saját televíziós leadót épített rádióleadója mellé. Hetente tizenötöszer sugároz félórás műsort.

ni — így tették fel a kérdést. Az amerikai Könyvtárfejlesztési Tanács (Council of Library Resources) 15 000 dollárt adott a probléma megvizsgálására. A kísérletekre a Michigan Egyetemen került sor, a feladatot a Központi Katalógus (KK) távolsági használatának lehetősége volt.

A probléma megoldásához nyilvánvalóan három dolog szükséges:

a) olyan szerkezet, amely a keresett cédulacsoport helyére kapcsolja a távoli keresőt (pl. Descartes nevéhez);

A Központi Katalógus távolsági használata televízió segítségével

Nem sokat kell magyarázni, hogy a televízióban figyelemreméltó lehetőségek vannak arra is, hogy bizonyos esetekben megtakarítsuk a könyv nagyobb távolságra való megküldését. A távolsági olvasó kérdése mindinkább előtérbe kerül, amint folyamatosan emelkedik a vidék szellemi színvonala. (Erre a célra szolgál a postai kölcsönzés és a könyvtárközi kölcsönzés.) Ilyen téren a washingtoni Kongresszusi Könyvtár folytat kísérleteket. Az eddigi kísérletek szerint semmi akadályra annak, hogy a központban a televíziós felvevő előtt forgatott könyvet a város más részén vagy akár a városon kívül is olvasni lehessen a televíziós ernyőről. Főleg az értékes, ritka könyvek tekintetében ígér ez az eljárás eredményeket. A gyakorlati alkalmazás azonban még számos részletkérdés tisztázásától függ. Az olvasónak nemcsak igényét kell közölnie, hanem egyéb tekintetben is tudnia kell jelzéseket adni. (Problémátlan csak az a közvetítés, ahol a lapok továbbforgatása folyamatosan normális sebességgel történik.) Azt mondani sem kell, hogy ez az eljárás egyéni igények kielégítésére szolgál.

A televízió következő használati területe már a katalógus világában kínálkozott. Nem lehetne-e más könyvtárak katalógusát a technika e nagyszerű eszközének segítségével hozzáférhetővé ten-

b) televíziós berendezés, hogy lássa a cédulákat;

c) a cédulák előre és hátra forgatásának a lehetősége távolból.

A kísérletek folyamán a távolsági katalógushasználat a 2. ábrán látható módon alakult ki. A folyamat a következő: a fiókkönyvtáros felhívja a Központi Katalógust, ott a könyvtáros előveszi azt a fiókot, amely a keresett címet tartalmazza, s ezt a felvevőkészülék elé állítja. (Tehát ez egyelőre nem gépi úton történik.) A kérdező a fiókkönyvtárból kapcsolóval irányítja a kartonok mozgását. Először az első karton jelenik meg az ernyőn, majd másodpercenként újabb és újabb. A folyamat meg is állítható, ha egy cédulát jobban szemügyre akarnak venni, sőt a cédulát vissza is lehet forgatni. A Központi Katalógus könyvtárosa egy másik ernyőn egyidejűleg ugyancsak lát mindent, s ha szükséges, közbeléphet, segíthet. A kísérletek tehát technikai tekintetben sikerültek, ellenben a gazdaságosság szempontjából egyelőre még komoly akadályok vannak, a megoldás túl költséges.

Mindazonáltal azt várhatjuk, hogy a jövő könyvtárosai — talán nem épp az ismertett, de a maitól mégis lényegesen különböző — új technikával problémáikat gyorsabban, könnyebben fogják megoldani. (Sebestyén Géza)

KÖNYVTÁRI MUNKA — KÖNYVTÁROS HIVATÁS

A KÖNYVKÖTÉS ÉS A POLITECHNIKAI OKTATÁS

Közművelődési könyvtáraink egyik legnagyobb anyagi megterhelése a sok kölcsönzésben elhasználódott könyvállomány újrakötötése. Kevés a könyvkötő és a műhely, nagyok a költségek, saját műhely berendezésére pedig csak a nagyobb könyvtáraknak van helyük, módjuk és pénzük. A megyékben szervezett központi műhelyek évről évre többet segítenek, de az igényeket még jó ideig nem fogják tudni kielégíteni.

Kormányzatunk a közelmúltban az iskolák egyik legfontosabb feladatává tette a polittechnikai oktatás megszervezését, állandó továbbfejlesztését. A szocializmusnak a fizikai munkát, a szerszámokat ismerő és kedvelő fiatalokra van szüksége. Elengedhetetlenül szükségessé vált, hogy még a majdan értelmiségi munkakörben dolgozók is rendelkezzenek bizonyos technikai képzettséggel, kézügyességgel és megismerkedjenek a fizikai munka örömeivel és fáradalmaival.

Az üzemek, a társadalom sok-sok segítséget nyújt az iskoláknak ezen a téren. Befogadja, maga tanítja, irányítja a tanulókat. Szükség van azonban arra is, hogy számos iskola a saját épületében kapjon műhelyt, polittechnikai felszerelést. A tanulók itt végzett munkájának örömeit, felelősségét s ezzel pedagógiai célját is sokban emeli, ha sikerül megoldani, hogy e tanműhelyek termékei valamilyen módon hasznosíthatók, vagy éppen értékesíthetők legyenek.

A könyvkötés egyike a leleményt, kézügyességet, ugyanakkor azonban aránylag könnyen hozzáférhető nyersanyagokat

és kevés gépi berendezést követelő munkáknak. Változatos, hamar elsajátítható s az eredmény az újrakötött tankönyvek, kedves olvasmányok formájában azonnal élvezhető.

Nem egy iskoláról hallottunk már, ahol hónapok óta sikerrel működik a helyi könyvkötő-műhely. Például a budapesti Radnóti Miklós Gimnázium és a sárospataki Rákóczi Gimnáziumban. Azt hiszem, nem volna túl merész dolog feltételezni, hogy ezek az iskolai „polittechnikai könyvkötő-műhelyek” jelentős segítséget nyújthatnak közművelődési könyvtárainknak az elhasználódott állomány újrakötésében. Természetesen arról szó sem lehet, hogy a tanulók a mesterség első fogásait könyvtári könyveken gyakorolják. A még sok hibával, selejttel járó kísérletezgetésre jók a régi tankönyvek is. Am szakértő vezetés mellett a műhelyek ifjú mesterei hamarosan vállalhatnák a könyvtári megbízatásait is. Ennek gyakorlati és pedagógiai hasznát felmérni is alig lehet: a felelősségteljes, az egész város szeme előtt a készítőket dicsérő munka kitűnő ösztönzője lehetne a polittechnikai gyakorlatoknak, anyagilag pedig tehermentesíthetné a könyvtárak költségvetését.

Keressék meg a könyvtárak a megfelelő iskolákat! Adjanak segítséget a műhelyek berendezéséhez, a nyersanyag megszerzéséhez! Jutalmazzák is egy-egy jó könyvvel a hasznos segítség fiatal él-munkásait! A könyvtár, az iskola és a társadalom is jól fog járni az együttműködéssel. (Lázár István)

A KÖNYVTÁR KAPCSOLATAIRÓL

Rendkívül fontos a könyvtáraknak a helyi sajtóval való kapcsolata. Mi rendszeresen küldünk híreket, cikkeket a megyei lapnak. Ezzel olyan szolgálatot teszünk a megyei sajtónak, mely könyvtáraink munkájában sokszorososan megtérül. A lap útján sokan megismerkednek könyvtáraink életével, az olvasómozgalom helyzetével és problémáival.

Különös figyelmet kell fordítani a KISZ-szel való együttműködés kialakítására. Könyvtárunk, a siófoki Járási Könyvtár a KISZ kulturális munkáját műsortanácsadással, műsorfüzetek kölcsönzésével segíti. A nálunk felállított „Színműtár” létesítéséhez a Járási KISZ Bizottság 1000,— forinttal járult hozzá,

amelyből 118 db színművet vásároltunk. A fiatal könyvtárosok a KISZ-nek tevékeny tagjai, például én is tagja vagyok a KISZ Járási Végrehajtott Bizottságának. Több esetben megyek falura taggyűlésekre, ahol nem feledkezem meg a népkönyvtárak népszerűsítéséről és a KISZ-tagok azonnali beírásáról az olvasók táborába.

Már 1959-ben bevezettük a Megyei Könyvtár javaslatára, hogy kiszállásaink alkalmával nemcsak a könyvtárakat és a hivatalos szervezetet látogatjuk meg, hanem néhány olvasót is, néhány ismertebb gazdát, aki nem könyvtári olvasó, valamint a termelőszövetkezeteket, illetve azok tagjait is, hogy személyes ismerke-

dés, beszélgetés által keltsük fel érdeklődésüket könyvtárak iránt. Természetesen a népkönyvtárak és a tömegszervezetek együttműködésének kiépítése nem lehet

csupán a mi feladatunk. Azt mindennapi gondos munkával magának a falusi népkönyvtárosnak is támogatnia kell.

(Kovács János)

KÉT ÍRÓ—OLVASÓ TALÁLKOZÓ A GYERMEKKÖNYVTÁRBAN

Kitűnően megrendezett, ifjúsági ankét tanúja voltam a Kulich Gyula téri 44-es számú kerületi könyvtárban. A gyermekkönyvtáros és a Dugonich utcai általános iskola egyik agilis, fiatal tanárnője igen jól előkészítette Szalay Lenke: *Ketten hányoznak* című, gyorsan népszerűvé vált ifjúsági regényének megvitatását. A gyermekek zsepé számmal jöttek össze tanárnőjük vezetésével a könyvtár feldíszített, ifjúsági könyvkiallítást bemutató olvasótermében, ahol először az író nő beszélt műve célkitűzéseiről, gondolatmenetéről, miközben Szász Eta olvasott fel érdekesítő és mulatságos részleteket a regényből.

Ezután fesztelen hangú beszélgetés alakult ki. A gyerekek feltették a szokásos kérdést: hogyan érelődött az író nőben a téma, miért adta ezt a címet a regénynek stb. Az író nő elmesélte a gyerekeknek, hogy neki magának is van két kamaszodó fia, általuk nagyon jól ismeri a gyerekek gondolkodásmódját és az életük során adódó problémákat, s mivel nagyon szereti a gyerekeket, könyvében megpróbált választ találni és tanácsokat adni ezekre a kérdésekre. Elénk vita kezdődött az iskolai életéről is. Látszott, hogy a gyerekek örömmel beszélnek az őket foglalkoztató iskolai ügyekről, s közben persze erkölcsi, lelki problémák is felszínre kerültek, mert bizonyos, őket érdeklő kérdésekre eddig nem kaptak választ, kérdéseik szerencsésen vágtak egybe ennek a könyvnek a mondanivalójával. Az iskolai oktatás keretében hasznos és szükséges az osztályfőnöki órákon szónyegre kerülő erkölcsi kérdések megvitatása, de úgy hiszem, az írók és könyvtárosok is sokat segíthetnek az iskolának az ilyen megbeszélések megrendezésével.

A találkozón a gyerekek igen értelmesen fejtegették a barátság kérdését, amely főmotívumként húzódik végig a regényen, s felszínre került az egymáshoz nem illő szülők és a gyerekek kényes, fájdalmas problémája is. A gyerekek meglepő világossággal reagáltak a kérdésre, mert — sajnos — személyes tapasztalataikból és társaik életéből egyaránt jól ismerik ezeket a problémákat.

Két órán keresztül mindenkinek a figyelmét lekötötte a beszélgetés és vita,

amely végül is az író nő és a gyermekek számára egyaránt tanulságos volt.

*

Ugyanitt zajlott le Nagy Zsuzsa és a könyvtár 15—16 éves leányolvasóinak találkozása is. Az író nőnek *A huszonnegyedik óra* című regényét vitatták meg. Sajnos, erre kevesen jöttek el, és még sokkal kevesebben olvasták a regényt. Az író nőnek azonban a jelenlevőket sikerült bevonnia a beszélgetésbe, s ily módon a találkozó mégis hasznosnak bizonyult. Miért íródott a regény? — kérdezték a fiatalok. Az író nő, mint középiskolai tanár azt tapasztalta, hogy sajnos kevés gyerek ismeri 1944 igazi történetét. A való tények bemutatásával sok előítéletet és tévedést kívánt szétoszlatni. Hogyan készült a mű, milyen munkamódszerrel, mi mindent kutatott fel hozzá a szerző? — jöttek a következő kérdések. Szorgos kutatómunka előzte meg a regény születését, az író nő felkereste e korszak nevezetes szereplőit, kikutatta az áldozatok nyomát, könyvtárakban, levéltárakban járt. Igaz epizódokból szőtte össze a regény anyagát, s ezekből el is mesélt néhányat a hallgatóság nagy érdeklődése közepette. Ezután rendkívül izgalmas történelemóra következett, amelynek során az író nő kitűnő pedagógussá változott és a gyerekekkel együtt vonta le az 1944-es események tanulságait. Rövid, találó kérdés-feleletek során felgöngyöltették az egész Horthy-időszak eseménysorozatát. Tanulságos lett volna, ha a pedagógusok is végighallgatták és végiggyönyörködhatték volna ezt a „villám” történelemórát”. Alig tudták abbahagyni a beszélgetést, annyi mindenről esett szó, a nemzetiségi kérdésektől kezdve a fajelméleten keresztül a sovinizmusig. Az író nő ötletességéből így vált gyümölcsözővé ez a csüggesztőnek ígérkező ankét.

Az ankéton tapasztaltak hatására felmerült annak a terve, hogy a Szabó Ervin Könyvtár és a Móra Könyvkiadó reprezentatív író—olvasó—könyvtáros találkozót szervezzen több alkalommal a lelkes fiatalok és az áldozatkész szakemberek számára, hogy ezzel is elősegítse az új magyar gyermekirodalom megizmosodását.

(K. Drechsler Ágnes)

Új munkásolvasók toborzása céljából felkerestük városunk legnagyobb ipari üzemait, a *Szombat helyi Pamutipart* (2000 munkást foglalkoztat), a *Szombat helyi Cipőgyárat* (1500 munkást foglalkoztat), s még néhány kisebb üzemet is, ahol elbeszélgettünk a párttitkárral, a szakszervezeti vezetőkkel a munkásoknak az olvasásba való bekapcsolásáról. Elmondottuk, hogy az olvasás az üzemi munkában is segít, mert hiszen a könyv alakítja a munkásembert: más lesz a munkához, embertársaihoz való viszonya, máshogyan gondolkodik, másképpen nézi a világot. Elmondottuk, hogy az a sok politikai, kulturális s talán legfőképpen erkölcsi érték, mely a könyvekben van, erővé válik az üzemben. E párttitkárok és szakszervezeti vezetők azután — kérésünkre — egy-egy gyűlés vagy más összejövetel alkalmával felhívták a munkások

figyelmét a könyvtárra, az olvasásra, s arra, hogy a könyvtárban gyerekeiknek is megtalálják a szükséges könyveket, köztük az iskolai kötelező olvasmányokat. A meglátogatott üzemek falitábláján stenciles hirdetőmenyt helyeztünk el, amelyen köztöltük a könyvtárba lépéssel kapcsolatos tudnivalókat, a kölcsönzési időt stb-t. E ténykedéseink eredményesek voltak, amit az mutat, hogy 1958 első felében 202 munkásolvasónk volt, 1959 első felében viszont 376 lett. Nem egy olvasónk elmondotta, hogy a gyűlésen a párttitkár vagy a szakszervezeti vezető hívta fel a figyelmet a könyvtárra, ezért jött el hozzánk. E vezetőkkel viszont előzőleg el kellett beszélgetni, mert ha nem is becsülik le a könyvtárakat, de mégsem mindig látják annak hatóerejét, értékét. (Káldi János)

KÖNYVTÁRI ÉLET A 400 ÉVES MISKOLCI FÖLDES GIMNÁZIUMBAN

Májusban ünnepli a miskolci Földes Ferenc gimnázium fennállásának 400. jubileumát. A nagy időt megélt iskola könyvtári életének is gazdag hagyományai vannak. Például már 1706-ról feljegyezte a krónika, hogy a városba betört laban Chadak „az iskola irattárát és könyvtárát elpusztították”. 1749-ben határozták el, „hogy a tanintézetben újra könyvtár állíttassék”. „Az 1797. évben a kettős példányok száma is olyan nagy, hogy elhatározatotott, miszerint a könyvek rendbeszedetvén, a duplumok és haszontalan könyvek adassanak el. 1820-ban pedig már egy más teremmel is meg kell bővíteni a könyvtár részére eddig kijelölt tágas helyiséget”.

Az iskolai nagy könyvtár mellé ez előtt 100 évvel, a diákság kezdeményezéséből létesítettek ifjúsági könyvtárat. Ma az iskola a vidék legnagyobb gimnáziuma: 25 osztályos, 1040-es tanuló létszámmal. A tanári és az ifjúsági könyvtár három egymásból nyíló teremben van. Az ifjúság a tanítási időben minden tanítási napon kölcsönözhet könyvet, de még a nyári nagyszünetben is kéthetenként nyitva van a könyvtár. A tanulók a „hosszú” szünetben tanári ajánlással belátogathatnak a tanári könyvtárba is. Más iskolák növendékei is gyakran fordulnak tanácsért, segítségért a könyvtárhoz, de a felnőttek látogatása sem ritkaság.

Az elmúlt iskolai évben 950 diák 5216 művet kölcsönzött a könyvtárból, ami 6,5-es átlagot ad. Az egy főre eső kötetforgalom állandóan emelkedik.

A tanári könyvtár állománya 5000, az ifjúságié majdnem 6000 leltári egység.

A tanári könyvtárban régi, művelődéstörténeti szempontból értékes anyag is található. Ennek az anyagnak a hasznosítása kiállítások formájában történik meg. A könyvtár kiállításokat rendez a könyvtár előtti széles folyosón elhelyezett 5 nagy, kiállító szekrényben. A kiállítás anyaga 2—4 hetenként változik. Az év elején irodalmunk kezdeteinek bemutatása céljából mindig kiállítják a Miskolci Kódexet, meg a többi régiséget, amelyből 30—40 darab van, éppen egy kiállításra való. Ezt a kiállítást követi a könyvtár lexikonjainak és szótárainak bemutatása.

Természetesen az időszerű eseményekre is felhívják a figyelmet a könyvtár kiállításai. Például a Tanácsköztársasági évfordulóval, költőinknek és a szocialista építésnek különböző jubileumaival kapcsolatban is rendeznek kiállításokat, sőt még arra is akad idő, hogy az új beszerzéseket bemutassák.

A tanulókat eredményesen vonják be a könyvtári szolgálatba: könyveket szerető ifjú gárda segíti a kölcsönzést és az állomány rendben tartását. A fiúk előtt nagy bizalom és megbecsülés jele az ifjúsági könyvtárosi tisztség.

A könyvtár kapcsolatot tart a politéchnikai képzéssel is: a műhelyt szakkönyvekkel segíti, ezt a szívességet azonban a fiúk nagyobbban viszonozzák: megkezdték a cédulakatalógushoz szükséges fa-katalógusdobozok készítését, közülük kettőt már át is adtak. A könyvkötő részleg pedig a könyvek épségben tartásában segít. (H. K. M.)

A BOLGÁR AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIÁKRÓL

A bolgár ajánló bibliográfia a szovjet ajánló bibliográfia mintájára jött létre, magáévá tette annak tapasztalatait és tanulmányos eredményeiből.

Útját 1949-ben kezdte a *Bolgár Bibliográfiai Intézet*ben. 1953-ban az ajánló bibliográfia gondozását a nemzeti könyvtár szerepét betöltő *Allami Vaszil Kolarov Könyvtár* vette át, amely kiszélesítette az ajánló bibliográfia hatóterületét és emelte színvonalát. Ez a munka a könyvtár tevékenységének igen lényeges részét képezi. Az említett két intézmény több mint száz különböző ajánló bibliográfiát adott ki (a Bolgár Bibliográfiai Intézet kb. 40-et, az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár több mint 70-et).

1954 után, amikor a Bolgár Népköztársaságban létrejöttek a megyei könyvtárak, és fokozatosan megszilárdultak a szoban forgó könyvtárak mellett szervezett bibliográfiai tájékoztató osztályok, a könyvtárak egész csomó kisebb-nagyobb ajánló könyvjegyzék kiadásához láttak hozzá. A könyvtárak között az első a Plevén városban székelő Megyei Könyvtár volt, mely lerakta a bolgár helyismereti ajánló bibliográfia alapjait.

Ajánló bibliográfiákat szerkeszt a szófiai Városi Könyvtár és még egynéhány városi csitaliste-könyvtár is. Az ilyen könyvjegyzékeket és bibliográfiákat a Bibliotekar és a Csitaliste című folyóiratokban is közre szoktak adni. De más intézetekben is — így pl. a Bolgár Kommunista Párt Városi Bizottságának Pártkabinetje, az Újságíró Szövetség Sajtókabinetje stb. — adtak ki kisebb bibliográfiákat és könyvjegyzékeket.

A *Bulgáriában* kiadott fontosabb bibliográfiák — szinte kivétel nélkül — megtalálhatók a következő kiadványokban:

Katalog Izdanija na Dörzsavna biblioteka „Vaszil Kolarov” (Katalógus. Az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár Kiadványai.) Szófia, 1958. DBVK., 40 p.

Katalog, na izdanijata na Bölgarszkija bibliografszki insztitut „Elin Pelin”. (A bolgár Elin Pelin Bibliográfiai Intézet kiadványainak katalógusa.) Szófia, 1957. BBI., 40 p.

A bolgár ajánló bibliográfia az elmúlt évben lett tízéves. 1949-től, vagyis az első szerény, de eszmileg helyes irányzatú ajánló bibliográfiák megjelenése óta mind a mai napig eredményesen szolgálja könyvtárainkat és segítséget nyújt azoknak a feladatoknak az elvégzéséhez, amelyeket a Bolgár Kommunista Párt és a népi kormány tűz a könyvtárak elé. Az ajánló bibliográfiák tematikáját mindenkör ezeknek a feladatoknak megfelelően

állítjuk össze. Az ajánló bibliográfia fejlődésének új irányt szabtak az utóbbi időkben született párthatározatok.

Az ajánló bibliográfiák tematikájában fontos helyet foglalnak el az eszmepolitikai és a kommunista neveléssel összefüggő kérdések. Ilyenek pl.: a *Nagy Októberi Szocialista Forradalom nemzetközi jelentősége és hatásának tükröződése Bulgáriában; a bolgár nép harca az ötszáz éves török rabság alól való felszabadulásért; a bolgár nép élete és hű fiainak harca a fasizmus és a hitleri megszállás alól való felszabadulásért; az ifjúság békeharca; a Szovjetunió vezető szerepe a békeharcban; a gyarmati népek harca a gyarmatosítás és az imperializmus ellen; az atomenergia békés célokra való felhasználása; a dolgozók kommunista szellemben való nevelése; a népi hatalom eredményei Bulgáriában; a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. kongresszusa stb.*

A tematika másik fontos részét a gazdasági kérdések alkotják. Pl.: a *mezőgazdasági termelőszoövetkezetek szervezési és gazdasági kérdései; a művelés alá vett földterület kibővítése; a növénytermelés színvonalának emelése, a termésátlag és az állattenyésztés produktivitásának fokozása.*

1958-ban, de különösen 1959-ben — az időszerű mezőgazdasági kérdések mellett — a szocialista ipar kérdései kerültek előtérbe. Idevonatkozó témák: a *munkatermelékenység emelése és az ipari termékek önköltségének csökkentése; a haladó munkamódszerek — folyamatos gyártási módszer stb. — bevezetése az ipari vállalatok munkájába; a gyártási eljárások megjavítása; harc a minőségért és a választék kibővítéséért stb.*

Gyengén fejlett a természettudományos kérdésekkel foglalkozó bibliográfia-ügy, s ezért 1959-ben néhány, a fizikával, kémiával foglalkozó bibliográfiát állítottak össze.

Számos bibliográfiát adtunk ki a szépirodalom népszerűsítésére, így *Hriszto Botev, Ivan Vazov, Hriszto Szmirnenszki, Elin Pelin* alkotásainak bemutatására, a *Dimitrov irodalmi díjjal* kitüntetett írók műveinek ismertetésére, a bolgár írók műveiben levő humor és satíra bemutatására. Népszerűsítjük a nemzetközi béke-díjjal kitüntetett külföldi írók életét és munkásságát is. Az elmúlt évben a szocialista falu, a bányászok stb. életéről és munkásságáról szóló szépirodalomról készült ajánló bibliográfiákat adtuk közre, valamint azt a bibliográfiát is, amely a

bolgár népnek a szépirodalomban tükröződő történelmi múltjáról szól.

Tervebe vettük, hogy erőteljesebben foglalkozunk a tanulóknak szóló bibliográfiák készítésével, hogy így segítsük elő a politechnikai képzést. Bibliográfiákat készítünk a kalandos könyvekről, az utazási és fantasztiikus művekről is.

1957-ben hagyta el a sajtót a gyermekkönyvek mintakatalógusa. A gyermekkönyv-hét alkalmából évről évre adunk ki bibliográfiai és módszertani útmutatót tartalmazó gyűjteményeket.

A Bolgár Bibliográfiai Intézet és az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár által közreadott ajánló bibliográfiák legnagyobb részét az utóbbi években módszertani útmutatóval és a könyvtárak számára szóló utasításokkal egészítjük ki. A többi könyvtárak elsősorban bibliográfiai jegyzékeket, illetve könyvekről szóló áttekintéseket adnak ki. Igen gyengén van képviselve az ajánló bibliográfia egyik fontos formája — az olvasási terv. Még mindig nem terjedt el eléggé az ún. bibliográfiai plakát sem. Rendszeresen jelennek meg a közművelődési könyvtárak számára készülő mintakatalógusok; az első mintakatalógust a Bolgár Bibliográfiai Intézet adta ki 1950-ben; ennek második kiadására 1957-ben került sor; 1959-ben az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár dolgozta ki a két évre szóló kiegészítést. A katalógusba felvett címleírásokhoz annotációt készítenek. 1957-ben indult az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár „Novi knigi” („Új könyvek”) elnevezésű, havonként megjelenő bulletinja, amely a közművelődési könyvtárak számára szól és annotációval ellátott bibliográfiát ad a hónap legfrissebb könyveiről.

Mind a mintakatalógusok, illetve az Új könyvek című bulletin, mind pedig az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár és a nagy könyvtárak közreadásában megjelenő ajánló bibliográfiák a közművelődési könyvtárak állományának gyarapítását segítik. Az ajánló bibliográfiákat a könyvtárak segédkönyvtárába sorolják és a könyvtárak tájékoztató szolgálatában kerülnek felhasználásra. Nagymértékben használjuk ezeket a népművelési megmozdulások — kiállítások, olvasóankétek stb. — bibliográfiai előkészítéséhez is. Ezenkívül a közművelődési könyvtárak — a bibliográfiák alapján — maguk is készítenek kisebb ajánlójegyzékeket a könyvtárban ténylegesen meglévő anyag, illetve a téma egyes alkérdéseit feldolgozó anyag felvételével. Ezeket a jegyzékeket a könyvtár kölcsönzőjében és az olvasóteremben helyezik el, illetve eljuttatják a kisebb könyvtárakhoz. Könyvtárosainknak nincs még elegendő gyakorlatuk ahhoz, hogy olyan bibliográfiákat

állítsanak össze, amelyeket az olvasók közvetlenül használhatnak.

1957 végén az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár közvéleménykutatást rendezett annak megállapítására, hogy miképpen terjedtek el az ajánló bibliográfiák és hogyan használják azokat a közművelődési könyvtárakban. A kérdőíves közvéleménykutatás eredményei azt mutatják, hogy a megkérdezett könyvtárak közül nem mindegyik merít az eddig kiadott hetven ajánló bibliográfiából, és nem használja fel kellőképpen gyakorlati munkájában.

Az évről évre közreadott ajánló bibliográfiák mennyisége kielégíti a közművelődési könyvtárak szükségleteit. Arra van azonban szükség, hogy felemeljük a szélesebb körű érdeklődésre számot tartó és tartósabb jellegű bibliográfiák példányszámát. Feltétlenül meg kell javítani az egyes kiadványok propagálását és terjesztését és el kell érniünk, hogy minden ajánló bibliográfia időben elérjen a könyvtárakba, illetve eljusson azoknak az olvasóknak a kezébe, akik számára szól. Elengedhetetlenül szükséges, hogy közművelődési könyvtáraink dolgozóit jól felkészítsük erre a munkára, és ismer-tessük a bibliográfiák felhasználásának módszereit a könyvtárak mindennapi gyakorlati munkájában. Eddig nem történtek intézkedések ezen a téren.

Rendkívül fontos egyébként az 1958. év végén tett intézkedés, mely szerint az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár bibliográfiai osztálya és a módszertani osztály egy közös osztályba, a „Könyvtártudományi Tudományos-Módszertani és Ajánló Bibliográfiai Kabinet”-be olvad. Most megvan a lehetőség arra, hogy egészséges kapcsolatok létesüljenek az ajánló bibliográfia szerkesztésével foglalkozó Vaszil Kolarov Könyvtár bibliográfusai és a bibliográfiákat a gyakorlatban használó közművelődési könyvtárosok között. Megvalósítjuk a munka összehangolását, és nagyobb figyelmet fordítunk arra, hogy a bibliográfiákat több módszertani anyaggal és útmutatóval lássuk el, mivel ezekre — közművelődési könyvtáraink mai fejlettségének színvonalán — igen nagy szükség van.

Az ajánló bibliográfia szerkesztésével kapcsolatos elméleti kérdések tekintetében nem beszélhetünk kielégítő eredményekről. Jó munka folyik azonban az Állami Vaszil Kolarov Könyvtárban az ajánló bibliográfiai formák és felhasználási módszerek tekintetében, továbbá a táj- és helyismereti ajánló bibliográfia terén. Jelenleg az a feladat áll előttünk, hogy kidolgozzuk az ajánló bibliográfia azon formáit, amelyek az olvasóval való

egyéni foglalkozás szempontjából a legfontosabbak — vagyis az olvasási terveket, a bibliográfiai összeállításokat és a bibliográfiai plakátokat.

A bolgár bibliográfusok figyelemmel kísérik és tanulnak a szovjet bibliográfusok eredményeiből — mind az ajánló bibliográfia elméleti kérdései, mind az egyes bibliográfiák gyakorlati készítése terén. Alig ismerjük viszont a népi de-

mokratikus országok idevágó tapasztalatait. Ennek egyik legfőbb oka a nyelvviszmeret hiányában rejlik. Olyan módszereket, illetve eljárásokat kellene találnunk, amelyekkel leküzdhetnénk a fennálló nehézségeket és szorosabb kapcsolatot létesíthetnénk a bibliográfia készítésével kapcsolatos tapasztalatok és kiadványaink kölcsönös cseréjének tekintetében.

A. Völcseva

A műszaki könyvtárhálózat fejlődéséről

A műszaki termelési könyvtári hálózat 1959. évi működésének statisztikai összefoglalásából (amit az Országos Műszaki Könyvtár ezentúl minden évben el kíván végezni) több olyan jellegzetes vonás is kiemelhető, amely általánosan érvényes a szakkönyvtárakra és a szocialista műszaki könyvtárakra. Először is az a jellemző vonás, hogy ennek a hálózatnak a fejlődése igen dinamikus, azaz csakis állandó mozgásában tanulmányozható.

Az állandó mozgásra jellemző a könyvtárak számának folytonos változása. 1957-ben például 998, 1959-ben pedig 903 üzemi, tervező- és kutatóintézeti műszaki könyvtár működött a 6 ipari tárcához tartozó vállalatoknál. A könyvtárak számának ez a csökkenése nem visszafejlődés, hanem a szocialista iparunkban bekövetkezett átszervezések és vállalati összevonások következménye. Ez ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy a jövőben fokozatosan és tervszerűen újabb műszaki könyvtárak létesíthetők azoknál a vállalatoknál, amelyeknek fejlődése azt megkívánja.

A fejlődést igazolja az a másik adatcsoport is, mely szerint a főfoglalkozású vállalati műszaki könyvtárosok száma a hálózatban az 1957. évi 183-ról 1959-ben 212-re emelkedett. (Ezenkívül még 67 fordító és 34 dokumentalista dolgozik könyv-

tári és dokumentációs-tájékoztató munkakörben.) A nem főfoglalkozású 838 könyvtáros közül 598 műszaki beosztásban dolgozik, s ez a szám a szakkönyvtárosi munka megbecsülésén kívül azt is mutatja, hogy a műszaki könyvtárosoknak egyre nagyobb szükségük van szakmai (műszaki) ismeretekre.

Az állandó mozgást leginkább mégis az állomány összetételének alakulásából és változásából olvashatjuk ki. A műszaki könyvtárak állománya a „klasszikus” értelemben vett könyvtári anyagról, a könyvről az első öt éves terv ideje alatt nagymértékben áttolódott a folyóiratokra, most pedig fokozatosan az egyéb jellegű kiadványtípusokra (fordítás, szabadalom, szabvány, prospektus stb.) is. Ez különben világszerte jellemző a szakkönyvtárakra.

Az állomány összetételének fent vázolt változása még jobban szembeütünk, ha a hálózat 1957. és 1959. évi gyarapodásának alakulására vetünk egy pillantást. (Vállalataink pl. ma már évente több mint 5 millió forintot fordítanak a munkájukhoz szükséges fordítások elkészítésére.) Ezt a szempontot soha nem szabad szem elől tévesztenünk, ha műszaki könyvtárakról beszélünk, különösen nem, ha még azt is tekintetbe vesszük, hogy a hálózatban belül még ezen kívül is nagyok a különb-

1. táblázat. A műszaki könyvtárak állománya

Kötet, egység	Országos Műszaki Könyvtár		Műszaki termelési hálózat		Összesen	
	1957	1959	1957	1959	1957	1959
Könyv	149 277	166 793	1 226 781	1 368 793	1 376 058	1 535 598
Folyóirat	34 990	50 000	179 550	207 634	214 540	257 634
Szabadalom-szabvány	4 986 796	5 237 207	425 794	305 002	5 412 590	5 542 209
Fordítás	86 149	110 249		180 862		291 111
Prospektus	—	—	201 015	65 308	287 164	65 308
Egyéb	—	—		75 508		75 508
Összesen	5 257 212	5 564 249	2 033 140	2 203 117	7 290 351	7 767 368

2. táblázat. A műszaki könyvtárak évi állománygyarapodása

Kötet, egység	Országos Műszaki Könyvtár		Műszaki termelési hálózat		Összesen	
	1957	1959	1957	1959	1957	1959
Könyv	6 905	9 368	110 502	132 596	117 407	141 964
Folyóirat	2 063	2 631	20 512	33 320	12 575	35 951
Szabadalom-szabvány	127 544	112 719		33 480		146 199
Fordítás	15 823	12 350		35 694		48 044
Prospektus	—	—		17 188		17 188
Egyéb	—	—		15 415		15 415
Összesen	152 335	137 068		267 693		404 761

ségek az 1—1 ipari tárcához tartozó könyvtárak, az üzemi, a tervező- és kutatóintézeti könyvtárak és a különböző nagyságú vállalatok könyvtárai között is.

A műszaki könyvtárak rendszeres olvasóinak száma 1959-ben

a hálózatban 82 304
az OMK-ban 6 814 volt.

Ez a vállalatok összdolgozóinak vonatkozásában kb. azt jelenti, hogy a műszakiak 60—70 százaléka rendszeresen tanulmányozza a szakirodalmat. (Az olvasók által használt könyvtári egységek részletezését a 3. sz. táblázat tartalmazza. Meg kell jegyezni még, hogy a forgalmi adatok a teljes kötetállomány kb. 10%-át magában foglaló 1309 fiókkönyvtár úgyszólván állandóan kézben levő köteteire csak részben terjednek ki.)

A műszaki könyvtárakban folyó dokumentációs munka számadatainak szemléltetésére csak néhány adatot közlünk. 1959-ben a vállalati műszaki könyvtárakban 30 843 referátum készült (az OMK-ban 45 599); 98 891 címfordítás (az OMK-ban 12 421) és 175 225 oldal fordítás (az OMK-ban 119 620).

A műszaki könyvtári hálózat 1959. évi munkájának rövid áttekintése mindenkit meggyőzhet arról, hogy ezek a könyvtárak különleges helyzetet foglalnak el a magyar könyvtárügyben. Állományuk és munkájuk dinamikus hatású, s ezt az erőt a jövőben még erőteljesebben kell az ipar műszaki fejlesztésének szolgálatába állítani. A hálózat legfontosabb feladatai közé tartozik olvasótáborának további kiszélesítése.

Balázs Sándor—

Szabolcska Ferenc

3. táblázat. A műszaki könyvtárak forgalma

Kötet, egység	Orsz. Műszaki Könyvtár		Műszaki termelési hálózat		Összesen	
	1957	1959	1957	1959	1957	1959
Helyben olvasott						
Könyv	80 345	107 459		213 872		321 331
Folyóirat	62 943	54 169		395 341		449 510
Egyéb	2 818 786	3 588 718		42 339		3 631 057
Összesen	2 962 074	3 750 346	312 454	651 552	3 274 528	4 401 898
Kölcsönzött						
Könyv	26 514	33 999		377 444		411 443
Folyóirat	22 387	12 712		522 765		535 477
Egyéb	—	—		80 166		80 166
Összesen	48 901	46 711	661 845	980 375	710 746	1 027 086
Teljes forgalom						
Könyv	106 859	141 458		591 316		732 774
Folyóirat	85 330	66 881		918 106		984 987
Egyéb	2 818 786	3 588 718		122 505		3 711 223
Összesen	3 010 975	3 797 057	974 299	1 631 927	3 985 274	5 428 984

MAGYAR KÖNYVTÁROK ÉS BIBLIOGRÁFUSOK

Veress Endre

(1868 – 1953)

Tudósaink, kutatóink a felszabadulásig sokat foglalkoztak uralkodóink, nevezetes embereink életével, francia, olasz, angol és különösen német kapcsolatainkkal, ezeknek a népeknek történelmével, irodalmával, de a Magyarország területén élő nemzetiségekkel és a vele szomszédos népekkel jóformán semmit.

Ez az irányzat bibliográfiánkban is megnyilvánul. Petrik és Kiszlingstein nemzeti könyvészetet pótló összeállításában 1861 és 1910 közt csak a magyar nyelvű műveket tartja számon; az ország területén megjelent szerb, román, szlovák, rutén nyelvű könyveket nem.

Az egyoldalú szemlélet alól csak elenyésző számú kivétel akadt. Igen kevesen hirdették az itt élő népek sorsközösségét, egymásra utaltságát, igen kevesen kutatták múltjukat, a magyarsággal való kapcsolatukat, együttélésük történetét. Ezeknek a keveseknek a sorában kiemelkedő hely illeti meg Veress Endrét.

Apjának, a szabadságharc főhadnagyának, a későbbi földmérnöknek az emigrációban Románia nyújtott menedéket. A kiegészés után sem akart behódolni Ferenc Józsefnek. Inkább vállalta a hazátlanságot és Bukarestben maradt. Itt élt és itt járt gimnáziumba elsősülött fia, Endre.

Az apa 1884-ben meghalt. Családja haza költözött és Kolozsvárott telepedett le. Ebben a városban érettségizett Veress Endre és szerezte meg a történelem–földrajz szakos tanári oklevelét. Hét évig Déván tanított, tíz évig a kolozsvári Egyetemi Könyvtár levéltárát vezette. Ebben a minőségében sok újítást honosított meg, ami a kéziratok kutathatóságát nagymértékben megkönnyítette.

Szívében élete végéig könyvtáros maradt. Számos apróság bizonyítja ezt. Csúpán egyet említek meg. Gondosan összegyűjtötte a Bukarestben 1856–1890 közt megjelent magyar nyelvű egy- és kétfelvelés nyomtatványokat, vékony füzeteket és a budapesti Egyetemi Könyvtárnak ajándékozta. Egyházi beszédekét taláunk bennük, alkalmi verseket, a magyar egyesületek alapszabályait, jelentéseit... Magukban véve jelentéktelen dolgok, együtt azonban képet adnak az akkor Romániában élő magyarok életéről, törekvéseiről.

1915-től Budapesten élt. Itt először a kultuszminisztériumba osztották be, később a külügybe. Korán nyugdíjaztatta magát, hogy több időt szentelhesen tudó-

mányos munkásságának, hogy feldolgozhassa kutató útjai eredményét. 1946-ban Pécsre költözött és még 80 éves korában is dolgozott, betegséggel terhelten. A Mecsek alján halt meg 1953. november 24-én, életének 85. esztendejében.

Ennek az életnek szakadatlan munka, hallatlan tevékenység adott mély tartalmat: Kora fiatalságától kezdve átkutatta a magyar szempontból fontos külföldi levéltárakat. Különösen sokat dolgozott Rómában, Velencében, Modénában, Firenzében, de járt a német, lengyel, román és orosz levéltárakban is. Elsősorban Erdély XVI. és XVII. századi történelme érdekelte, s ezen belül a Báthoryak kora. Erdély régi történetét azonban — úgy vélte — nem lehet megírni a vele szoros kapcsolatban álló Lengyelország, Havas-Alföld és Moldva múltjának ismerete nélkül. Ezért ezekre is kiterjesztette kutatásait.

A gyűjtött anyagból *Magyarországi és Erdélyi történeti források* címmel 1911-től két sorozatot adott ki. 50 kötetre tervezte, de a mostoha viszonyok miatt csak tizenkettőt tudott nyomdába adni. Az anyag másik részét 11 kötetben a román Tudományos Akadémia jelentette meg *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei si Tării-Românești* (Ada-

tok Erdély, Moldva és Ó-Románia történetéhez) címmel.

Gyűjtésének eredményeit maga is felhasználta életrajzaiban és más történelmi munkáiban, 300-nál több cikkében. Legjobb műve Báthory István életrajza.

Az önzetlen kutatók sorába tartozott. Azt szerette, ha nagy munkával összegyűjtött dokumentumait minél többen fel tudják használni. E tekintetben igen jól jellemzik azok a cikkek, amelyeket a *Magyar Könyvszemlében* Luigi Fernando Marsigli műveiről írt. A jeles olasz hadmérnök és természettudós a török felszabadító háború idején évekig élt hazánkban. 120 kötetnyi kézirata tele van fontos magyar vonatkozású részekkel, például olyan várak rajzával és leírásával, amelyekről más forrásból semmi adatunk sincs. Veress Endre felhívja a figyelmet a Marsigli kéziratok teljes magyar anyagára. Hogy kutató-társainak ne kelljen egész köteteket végig lapozni, lapszám jelöléssel közli, hogy melyik adat, milyen leírás és rajz hol található és jelzi annak terjedelmét is.

1910-ben jelent meg *Erdély- és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok (1544—1807)* című munkája. Ebben Joan Bianu és Nerva Hodess régi román könyvekről szóló bibliográfiájának magyar vonatkozásait sorolja fel és egyúttal kiegészíti munkájukat. Részletesen leír benne 73 régi román nyomtatványt — nagyobbára az erdélyi főkormányások román nyelven megjelent rendeleteit — melyet Bianuék nem ismertek és 8 olyan művet, amelynek csak a címét ismerték.

Könyvészeti szempontból főműve a *Bibliografia română—ungară*, a román—magyar bibliográfia. Ebben nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy az 1473-ban megjelent *Budai krónikától* kezdve összegyűjtse minden magyar könyv román és minden román könyv magyar vonatkozását. Ehhez a munkához már bukaresti gimnazista korában kezdte kicédulázni az anyagot, s ezt több mint fél évszázadon át folytatta.

Hazájában hiába keresett rá kiadót. Annál nagyobb örömmel fogadták Romániában. Állami pénzen, az I. Ferdinánd királyról elnevezett irodalmi alap jelentette meg, a tartalomhoz méltó kiállításban, merített papíron, számos hasonmással díszítve.

A sajtó alól kikerült három kötet időrendben 1878-ig jut el, és 2377 művet sorol fel, részletes címléírással, impresszum-adatokkal. Minden könyvnel megemlíti az irodalmát, és megad egy lelőhelyet raktári jelzettel együtt (azét a példányét, melyet feldolgozás közben használt). Utána annotációban közli a munka román, illetve magyar vonatko-

zását, helyenkint szöszerinti idézetekkel. Az annotáció néha csak egy-két soros — amikor a cím maga elegendő felvilágosítást nyújt —, néha azonban öt-hat nyomtatott lap terjedelmű, sőt Fejér György *Codex diplomaticusának* román vonatkozású okleveleit tíz lapon sorolja fel. A hivatkozott rész kezdő és végző lapszámát mindenütt feltünteti.

A két nép kölcsönhatásának igazolására — írja Csatári Dániel, a Veress Endréről szóló egyetlen megemlékezés szerzője — igen gazdag anyagot szolgált meg: „*hivatalos kiadványokat és a népköltészet termékeit, a nagy történelmi hősköztől szóló véleményeket és az együttlés eseménytelennek látszó, annak hétköznapjait megéneklő dalokat, egyházi irodalmat és szerelmes verseket.*” A különböző fordításoktól kezdve szerepel a három kötetben mindaz a történelmi, nyelvészeti, irodalmi, földrajzi, zenei megnyilatkozás, ami a századok folyamán magyarok és románok közeledését valamiképp elősegítette.

Ilyen nagy terjedelmű munkánál természetesen elkerülhetetlenek kisebb egyenetlenségek, így például néha tágan értelmezi a román vonatkozást. A felhozható kifogások azonban eltörpülnek a bibliográfia érdemei mellett. Nagy mértékben megkönnyíti a román—magyar kapcsolatokkal foglalkozó kutatók munkáját, felmenti őket a hosszú irodalomkereséstől. Használhatóságát különféle mutatók növelik, mint a szerzőknek, valamint az összes előfordult neveknek az indexe, a könyvek nyomtatási hely szerinti összeállított jegyzéke stb.

Nyomtatásban csak a bibliográfia első részének három kötele jelent meg. Veress Endre elkészítette a folytatást is 1920-ig, a trianoni béke évéig. A második rész a magyar folyóiratokban megjelent román vonatkozású cikkek repertórium, a harmadik pedig a folyóiratokban, oklevéltárakban leközölt román vonatkozású akták regesztruma.

Történetírói és bibliográfusi működését külföldön mindenütt nagy elismerés fogadta. Joan Bianu, a Román Tudományos Akadémia elnöke így nyilatkozott, hogy román—magyar könyvészetével „*az európai államok valamennyi bibliográfusának az élére jutott.*” Ítthon azonban hiába várt kellő elismerésre, megbecsülésre, támogatásra. Nagy könyvészetének 1931-ben megjelent első két kötetéről a *Századokban* csak 1935-ben jelent meg egy rosszindulatú ismertetés. Asztalos Miklós ebben csupán egy érdemet ír a javára, nevezetesen azt, hogy egy „*rossz bibliográfia is jobb a semmi bibliográfiánál.*” A *Történelmi Társulat* lapja a har-

madik kötetről már meg sem emlékezett, a *Magyar Könyvszemle* pedig egyikről sem.

A hivatalos köröket az bántotta, hogy egy tudós kutató a gyűlölködő sovinizmus helyett a román méppel való barátságot hirdeti, az elvlasztó szakadéék kémilyítése helyett az összekötő kapcsot keresi. Ez az oka annak, hogy hosszú, tevékeny élete alatt írt munkáinak, összegyűjtött

dokumentumainak legfeljebb a fele jelenhetett meg nyomtatásban.

Kéziratban maradt szellemi hagyatékát az Akadémia Könyvtára őrzi, közel 40 000 lapnyi írást és oklevélmásolatot, köztük *Arcélek Erdély viharos múltjáról* című életrajzciklust és román—magyar bibliográfiájának befejező részét. Ezek kiadásra várnak!

Vértesy Miklós

Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója

— Az Országos Pedagógiai Könyvtár módszertani kiadványsorozatáról —

Egyre több olyan hálózati központunk lesz, amely rendszeresen megjelenő módszertani kiadványsorozattal adja jelét hálózatgondozó tevékenységének. Közéjük lépett az elmúlt évben az Országos Pedagógiai Könyvtár is, az *Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója* című sorozatával. Az 1958. szeptember 1-én alakult könyvtár hálózati-módszertani munkáját felületes dolog lenne pusztán e sorozat alapján megítélni, de ez is jelzi a csaknem 7000 általános- és középiskolai könyvtár összefogására végre megindult munkálatokat.

A hálózati gondozás megindításához elengedhetetlenül szükséges felmérő munka első tapasztalatai után 1959-ben indult a *Tájékoztató*. Az elmúlt évben két száma jelent meg. Az Országos Pedagógiai Könyvtár munkatársai a Tájékoztatón keresztül érvényesítik módszertani elképzeléseiket, fejtik ki, részletezik és magyarazzák azokat az irányelveket, amelyeket az *Iskolai Könyvtárak Egységes Kezelési Szabályzata* rögzít. Nem hiányoznak az eddigi számokból a felmérő, a helyzetet elemző beszámoló, és megtalálható az egyes részletkérdéseket alaposan kifejtő iránymutató cikkek is. Velük kapcsolatban legfeljebb azt lehetne szóvá tenni, hogy néha nem magyaráznak meg szakkifejezéseket, tisztázatlanul hagynak olyan fogalmakat, amelyek mindegyikével a kezdő iskolai könyvtárosok nem lehetnek tisztában.

A második számban már olyan cikket is találunk (*Tóth Béla: Mit és hogyan olvasson az ifjúsági könyvtáros az általános iskolai tanulókkal?*; *Károlyi Zsigmondné: Az iskolai nevelői könyvtárak feladatáról*), amely a tartalmi, lényegi kérdésekkel, az iskolai könyvtár nevelő munkájával foglalkozik. Ha a mulhatat-

lanul szükséges — a könyvtárak szervezeti, kezelési kérdéseivel foglalkozó — cikkek mellett még újabb, hasonló tanulmányokat is közöl, a Tájékoztató hasznosan segítheti az iskolai könyvtárosok munkáját. Biztosítékot nyújt erre a munkatársak gárdája, akik között a könyvtár módszertani munkatársain kívül épp úgy megtalálhatók a külső könyvtári szakemberek, mint a pedagógia tudósai.

Bár a *Tájékoztató* jól tükrözi és hasznosan segíti egy fiatal, kialakulóban levő hálózat problémáit, nehézségeit, önmagában nem oldhatja meg az összes kérdéseket. Párosulnia kell az Iskolai Csoport közvetlen, helyszínen nyújtott instruálásával, konferenciákkal, tanfolyamokkal és a módszertani tevékenység egyéb formáival is.

Akár az *Egységes Kezelési Szabályzat* szövegét, akár a *Tájékoztató* cikkeit olvasuk, azt látjuk, hogy az *Országos Pedagógiai Könyvtár súlyt helyez az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködésének előmozdítására*. Helyesen fogták fel, hogy az iskolai könyvtárak nevelőmunkájának része az olvasásra, a közművelődési könyvtárak olvasóivá való nevelés is. *Könyvtárosaik figyelmét felhívják a területi közművelődési könyvtárakra, mint olyan intézményekre, ahonnan segítséget kaphatnak munkájukhoz.*

Jó lenne, ha a *Tájékoztatót* legalább a megyei, a járási és a fővárosi kerületi könyvtáraknak is megküldenék, hogy azok is megismerhessék az iskolai könyvtárakban folyó munkát. A két nagy — és munkájában annyira egymásrautalt — hálózat szoros együttműködése hasznára válna mindkettőjük munkájának.

(— k. j. —)

A Csongrád megyei művelődési autó egyéves eredményei

A hőmezővásárhelyi Megyei Könyvtár munkájában is új munkaterületet, új feladatot teremtett a művelődési autó. Egy évi munka után és alapján elmondhatjuk, hogy fontos és *határozott közéleti tevékenység* között. Sőt, azt is megállapíthatjuk, hogy a népművelési munkához ily módon való közelkerülés a megyei hálózat egész könyvtári munkájában érezteti jó hatását. Megértve és megvalósítandónak valva az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek azt a részét, hogy „... a magyar falu előtt álló nagy feladatokat és távlatok megkívánják, hogy nagyobb gondot fordítsunk a parasztság eszmei-politikai nevelésére...” — ennek szellemében és a népművelési tevékenység egészébe helyezve szerveztük a művelődési autó munkáját.

Az év folyamán a művelődési autó 33 *kölcsönző állomást* (köztük tanyai iskolát, állami gazdaságot, termelőszövetkezetet, olvasókört) látogatott rendszeresen. Időközben az állomáshelyek cserélődtek, a kevésbé forgalmas helyeket megszüntettük és másikat állítottunk be helyettük. A látogatott helyek nagy része a tanyás járásokban található: a szegedi-ben 15, a szentesiben 14, a makói járásban 4.

A látogatott településeken az *össztlakosság kb. 7600 fő*. Kölcsönzéseinket 2083 olvasó látogatta. Kiszámítható, hogy a látogatott települések 27,4%-a olvasó.

Az olvasók *kor szerinti* megoszlása:

52% gyermek
8,5% 14—18 év közötti
39,5% 18 év felett

A *származássi szerinti* megoszlás a következő:

14—18 évesek: 0,85% munkás
1,28% középisk. tanuló
5,95% dolgozó paraszt
0,42% egyéb

18 év felett: 1,8% munkás
36% dolgozó paraszt
0,9% értelmiség
0,8% egyéb

Kölcsönöztünk *összesen 9940 kötet* könyvet. Ebből 72,8% szépirodalmi és ifjúsági könyv, (41,4% szépirodalom, 34,4% ifjúsági és gyermekirodalom) 27,2% ismeretterjesztő mű. Az ismeretterjesztőn belül a következő a megoszlás:

5,4% ideológiai, politikai
12,3% mezőgazdasági
6,3% műszaki, technikai
3,2% egyéb ismeretterjesztő mű.

A fenti adatok a könyvforgalom arányának és megoszlásának normális voltára engednek következtetni. Ennek bizo-

nyítását jelentik az egyes időszakok részeredményei is. A kölcsönzés szempontjából az őszi, téli és koratavaszi hónapok a legforgalmasabbak: míg augusztusban, a legkisebb forgalmú hónapban 168 kötetet kölcsönöztünk, addig novemberben 1253-at, s idén januárban 1482-t. Úgy gondoljuk, ez így helyes, a nyári hónapok a mezőgazdasági munkák ideje.

Eredményesen használtuk fel az autót egyéb könyvtári módszertani munkánkban is. A 40 túlóra adta szerény lehetőség mellett is mintegy 30 könyvtárellenőrzést végeztünk, 120 könyvcsere, könyvtár bővítést bonyolítottunk le: ugyanakkor több alkalom adódott a tanyai könyvtárak helyszíni segítésére is.

Nagy előnyt jelentett az autó az Ünnepi Könyvhét alkalmából, amikor az írók, előadók szállítását oldottuk meg vele: így a 4 városi ünnepségen kívül 11 községben tudtunk egy hét leforgása alatt irodalmi estet rendezni.

Nagy segítséget jelentett továbbá kiállítási anyagok szállításában is, különösen a Tanácsköztársaság évfordulója alkalmából.

Az autó *szűkebb értelemben vett népművelési tevékenysége* az év I. II. és III. negyedében, elsősorban a filmvetítésekre szorítkozott, csak a IV. negyedévben indult meg rendszeres ismeretterjesztés a játékfilmek vetítése mellett. Művészeti tevékenységre csak 1960-ban gondoltunk.

Filmvetítést összesen 140-szer tartottunk. Szeptemberig 76-szor vetítettünk ismeretterjesztő filmet, majd szeptember 1-től 64 alkalommal játékfilmet. Lássunk néhányat a fontosabb ismeretterjesztő filmekből:

- a) a *mezőgazdaság köréből*:
Homoki gazdálkodás
Új takarmányozási eljárások
Vegyszeres gyomirtás
Nyitva a kiskapu (játékfilm)
- b) *politikai tárgyúak*:
A nagy világon e kívül
Ázsiai népek barátságá
Város, amely élni akar
Így történt
- c) a *tudomány és technika köréből*:
Az anyag szerkezete
Így jutunk a csillagokba
- d) *földrajzi tárgyúak*:
Egyiptomi útjegyzetek
Mesél a Bükk

Vetítettünk ezeken kívül egészségügyi tárgyú-, zenés-, táncos- és játékfilmeket.

A *játékfilmek* közül többek között a következőket forgattuk:

magyar filmek: Ejjfélkor, Gerolsteini kaland, Hannibál tanár úr, Edes Anna, A tettes ismeretlen, Tegnap;

szovjet filmek: A negyvenegyedik, Ember született, Egy anya sorsa. A Rumjancev ügy ; nyugati filmek: Az élet haza, Az időzár, Boszorkány.

A 140 filmvetítést összesen 8154 személy tekintette meg. Egy előadásra tehát átlag 58 néző jut.

220 ismeretterjesztő előadást tartottunk, nagyobb részét a IV. megyedévben. Témajukat tekintve: politikai, mezőgazdasági, történelmi, egészségügyi, pedagógiai, irodalmi előadások hangzottak el, s minden esetben időszerű kérdésekről szóltak. Általában vagy a film témájához, vagy évfordulóhoz kapcsolódott minden előadásunk.

A fentiekből kiderül, hogy ismeretterjesztő előadást főleg az év végén tartottunk. Ez azért történt így, mert előbb szervezési problémákra összpontosítottuk az erőnket, s a hallgatóság részvétele szempontjából is a téli hónapok a meg-

felelőbbek. De megállapítható az is, hogy a vetített ismeretterjesztő filmek témájuknál fogva bizonyos értelemben pótolták az előadásokat. Az általunk tartott ismeretterjesztő előadások mellett egyébként 16 esetben nyújtottunk segítséget a TIT-nek és az MSZBT-nek előadó kiállításában.

Szólnunk kell még arról, hogy 20 helyen rendeztünk kiállítást az alábbi 5 fajta anyagból: *Magyar Tanácsköztársaság, Képek a szovjet mezőgazdaságból, Képek a szovjet iparból, Hírek a Szovjetunióból, Képek az Ermitázs Képtárból.*

Hogyha csak az adatokat nézzük is, megállapíthatjuk, hogy a Csongrád megyei művelődési autó eredményes munkát végzett, s a következő láncszem: *a mennyiségi munkát minőségre váltani. Erősíteni, szinesíteni a népművelési tevékenységet s ugyanakkor jól ellátni a könyvtári jellegű feladatokat is.*

Tóthpál József

ESEMÉNYNAPTÁR

JÚLIUS 1. ORVOSOK NAPJA (SEMMELWEIS IGNÁC SZÜL. 1818).

JÚLIUS 11. A MONGOL NÉPKÖZTÁRSASÁG NEMZETI ÜNNEPE.

GOTTFRIED KELLER SVÁJCI ÍRÓ ÉS KÖLTŐ 1890. JÚLIUS 16-ÁN HALT MEG.

Gottfried Keller: A hét igazak zászlaja. Ford. Ottlik Géza. — Thurzó Gábor. Bp. Franklin, 1950. XXIV. 228 old., —: Ruha teszi az embert. Ford. Szekeres Ilona. Bp. Irodalmi és Művészeti Intézet 1948. 86 old. (Új kvtár, 35), —: Zöld Henrik. Ford. Ignotus. Bp. Révai, 1909. 1–2 k. (Klasszikus regénytár), —: Hét legenda. Ford. Váry Rezső. Bp. Athenaeum [1912] 101 old. Modern kvtár, 417–420., —: Sedwylai emberek. Ford. Schöpflin Aladár. Bp. Franklin [194?] 389 old., —: Tükör, A cica. Ford. Szabó Lőrinc. Bp. Magvető, 1957. 65 old., —: Falusi Romeo és Júlia és más elbeszélések. Bp. Szépirodalmi Kvk. 1956. 278 old. (Olcso kvtár).

PAUL VALÉRY FRANCIA LÍRIKUS ÉS ESSZÉISTA 1945. JÚLIUS 20-ÁN HALT MEG.

Paul Valéry: Európa nagysága és hanyatlása. Ford. Kemény Katalin. Bp. Egyet. Ny. 1945. 27 old., —: Lélek és tánc. Ford. Somlyó György. Bp. Egyet. Ny. 1946. 27 old., —: Vátozatok. Ford. Strém Géza. Bp. Révai [1930] XXXI. 265 old. (Világkönyvtár). Gerlőtei Jenő: A költő Valéry távlatai. Debrecen. Helicon, 1942. 82 old. (Irodalomtud., II.)

JÚLIUS 22. A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG NEMZETI ÜNNEPE.

MAR CZALI HENRIK TÖRTÉNETÍRŐ 1940 JÚLIUS 22-ÉN HALT MEG.

Marczali Henrik: Az Árpádok és Dalmácia. Bp. 1898 196 old., (Értek. a történettud. köréből, 17,5), —: Erdély története. Bp. Káldor, 1935. 288 old., —: Világpolitika és világ-gazdaság. Bp. Pallas, 1918. 70 old., —: A földrajzi viszonyok befolyása Magyarországon történetén. Bp. 1874. 49 old., —: Emlékbeszéd Horváth Mihály fölött. Szeged. Dugonics Társ. 1910. 26 old., —: A béke könyve. Bp. Athenaeum, 1920. 195 old., —: Báró Eötvös József. Bp. Franklin, 1912. 16 old., —: Gróf Pálffy Miklós főkanclerár emlékiratai Magyarország kormányzásáról. Bp. 1884. 59 old. (Értek. a történettud. köréből, II. 9.), —: A magyar történelem kútfői az Árpádok korában. Bp. Franklin, 1880. 135 old., —: A magyar történelem kútfőinek kézikönyve. Bp. Athenaeum, 1902. X. 967 old., —: Magyarország története. Bp. Athenaeum, 1911. 274 old. (A műveltség kvtára, 10.), —: Magyarország története II. József korában. 1–3. k. Bp. Magyar Tud. Akad. 1881–88., —: Mária Terézia 1717–1780. Bp. Franklin, 1891. 332 old. (Magyar tört. életrajzok, 7. 2.), A nemzetiség történetbölcséleti szempontból. Előadás. Bp. Franklin, 1905. 116 old., —: Az 1790/91-diki országgyűlés. 1–2 k. Bp. MTA kiadása, 1907., —: A legújabb kor története 1825–80. Bp. Révai, 1892 693 old., —: Nemzet születik. Bp. Athenaeum 1895 311 old. (Magyar Nemzet Története).

Nagy Képes Világtörténet, 1–12. k. Szerk. —. A 7–12. köteteket írta: —. Bp. Franklin, 1899–1905.

GIOUSE CARDUCCI OLASZ LÍRIKUS ÉS IRODALOMTÖRTÉNÉS Z 1835 JÚLIUS 27-ÉN SZÜLETETT.

Giose Carducci: Dante. Ford. Elek Artúr. Bp. Kultúra, 1921. 66 old., — költeményei. Ford. Zoltán Vilmos. Bp. Politzer, 1910. 30 old. (Modern kvtár. 14. Idegen költők, I.).

Zokonveszik, ha nem keressük fel őket...

Az utóbbi időben nagy változások mentek végbe a könyvtárak és a tanácsok viszonyában, különösen azokban a községekben, amelyeknek könyvtárai tanácsi kezelésbe mennek át.

Fest megyében még messze vagyunk attól, hogy tiszta képet alkossunk a tanácsi kezelésbe adás mérlegéről. De a tanácsok megváltozott szemléletéről már vannak bizonyítékaink. Például az átadás nehéz munkájában úgy segítenek bennünket, hogy külön munkaerőt adnak e célra.

A Megyei Tanács Művelődési Osztálya felhívással fordult azon iskolák igazgatóihoz, amelyekben pedagógusok a könyvtárosok, hogy ők az átadás egy-két napjára felmentést kapjanak hivatali teendőik alól.

Amennyiben az illető nem pedagógus, hanem gyári munkás, vagy termelészövetkezeti dolgozó, a tanács hivatalos átiratban kéri a gyár vezetésétől, vagy a Szakszervezeti Bizottságtól a mentesítést.

Az átadás előtt a tanács elnöke napjában többször is átjön a könyvtárhoz, és érdeklődik a munka felől. Az átadás lefolyását, körülményeit, a végrehajtóbizottság előzőleg és utólag is megtárgyalja.

Több községben még az átadás előtt komoly átalakítási munkálatokat végeznek a könyvtárakban. Például *Budakeszi* község tanácsa a művelődési ház igazgatójának javaslatára külön olvasótermet rendezett be teljes berendezéssel, s az avatás ünnepélyes pillanatában 3000 Ft értékű könyvet adott át a község lakosságának.

Diósd község tanácsa a Földműveszövetkezettel közösen gyönyörű parkettás könyvtárat létesített, amelyet kis olvasóasztalokkal rendeztek be és folyóiratokkal is gazdagon elláttak. Azonkívül 4000 forintért gyönyörű, üvegezett könyvszekrényt csináltattak.

Tárnok kis község, lakóinak száma alig több 1000 léleknél, mégis 15 000 forintot szavazott meg berendezésre és 500 forintot könyvvásárlásra. De azonkívül szépen kifestett, új könyvtári helyiséget is ad.

Szászhalombattán, amely szintén kis község, tekintélyes költséggel most alakítják át, festik ki a könyvtárat. Ugyanakkor csaknem 30 000 Ft értékű új bútort került oda. *Pátyon* (valamivel több mint 2000 lakosa van) most rendezik be a kölcsönzött és az olvasótermet. A tanács három új szekrényt vásárolt. S mi sem bizonyítja a tanácsok szemléletének megváltozását, mint az, hogy maga a tanács-

elnök járt el az Újságíró Szövetségnél, hogy a kis könyvtár megfelelő folyóiratokat és újságokat is kapjon.

Ezt a felsorolást *Törökbálinttal*, *Soly márral* és más községekkel is folytatni lehetne. A megváltozott helyzetre jellemző, hogy a községi tanácsok vezetői egyes helyeken csaknem minden kölcsönzésnél jelen vannak, és maguk is tagjai a könyvtárnak. A könyvtárak helyzetéről jelentést kérnek, s azt meg is vitatják.

Nem közpréda már a könyvtár anyaga. A tanács felszólítja a könyvtárost, hogy a régebben kintlevő könyvek jegyzékét adja át neki. A makacs késedelmesektől közadók módjára hajtják be a tartozást.

Megszűnt már az az állapot is, hogy egy-egy népkönyvtár heteken, hónapokon keresztül könyvtáros nélkül marad. Amennyiben valamelyik lemondott, vagy nem dolgozik megfelelően, a tanács keres új könyvtárost, s erről értesít bennünket.

A megváltozott helyzetet jellemzi az is, hogy ha egy-egy kiszállásunk alkalmával idő hiányában elmarad a tanács meglátogatása, a tanácsok már zokonveszik tőlünk, hogy nem kerestük fel őket.

De beszélhetünk a tanácsok segítségéről a propaganda megszervezésében is. Ma már maga a tanácselnök, vagy a titkár veszi fel a déli órákban a hangosbemondó mikrofonját, és közli a lakossággal, hogy milyen irodalmi est lesz. A tanács maga kéri meg a tanári kart, a termelészövetkezetek dolgozóit, s a Népfrontot, az előadás látogatására.

Ezen a téren nagy segítséget nyújtanak az utóbbi időben a falusi pártszervezetek is, amelyek a taggyűléseken és más megmozdulásokon hívják fel a lakosság figyelmét a könyvtárra. A községekben rendezett ezüstkalászos tanfolyamokra a tanácsok könyveket kérnek és tanácsunkat, hogy milyen könyveket használjanak. Egyes tanácsok elkérik a népkönyvtárakban kihasználatlan mezőgazdasági könyvek jegyzékét, és azt a tanácsülésen felolvassák, vagy átadják a termelészövetkezet vezetőségének.

Sok tanácselnök maga jön be Budapestre, hogy segítségünkkel a községfejlesztésből megvásárolja a könyveket. A tanácselnökök maguk is érdeklődnek az iránt, hogy községük lakossága milyen könyveket kedvel a legjobban. A negyedévi jelentéseket pedig most már nemcsak forma szerint írják alá, hanem alaposan kikérdezik a könyvtárost, akinek mindent okmánnyal kell bizonyítania. Még nem is olyan régen a községi könyvtáraknak küldött könyvek szállítási költségét

nem voltak hajlandók kifizetni a tanácsok, mert arra hivatkoztak, hogy nincs rá fedezet. Ma már ez a múlté.

Persze azért akadnak kivételek is. Például a járási tanácsok végrehajtott bizottságai még mindig nem foglalkoznak olyan érdeklődéssel a járásuk területén levő könyvtárakkal, mint ahogyan azt az ügy

megérdemelné. Előfordul, hogy a hozott határozat és az ellenőrzés valahogy elszikkad. Végeredményben azonban büszkék lehetünk az eredményekre, s elmondhatjuk, hogy a könyvtárak és a tanácsok kapcsolatában is nagy léptekkel megyünk előre.

Markovits József

ÚJ SZAKMAI KIADVÁNYOK

KOZOCSA SÁNDOR: A MAGYAR IRODALOM BIBLIOGRÁFIÁJA, 1955. Gondolat, 333 old. 36,50 Ft.

Kozocsa Sándor bibliográfiáját nem kell bemutatni a könyvtárosoknak: évenként megjelenő kötetei ismert és hasznos segédeszközök mindazok számára, akik egy-egy esztendő magyar irodalmi termésében kívánnak tájékozódni.

Az 1955. év anyagát magában foglaló kötet a szokott módon tagolódik: a szerzők betűrendes feldolgozását megelőzi az *Általános rész*, mely mintegy ötven fejezetre osztva, áttekinthetően csoportosítja a legkülönbözőbb irodalmi (és színházi) problémákra vonatkozó cikkeket, ideértve olyan kérdéscsoportokat is, mint a könyvtárügy, a könyvkiadás és terjesztés, a sajtó, s a nyelv- és irodalomtudomány főbb kérdései. A korábbi évek bibliográfiáihoz mérten aprólékosabb beosztás a mostani kötetben megkönnyíti az eligazodást a túlságosan általános vagy éppen talányos című cikkek tárgyról, s ahol ez sem elég, a bibliográfus szögletes zárójelben utal a tartalomra. (Ilyen utalás kicsit több is lehetett volna.)

A kötet a magyar írók 1955-ben megjelent könyvein kívül nyolcvankét fővárosi és vidéki folyóirat és időszak kiadvány adatait dolgozza fel. Ekkora adattömegbe elkerülhetetlenül hibák is csúsznak be, mindamellett még sem akadékoskodás közülük néhányat megemlíteni. A hibák egy része a névmutatót terheli, mely Gyergyai Albert esztétát összekeveri az Árgirus históriájának szerzőjével, Lukácsy András egyik kritikáját pedig Lukácsy Sándornak tulajdonítja. Másutt egy-egy cikk téves csoportba sorolása okoz zavart: az 58. lapon pl. a *Javaslat tanároknak, diákoknak* nem az „Irodalmi emlékek”, hanem a „Könyvsorozatok” fejezetbe kívánkozik. (A cikk a Vajthó-féle *Irodalmi ritkaságok* sorozat folytatását javasolta.) Az *elefántbetegségről* s az *Óra vagy költő* című cikkeknek sem sok közülük van Jókaihoz és Tömörkényhez, akiknek neve alatt találjuk őket, e cikkek ugyanis, jól lehet egy-egy Jókai-, ill. Tömörkény-

kiadás kapcsán íródtak, nem ezekről az írókról, hanem a kiadások jegyzetapparátusában fellelhető hibákról (a jegyzetek főléssleges halmozásáról, ill. egy Longfellow-versnek egy nem létező óramárkával történt összetévesztéséről) szólnak, helyük tehát inkább valahol a „Könyvkiadás” rovatban volna. Nem érthetünk egyet azzal sem, hogy a verstani cikkeket a „Műfajelmélet” osztályába illesztette a bibliográfus, a jambus vagy a Zrínyi-sor kérdései ti. nem műfaji problémák. Az összegyűjtött anyag teljességét illetően is lehet némi észrevételt tenni, így pl. hiába keressük a kötetben Vasvári és Irinyi József nevét, holott az ő rövid életrajzuk is benne van a *Hazának rendületlenül* című könyvben, melynek adatait a bibliográfia mindenütt másutt külön-külön szerepelteti; a két márciusi ifjú kimaradása alkalmasint nem figyelmetlenségnek, hanem annak tulajdonítható, hogy e bibliográfia — akárcsak a „Nagy-Pintér” és más régi irodalomtörténetek — nem tekint őköt íróknak, ami még akkor is hiba volna, ha publicisztikán kívül Irinyi nem írt volna két regényt, Vasvári novellákat.

Legfőbb kifogásunk azonban nem ezeket az apróságokat, hanem a könyv késedelmes megjelenését illeti. Miért húzódott el az 1955. évi anyag kiadása 1959 legvégéig? A korábbi kötetek gyorsabban jelentek meg. (Az 1954. évi 1956-ban, az 1953. évi 1954-ben.) Olyan fontos és hasznos segédkönyvre, mint amilyen Kozocsa bibliográfiája, nem várhatunk öt évet.

— k —

★

A VILÁGTÖRTÉNELEM REGÉNYEK-BEN (KÖZÉPKOR). *Válogatott szépirodalmi művek bibliográfiája*

Könyvtárosaink egybevágó tapasztalatai szerint a történelmi regények a legkeresettebb könyvek közé tartoznak. Szükséges és hasznos segédeszköz tehát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ajánló-bibliográfiáinak újabb köteté, mely a középkori tárgyú magyar és külföldi regények közül ismertet, kb. száznyolcvan

(az idegen nyelvűek közül csak olyanokat, amelyek magyar fordításban is hozzáférhetőek), részben időrendi, részben nemzetek szerinti, de jól áttekinthető csoportosításban, az eligazodást a történelmi szempontok betűrendes mutatójával is megkönnyítve.

Az olyan klasszikus remekművek mellett, mint Scott, Manzoni, Mérimée, Gogol vagy Gárdonyi munkái, a bibliográfia meglehetősen nagy számban sorakoztat fel könnyebb fajsúlyú könyveket, nyilvánvalóan jobb híján; itt derül ki, hogy a történelmi regény műfaja, legalább is századunkban, kevés olyan művet mutat fel, amely Móríc Zsigmond *Erdélyének* vagy Alekszej Tolsztoj *Első Péterjének* mértékével mérhető.

A szorosabb értelemben vett történelmi regényeket életrajzok, emlékiratok egészítik ki, igen helyesen, sőt az sem ártott volna, ha a szerkesztők — *Ecsedy Andorné* és *Gáliczky Éva* — bátrabban merítenek a memoár- és esszéirodalomból. Jósika és Jókai romantikája épp úgy helyet kapott a gyűjteményben, mint a Stefan Zweig- vagy Robert Graves-féle divatos modernség, s az olvasók sokfajta érdeklődésével számolva, nem hiányzik belőle Kemény Zsigmond és Herczeg Fe-

renc sem. Harsányi Zsolt és Gulácsy Irén könyvei kimaradtak, olyik talán túlzott szigor következtében, ahhoz képest ti., hogy más, egy cseppet sem értékesebb szerzők — mint Lux Terka, Dormándi László — iránt az összeállítók engedélyesebbek voltak. A gyűjtés nem állott meg Európa határainál: több amerikai, ázsiai tárgyú, sőt egy eredeti kínai regény is szerepel a válogatásban.

Az ismertetések szövege általában megfelel gyakorlati céljának, olykor azonban a szerzők összetévesztették az *ajánló* bibliográfia feladatát az *ajánlgatással*, és ok nélkül használnak felsőfokú jelzőket. Például azt olvashatjuk Szántó György egyik könyvéről: „Nagy mű, melyben nem tudjuk mit csodáljunk inkább, Bocsikai finom írói eszközökkel mesterien megrajzolt, gazdagon árnyalt alakját vagy pedig...” stb. Hasonló megcsúszamlás Raffy Ádám „nagy jelentőségű kritikai munkásságá”-nak vagy Hegedűs Géza úttörő(?) szerepének emlegetése „az osztályharcok feltárása (?) terén”. E kislelkások annál feltűnőbbek, mert a szerzők sok helyt gondos kritikával tárgyalják tekintélyes írók könyveit is. A bibliográfia érdeklődéssel várt következő (újkori) kötetének szerkesztői remélhetőleg nem ütnek meg majd ilyen panegirikus hangot. (— k —)

A KINAI KÖNYVTÁRÜGYRŐL

A kínai „Nagy ugrás” igen eredményesen érezteti hatását a könyvtári és kiadói munka területén is: 1957-ben pl.: a kiadott könyvek együttes példányszáma 1278 millió kötet volt. (1956-ban mindössze 178 millió); 1957-ben összesen 315 millió folyóiratot nyomtak, szemben az 1936. évi 36 millióval. Ugyanabban az időben a hírlapok összpéldányszáma 3442 milliót tett ki. E hatalmas sajtótermés tekintélyes része a könyvtárakba kerül, melyek ezután eljuttatják a milliós olvasótömegekhez.

1936-ban Kínában összesen 5196 könyvtár volt (ebből 990 általános közművelődési könyvtár, 2542 iskolai könyvtár, a többi önálló tudományos könyvtár, intézeti könyvtár, illetve nyilvános jellegű magánkönyvtár volt. Erdekés, hogy olyan többmillió városban, mint Sanghaj csupán egyetlen, mintegy 90 000 kötetes, közművelődési könyvtár működött. A japán agresszió folytán 1943-ban az ország egész területén alig volt 940 működő könyvtár.

Már 1949 előtt elkészültek az új könyvtárpolitika általános irányelvei. Ezeknek megfelelően állami tulajdonba vették az elhagyott könyvtári javakat, a disszidált személyek magángyűjteményeit, a kolostoros könyvgyűjteményeket, a könyvtárakat, illetve egészítették ki a már meglévő könyvtárak állományát.

1958 derekán a Kínai Népköztársaságban 235 főiskolai könyvtár volt, együttesen 44 millió kötettel. A tudományt és a gyakorlati gazdasági szükségleteket szolgáló könyvtárakat a Kínai Tudományos Akadémia gondozza. 1958-ban 101 ilyen könyvtár működött, 5 1/2 milliónyival, igen értékes könyv- és folyóiratállományal.

Az üzemi szakkönyvtárak száma 25 409 volt. A szakszervezetek 2657. művelődési otthonban

és klubban tartanak fenn nagykönyvtárakat, kb. 18 millió kötettel.

A könyvtáraknak igen értékes segítséget nyújt a Pekingi Nemzeti Könyvtár, amely 1953 óta nyomtatott katalóguscédulákat ad ki. A Sanghaj-i Könyvtár kurrens folyóiratú bibliográfiákat ad közre, havonta megjelenő füzetekben, illetve nemzetközi méretű cédulákon.

A tudományos és a közművelődési könyvtárakban folyó bibliográfiák és állománygyarapítási munkát, a könyvtárközi kölcsönzést és a cserét ugyancsak a Pekingi Nemzeti Könyvtár és 9 nagy vidéki könyvtár hangolja össze.

A módszertani munka központja a Pekingi Nemzeti Könyvtár, amelynek erre a célra szervezett módszertani osztálya két könyvtári szakfolyóiratot ad ki: a tudományos, illetve a nagyobb közművelődési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok lapja, a kéthavonként megjelenő „Könyvtári Munka”, amelyet körülbelül 5000 példányban adnak közre. Az állami közművelődési könyvtárak, az iskolai könyvtárak és a szakkönyvtárak szükségleteinek kielégítésére a „Könyvtári tanácsadó” szolgál, mely havonta kb. 16 000 példányban jelenik meg. Ugyancsak a módszertani osztály adja közre a szakkiadványokat is, két sorozatban. Az elsőbe eredeti módszertani munkák, a másodikba fordítások tartoznak. (Fordításban kiadták például Klenov kézikönyvét és a Havkina-féle táblázatokat.)

A könyvtárak munkaversenyben állnak egymással. A verseny feltételei: a beszerzett könyvek minősége, a nem olvasott könyvek számának a lehető legalacsonyabbra szorítása, a kölcsönzési forgalom emelése, az olvasószolgálati munka új formái, telakérség, elvtársi segítség. (Bibliotekarz)

AZ ÚJ PÁRTTÖRTÉNET

A történelmi fejlődés érdekeivel szembekerülő politikusok közös vonása, hogy szubjektivitásuk vakká teszi őket. Légyarákat építenek, nem értik az események menetét és összefüggéseit, osztályelfogultságuk figyelmen kívül hagyja a reális erőviszonyokat, a társadalmi haladás logikáját. Kaunitz kancellár — a különben művelt és jó képességű arisztokrata politikus — a Bastille bevételéről Bécsbe érkező híreket hűvös közönyt fogadta és főúri környezetét is megnyugtatta: „Néhány hét és forradalom volt — nincs. A lázadók pedig kegyelemért könyörögnek.” Csaknem szó szerint hasonló jóslatok láttak napvilágot a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követő időkben. Francis, az Egyesült Államok oroszországi nagykövete 1918 februárjában ezt jelenti kormányának: „A németek Petrográdtól hetven verszynyire állnak. Negyvennyolc órán belül elfoglalhatják a várost... A bolsevik kormány nem marad sokáig hatalmon.” 1918-ban napokat-heteket jósoltak a Szovjetnek, 1921-ben már „utolsó évekről” esett szó, Churchill pedig 1928-ban már annyira óvatos és megfontolt volt, hogy 1935-re várta a Szovjethatalom összeomlását. Az öt-éves tervek sikere, a szovjet fejlődés gyors üteme alaposan rácăfolt a „szovjet-szakértők” kijelentéseire. Most már a háborútól várták álmaik teljesülését és mikor Hitler hadserege megindult Keletnek, örömmel megint csak jósoltak. Martin Dies, az Egyesült Államok kongresszusának képviselője 1941. június 24-én azt mondotta, hogy „Hitler harminc napon belül egész Oroszországot a kezében tartja.” A New York Post 1941. június 27-i számában így írt: „Ahhoz, hogy a vörösök a nagyon rövid időn belül bekövetkező teljes összeomlástól megmenekülhessenek, sokkal nagyobb csodának kell bekövetkeznie, mint amilyenről a biblia megírása óta valaha is hallottunk.”

A „csoda” megtörtént, a jósök ismét leszerepeltek. Az újjáépítés kudarca is vágyalom maradt, s ma ott tartunk, hogy a Szovjetunió erejének, hatalmának tényét a kapitalista világ józanabb, tárgyilagosságra törő képviselői is elismerik, kénytelen-kelletlen tudomásul veszik, hogy a szocialista forradalom úttörő kísérlete sikerült, az elmaradott, kismemizett ország világhatalommá, korunk történelmének főszereplőjévé fejlődött. Most már nem a jóslatok, hanem a szovjet „titkát” kutató kérdések záporoznak: hogyan történt mindez, milyen erő tette képessé ezt a népet a leküzdhetetlennek látszó akadályok elhárítására, a háború győzelmes megvívására és az egész világot bámulatba ejtő tudományos fejlődésre, amely szputnyikjaival és lunyikjaival utat tör a csillagok végtelenjébe. Ez a fejlődés, a világ képét ötven év alatt felismerhetetlenül újjáformáló változás oly páratlan történelmi produkció, hogy új meg új sikerei nemcsak a rágalmozó jóslatok bódulatából ocsudó nyugati közvélemény realitásabb tájékozódást kereső rétegeiben, hanem a szovjet fejlődés eredményeit egyúttérző örömmel fogadó barátban is kérdést ébreszt: milyen erő vívta ki ezt a hatalmat? Erre válaszol a XX. század hat évtizedének lefontosabb történelmi tanulmánya: a Szovjetunió Kommunista Pártjának 1959-ben kiadott, s most magyarra is lefordított története.

Az új párttörténet megfelel annak a praktikus célkitűzésnek, hogy a teória tanulmányozása ne öncélú elmetorna, hanem a gyakorlati tennivalókra mozgósító, életközben maradó elméleti munka legyen. Az új kiadás legjellemzőbb vonása a néptömegek történelemformáló szerepét megvilágító és alapvetőnek tekintő marxista-leninista szemlélet következetes érvényesítése. Az első marxista körök tevékenységének leírásától, a Nagy Honvédó Háború történetén át, a kommunista építés legújabb eredményeinek felméréseiig: minden fejezet a munkás- és paraszt-tömegek érlelődő öntudatának, harcban és munkában tanúsított helytállásának állít emléket. A párt fényes sikerrel teljesített történelmi feladata éppen az volt, hogy minden időben a szocialista forradalom legfontosabb feladataira összpontosítsa a nép alkotó erejét. Ennek előfeltétele a társadalmi fejlődés törvényeinek ismerete, a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazása, a forradalom előtti orosz és szovjet valóság átalakításának tudományos programja. Ez a program az osztályellenséggel vívott pártonbelüli és pártonkívüli küzdelem eredményeként fejlődött, s minden időben kiállta a gyakorlat próbáját. Pedig az események ugyancsak próbára tették a kommunista vezetést. Az SZKP három forradalom, két imperialista háború és két honvédó háború csatáin vezette át Oroszország népeit. Megdöntötte a cár önkényuralmát, Kerenszkij ideiglenes kormányát, kivívta a proletárdiktatúrát, a szovjet nép élén megvédte a forradalmi hatalmat, szétverte tizennégy ország intervenció seregeit és a fehérgárdista ellenforradalmat, háborús romokon szocialista ipart

és mezőgazdaságot épített, szétzúzta Hitler hadseregét, s birodalmát; a szovjet rendszer világhatalommá lett, amely a gazdasági fejlődésben utolérte és sorra lehagyta a tőkés világ hatalmasságait. Ma ott tart, hogy a leggazdagabb imperialista hatalommal vív gazdasági versenyt.

Hány kérdésre kellett a pártnak hatvan év alatt helyes választ adnia? A párt-történet előszava mintegy válaszképpen, vezérszavakaként tömörítő szűkszavúsággal veszi számba a különböző időszakokban felmerült alapvető ideológiai, politikai és szervezeti kérdéseket, s csak ez a távirati stílusú felsorolás csaknem két oldal terjedelmű. Pedig nincs az érintett kérdések között egy sem, amelynek elméleti és gyakorlati megoldása, könyvek százainak megírása, emberek tíz- és tízmillióinak mozgósítása nélkül megoldható lett volna. Azok a burzsoá politikusok és újságírók, akiket az előbb idéztünk, nemcsak pénzért és nem is csak osztályelfogultságuk indulatának rabjaként jóslták meg évről évre a szovjet kormány közeli bukását. Az is az igazsághoz tartozik, hogy ez a kormány nem egyszer olyan helyzetbe került, amiből a polgári objektivitás szemlélete nem látott és nem is láthatott kiutat. A burzsoá diplomaták és lapszerkesztők nem figyeltek fel arra, hogy Oroszország népei a munkásosztály és pártja irányító-lelkesítő szavára minden hagyományos normát hatályon kívül helyező forradalmi energiával lepik meg a világot. Ennek a kimeríthetetlen energiának keletkezését és szüntelen növekedését ismerjük meg az SZKP történetéből.

A párt apró illegális csoportokból, Pétervár, Moszkva, Tbiliszi, Harkov, Minszk és más városok üzemeiben alakult marxista körökből nőtt a világ első szocialista nagyhatalmának kormányzó pártjává. Ez a fejlődés Lenin nevével forrt össze, de éppen ő, a párt és a szovjet állam megalapítója, a huszadik század legnagyobb gondolkodója és államférfiúja volt az, aki az egyén mindenhatóságának, csalhatatlanságának idealista téveszméjét leghatározottabban tagadta. Lenin azt tartotta, hogy a hibák elkerülésének és gyors kijavításának legjobb módszere, a munkáját éber önkritikával vizsgáló, elemző, mérlegelő kollektív vezetés, amely minden időben és minden szinten biztosítja a demokratizmust, a párttagok aktivitását. Ezeket az elveket, a pártélet lenini normáit, a kollektív vezetés gyakorlatát sértette meg Sztálin. „Sztálin tevékenységében — írja a párttörténet — szakadék támadt a szó és a tett, az elmélet és gyakorlat között... (Sztálin) a marxizmus álláspontjáról kiindulva igen helyesen megállapította, hogy semmiképpen sem szabad eltúlozni az egyes személyiségek szerepét a történelemben, valójában azonban előmozdította a maga személyi kultuszának elterjedését... Azt a hibás tételt állította fel, hogy az országban folyó osztályharc a szovjet állam további előrehaladása arányában szükségképpen egyre jobban kiéleződik. Az osztályharc a Szovjetországban abban az időszakban volt a legélesebb, amikor el kellett dönteni azt a kérdést, hogy „ki kit győz le”, amikor lerakták a szocializmus alapjait. De miután a szocializmus győzött és a kizsákmányoló osztályokat likvidálták, s a szovjet társadalomban létrejött az erkölcsi-politikai egység, az osztályharc elkerülhetetlen kiéleződéséről szóló tétel hibás volt. A gyakorlatban indokolásul szolgált ahhoz, hogy a párt politikailag szétzúzott ideológiai ellenfeleivel szemben tömeges megtorlásokat alkalmazzanak. A megtorlásoknak áldozatul esett sok becsületes kommunista és pártonkívüli is, akik semmiféle vétket nem követtek el... Az alaptalanul üldözött embereket 1954/55-ben teljesen rehabilitálták.”

„A szocialista törvényesség megszegése és a tömeges megtorlások komoly kárt okoztak a kommunista pártnak. Mindazonáltal a Sztálin körüli személyi kultuszból fakadó hibák, ha fékeztek is a szovjet társadalom fejlődését, mégsem állíthatták meg ezt a fejlődést, és még kevésbé változtathatták a szovjet rendszer szocialista természetén. Magának Sztálinnak a tevékenysége összefonódott a szovjetország nagy szocialista átalakításával. A szovjet nép teljesen megbízott a pártban, követte útmutatásait és előbbre vitte a szocializmus nagy ügyét. A szocialista építés újabb és újabb sikereket ért el.”

Az új párttörténet eljut napjainkig: a XXI. kongresszus határozatainak elemzésével, a kommunizmus alapjait lerakó hétéves terv ismertetésével zárul. Különösen fontosak és érdekesek a második világháború kirobbanását megelőző idők, s a háború eseményeit megvilágító fejezetei. A szovjet diplomácia békeemelő kísérletei akkor nem vezettek eredményre. Ennek okait — a korszak diplomáciatörténetének forrásaiból merítve — az új párttörténet átfogó világossággal fejti ki. A fasiszta agressziót megfékező kollektív biztonsági rendszer: a Szovjetunió javaslata, nem

kapta meg a nyugati hatalmak támogatását. Anglia és Franciaország vezetői arra számítottak, hogy Hitler Kelet felé fordul, s a Szovjetuniót támadja meg. Nem mertek és nem akartak újtába állni a német hódításnak. Pedig megfélekezheték volna a náciakat, hiszen együttes erőik komoly fellépése elől Hitler meghátrált volna. Elnéző türelmük biztatás volt a fasisztáknak, akik Ausztria után Csehszlovákiára vetették magukat. A szovjet kormány azt javasolta: hívják össze a Szovjetunió, Franciaország és Csehszlovákia katonai vezetőit, vitassák meg a közös védelmi rendszabályokat. Franciaország nem tett eleget szerződésben vállalt kötelezettségeinek, sorsára hagyta Csehszlovákiát. A Szovjetunió kész volt francia részvétel nélkül is megvédeni a Csehszlovák Köztársaságot, ha kormánya igényt tart szövetséges segítségére és maga is szembeáll az agresszorral. Ebben a helyzetben döntő volt a nyugati hatalmak állásfoglalása, Anglia és Franciaország kormányfői pedig 1938-ban megkötötték Hitlerrel a müncheni alkut. A Szovjetunió volt az egyetlen hatalom, mely elítélte a müncheni árulást.

Chamberlain és Daladier tévedett, amikor a müncheni paktummal kielégítettnek hitte a területtrabló étvágyát. 1939 tavaszán Hitler megszállta egész Csehszlovákiát és megkezdte a Lengyelország elleni agresszió előkészítését. Nagy volt a veszély, ám a nyugatiak még mindig nem okultak. Elküldték ugyan képviselőjüket tárgyalni Mószkvába, de hamarosan kitért, hogy ez csak taktika: Anglia és Franciaország nem kíván koalícióba lépni a Szovjetunióval német támadás esetén. „Az angol kormány — olvassuk az SZKP történetében — a Szovjetunióval folytatott tárgyalásokkal egyidejűleg titkos tárgyalásokba kezdett a német kormánnyal is, azt ajánlván Hitlernek, hogy kössenek meg nem támadási egyezményt és állapotjanak meg a befolyási övezeteknek világméretben való felosztását illetően. Eközben valóban bizonyatos javaslatra került sor: azt ajánlották, hogy a felosztásra kerülő államok közé vegyék be Kínát és a Szovjetuniót. Az angol kormány megígérte a hitleristáknak, hogy abbahagyja a Szovjetunióval folytatott tárgyalásait. Arra is hajlandónak mutatkozott, hogy visszavonja a Lengyelország függetlenségét garantáló nyilatkozatát, amelyet nemrég adott ki, vagyis kész volt Lengyelországot elárulni és Hitlernek kiszolgáltatni, amint ezt Csehszlovákiával is tette.” — Amikor Hitler megtámadta Lengyelországot, a szovjet kormány el volt szánva a beavatkozásra, csak hogy a hadműveletek megkezdésének volt egy feltétele: a szovjet hadseregnek át kellett volna vonulnia Lengyelországon, s ehhez a lengyel kormány nem adta beleegyezését. A lengyel nép a fasiszta agresszió áldozatául esett. Miután a hitleristák megtámadták Lengyelországot, az angol és a francia kormány előtt már nem volt kétséges: Németország a lengyel háború után Nyugat ellen fordul. Anglia és Franciaország kormánya ezért 1939 szeptember elején hadat üzent Németországnak. Megkezdődött a második világháború. Imperialista háborúnak indult, jellege később megváltozott. Az események úgy alakultak, hogy Anglia és Franciaország háborúja az idők folyamán egybeolvadt a szabadságszerető népek antifasiszta harcával és felszabadító jellegű lett. Ez a jelleg még fokozódott, amikor a Szovjetunió hadbalépése után létrejött a hatalmak antifasiszta koalíciója. A párttörténet elismeri a szövetségesek szerepét, de hangsúlyozza, hogy a háborús terhek zömét a szovjet nép viselte, s hogy Hitler hadseregére a szovjet hadsereg mérte a döntő csapást.

A magyar olvasó — mielőtt a háború utáni fejlődés, a szocialista tábor kialakulása, a gyarmati népek felszabadulási küzdelme, s a világbéke megvédhetősége kérdéseit tárgyaló fejezetekre térne át — megkeresi a hazájával foglalkozó háborús utalásokat. A párttörténet éppen csak megemlíti, hogy magyar hadsereg is harcolt a Szovjetunió ellen; ugyanakkor elismeri a demokratikus Magyarország részvételét a Harmadik Birodalom megsemmisítésében: „A Vörös Hadsereg és a francia, angol, amerikai, csehszlovák, lengyel, jugoszláv, albán csapatok meg a később hozzájuk csatlakozott román, bolgár és magyar alakulatok hatalmas csapásai alatt összeomlott a német fasiszta állam.” A közvetlen vonatkozásokon túl: nincs az SZKP történetének egyetlen fejezete sem, amely ne függne össze a magyar múlt, jelen és jövő életbevágó sorskérdéseivel.

Közismert szabadságharcos hagyományaink nemzetközisége. Idézzük Bacsfányi példáját, aki korának leghaladóbb internacionalista programját írta versébe: „Vigyzó szemetek Párisra vessétek!” Petőfi Sándor is a nagy francia forradalom példájából merített erőt és ihletést. Tudjuk, hogy szobájának faláról a Konvent hősei néztek farkasszemet látogatóival, s legkedvesebb olvasmányja Saint Just forradalmi naplója volt. Pedig a szabadságharc előtti Magyarország és a forradalmi Franciaország társadalmi viszonyai nagyon is eltérőek voltak. A magyar progresszió legjobb képviselői — politikusok, írók, publicisták — mégis helyesen tették, hogy a giron-

disták és a Konvent történetében kerestek példát és eszményképet. A huszadik század jobb lehetőségeket kínál: a Monarchiába béklyózott magyarság problémái igen sok ponton érintkeznek a forradalomra készülő orosz társadalom vajdó kérdéseivel. Ez a párhuzam igen tanulságos. Az objektív feltételekben sok hasonlóságot látunk, csak-hogy — s erre az új párttörténet döbönt rá ismét — Magyarországon nem volt olyan erő, amely a sokféle ellentmondás útvesztőjéből kiutat mutatott volna. Amikor az SZKP történetét olvassuk, a nálunk 1945-ig megoldatlanul maradt tisztázatlanságukban tévelygésekre kárhóztató elméleti-gyakorlati kérdések marxista—leninista megoldásaival találkozunk. Egy valaki volt csak Magyarországon, aki sejtéseivel megközelítette a leninizmus klasszikus műveiben teoretikus rendszerességgel és világossággal kifejtett s indokolt igazságokat: Ady Endre. Ő népforradalmat akart, s tudta, hirdette, hogy ezt a forradalmat már csak a proletariátus vezetheti győzelemre. Minden magyar kortársánál jobban, többet látott; ezért írhatott 1905 októberében, az első orosz forradalom napjaiban olyan vallomást, amely ma is méltó köszöntője a huszadik század legfontosabb könyvének: „Az orosz forradalmat többé nem lehet leverní. Mintha az új század nemcsak naptári fogalom volna, hanem való-ságos új epocha kezdetét jelentené. Az orosz nép képzelhetetlen ereje képzelhetetlen szenzációkat adott már, s ígér még a világnak. Es célhoz fog érni. Ime, a proletárság visszaadta a népet a népnek. Fölkelt a nép és formálja a világot... Hasonlígtassuk magunkat Oroszországhoz? Ízetlen és igaztalan feladat. De épülhetünk mégis az orosz példán...”

Az SZKP új története, amelynek magyar kiadását köszöntjük, e szovjet példa foglalata.

Dersi Tamás

RÉGI KÖNYVKÖTÉSEK KINCSEI

Amikor a könyvnyomtatás feltalálásának hatására a könyvek ára csökkenni, a példányszám növekedni kezdett, egyszerűen papír- és pergamenhiány ütötte fel a fejét. A papírmalmoknak 1460 és 1530 közötti megsokszorozódása megszüntette a papírszűkét; egyidejűleg a pergamenyomatok teljesen hátterbe szorultak. A 16. század eleje óta viszont már a kötés céljait szolgáló bőr és keményfa tábla a „hiánycikk”, és megkezdődik a régi kéziratok brutális pusztításának időszaka. Sok tízezer elavultnak ítélt, csúnyának tartott, vagy egyszerűen haszontalan lomnak vélt pergamen kódexet hasítottak szét könyvkötés céljaira. Ez a szokás a 18. század végéig kimutatható. A falemez pótlását pedig összeragasztott papírkéziratok és nyomtatványok látták el. Ez a szokás a 17. század első felében lanyhult el a papírlemez (pappen-dekli) feltalálásával.

Érthető, hogy a jelzett korszak eredeti kötései nem ritkán tartalmaznak művelődéstörténetileg érdekes kéziratot, vagy ősnymtatványtöredéket. Ennek ismeretében Szabó Károly idejében könyvtáraink is, később, egészen a közeléig gyűjtőink is sokat foglalkoztak a fedeleket rejtett kincseinek feltárással. — Ez idő szerint mind a módszeres könyvtári munka, mind pedig a gyűjtők anyagellátása az ÁKV részéről sajnálatos módon szünetel. Az ÁKV magatartása annál is inkább sajnálatos, mert a meg nem vásárolt, fel nem kutatott 16—17. századi töredékkötetek, rongált kötések jobbra a MEH-nek jutnak.

Annak érdekében, hogy felhívjam a figyelmet, milyen értékeket szalasztunk el, hadd ismeressem 15 éve folyó gyűjtésem néhány kiemelkedő darabját.

A legrégebbi pergamenkézirat egy 8—9. századi vallásoskodó kódex 96 ép sora, szép karoling minuszskulában írva.

Tartalmilag is érdekes már a középfelnémet *Väterbuch* töredéke, keleti eredetű szerzetes-történeteivel. A verses munka 330 sora maradt

fenn és mivel csak két (nem teljes) példánya ismeretes, értékes adalékot nyújthat a 14. századi német nyelv és írás tanulmányozásához.

Hasonlóképpen fontosnak látszik egyetlen 15. századi magyar vonatkozású fragmentumom. Ez a Hartwig-féle Szt. István legenda egy késői másolatának 56 sorát őrizte meg. Az erősen kopott írásra csak azért lettem figyelmes, mert egy alig kivehető rövidítés Esztergomra utalt.

A nagyszámú nyomtatvány között igen érdekes egy 1616-os Kassai kalendárium. Szabó Károly ismeri ugyan, azonban ugyanabból a kötésből két változata került elő. Persze lehetséges, hogy egyikük csupán kefelevonat.

Példát szeretnék mondani arra is, amikor egészen késői kötések felbontása jár meglepő eredménnyel.

Mária Terézia katonai szabályzatának folió-méretű füzeteit a múlt század közepén valaki mérnöki rajzokkal borította. Az egyikből Kasselki Ferencnek a múlt század 30-as évekből származó épületterve került elő sajtókezű aláírásával.

Nem szándékom, hogy soraimmal régi könyvkötések kíméletlen feltépesére bűjtsek. Sok esetben a kötés értékesebb a benne rejlő semmitmondó töredékeknél. Emellett a szakszerűtlen feltárással (pl. melegvízes áztatás) jövathetetlen károkat okozhat a megmenteni szándékolt darabban..

Viszont bevallott szándékom, hogy nagy közgyűjteményeinkben a rendszeres — nem csak restaurációk alkalmával szokásos — feltárási iránti érdeklődést felkeltssem. Évek óta hiába hajtogatom, hogy ez a legolcsóbb és a legtöbb sikerral kecsegtető ásatási lehetőség. Másrészt kis könyvtárak vezetőinek, könyvkereskedők és magánosok figyelmét is fel szerettem volna hívni arra, hogy az érdektelen, hiányos, vagy rongált régi könyvek is rejthetnek magukban értéket.

Endrei Walter

ÜNNEPI KÖNYVHÉT

Május 29 és június 5 között rendezzük a könyvhétet.

Az olvasót elsősorban az érdekli, milyen könyvekkel lepik meg a kiadók, melyek lesznek a könyvhét könyvei. Okulva az előző évek tapasztalatain, kiadóink csökkentették a könyvheti könyvek számát. Ez a vevő és az eladó számára egyaránt megkönnyíti a tájékozódást. Választékban így sem lesz hiány, mert 56 könyvheti könyv kerül az árusítóhelyekre, háromnegyedmillió példányban. A felszabadulás 15. évfordulójára több kiadvány jelent meg, ezek szintén ott lesznek a könyvhét árusítóhelyein. Terjesztővállalataink ezenfelül a közelmúltban megjelent könyvekből 120 művet sok százezer példányban tartalékkoltak, összesen tehát mintegy kétszáz műből válogathatnak az olvasók; ezek a művek több mint másfélmillió példányban állnak rendelkezésre.

MAI MAGYAR IRODALOM

Az érdeklődés előterében természetesen a mai magyar irodalom művei állnak, ezek közül is elsősorban azok, amelyek mai témával, vagy a közelmúlt eseményeivel foglalkoznak. Örvendetes, hogy a természetben ezek a művek vannak túlsúlyban.

A Szépirodalmi Kiadó könyvei közül nagy érdeklődéssel várja az olvasóközönség Tamási Aron *Szirom és Boly* c. regényét, melyet a Magyar Nemzet folytatásokban közölt. A regény egy csángó telepés község története a felszabadulástól napjainkig. A csángó „boly” munkás életét Szirom bácsi mondja el. Ez a bölcs öreg a szomszédos állami gazdaságban tanulmányozza a közös gazdálkodást, majd ő vezeti át a bolyt a termelészövetkezetbe. Urbán Ernő *Aranyfűst* c. műve is megjelent már a sajtóban, a Népszabadság közölte folytatásokban. Egy dunántúli termelészövetkezet életéről szól az izgalmas történet, mely nemcsak azt mutatja meg, hogy a mindent tudó, s mindent számon tartó falu népe hogyan szabadul meg végül is egyik napról a másikra a ráterpeszkedő, kupec kedő tszelnöktől és üzletasszony szeretőjétől, hanem azt is, hogy 1959 tavaszán hogyan indult meg tömegesen a birtokos parasztság a termelészövetkezetbe. Dobozy Imre *Tegnap és ma* c. kötetében is azt a hatalmas forradalmi átalakulást ábrázolja, mely országszerte végbe megy a falvakban és a tanyavilágban. A novellák mellett egy filmregényt is magában foglal a kötet: a közönség által már is-

mert és megszeretett *Tegnap és Virrad* c. filméről. Szabó Magda *Disznótor* c. regénye sem ismeretlen az olvasó előtt, hiszen színdarabváltozatát néhány hónappal ezelőtt mutatták be *Kigyómarás* címen. A volt földbirtokos lány és a szegény származású tanító szerencsétlen házasságának története regény formájában is bizonyára nagy érdeklődésre tarthat számot. Jankovich Ferenc *Hidégetés* c. műve török hódoltságbeli regénytrilógiájának befejező kötete. Darvas József *Országúton* c. kötete az író 1936—37-ben írott riportjait tartalmazza. A Magvető Kiadó jelenteti meg Erdős László *Szökevény* c. művét. Földeák János *Tékozló* c. regénye 1956 november 4-én kezdődik és az ellenforradalom leveréséig mutatja be egy fegyveres csoport életét. Barabás Tibor *Egy című emlékirata* c. műve emlékirat és regény érdekes ötvözete. A 30-as évek fiatal értelmiségijéről szól, aki végigjárja a munkanélküliek iskoláját: kutyasétáltatással, ügynököléssel, címírással foglalkozik. Ezek a „foglalkozások” alkalmat nyújtanak neki, hogy számtalan emberi tragédiába bepillantson. Oravec Paula új regénye, a *Forgácsok* egy hosszabb családregény-ciklus első kötete. Kodolányi János új társadalmi regénye, a *Válaszúton*, abba a ciklusba tartozik, amelyben a szerző gyermek- és ifjúkora élményeit dolgozza fel. Az új regény 1920-ban, közvetlenül a Tanácsköztársaság leverése után játszódik, színhelye az Ormánság, a szerbek által megszállt baranyai terület. A főszereplő Németh Laci megpróbálja a társadalmi erőket valamiféle szocialista tömörülésbe összefogni. Ez a vállalkozás itt a megszállt területen sem sikerül, s Németh Laci megindul a határon túlra, hogy ott-hon megkeresse a kapcsolatot a mozgalommal.

A Tánácscs Kiadónál jelenik meg a Tánácscs Könyvtár új köteteként Rideg Sándor *Kristóf rózsafái* c. műve. A vandorló, alkalmi munkákból tengődő, talpraesett fiatalember, Kristóf, a 20-as évek elejéhiába próbál szerencsét, idehaza és külföldön, mindenkor szembe kerül az urakkal, és az urak kiszolgálóival. Kristóf ereje lebíráthatatlan, a holnap ígérését érezzük benne: a kegyetlen élet csak ideig-óráig diadalmaskodik felette, egyszer mindenképpen Kristóf fog győzni.

Több verseskötet is megjelenik a könyvhétre. A Szépirodalmi Kiadó jelenteti meg Fodor József *Országutak énekei* c. kötetét, mely az elmúlt két évben született költői anyagot foglalja magában. Várnai Zseni *Békét a világnak* c. új kö-

tete az 1958-ban és 1959-ben írt verseket tartalmazza. A versek középpontjában a béke és a háború kérdése áll. A Magvető adja ki Keszthelyi Zoltán *Emlékek könyve* c. kötetet. A költő új verseiben humanista szemlélete, férfias lírájának hangulatokban gazdag, értékes mondani- valója fejeződik ki. Kiss Ferenc *Ami megőríz* c. kötete a harcok proletárköltő egész életművének válogatását, mintegy 60 szép lírai költeményt tartalmaz. Vas István *Rapszódia egy őszi kertben* c. kötete néhány lírai verset és egy angliai utazás élményeit megörökítő írást tartalmaz.

A RÉGI MAGYAR IRODALOM

A régi magyar irodalom művei közül a legérdekesebb kiadvány (Akadémiai Kiadó) Balassi Bálint *Szép magyar komédiája*. Balassi elveszettnek hitt pásztor-dramája néhány évvel ezelőtt került elő egy, a bécsi Nemzeti Könyvtárban megtalált kódexből. A dráma prologusában Balassi szerelmi költészetének jelentőségét, írói hivatását fogalmazza meg. A darab maga egy olasz pásztordráma mintájára készült. Megjelenik: Kölcsey Ferenc művei, Petőfi összes prózai művei, mindkettő a magyar Parnasszus sorozatban, bibliapapíron, a Szépirodalmi Kiadó kiadásában. Ugyancsak a Szépirodalmi adja ki Jókai *Egy magyar nábob* és *Kárpáthy Zoltán* c. regényeit. A Helikon kiadja Balázs Béla *A kékszakállú herceg vára* c. művét, Kass János grafikusművész illusztrációival. A József Attila: *Külvárosi éj* c. kötetben 9 verset gyűjtött össze a Helikon Kiadó. A versek mindegyike a költőnek a munkásosztály és a nép iránt érzett szeretetéről tanúskodik. Ezen a könyvhéten nem lesz „hiánycikk” a Petőfi verseskötet sem, mert a Helikon Klasszikusok sorozatban megjelenő díszkiadáson kívül a Szépirodalmi Kiadó megjelentet egy 100 000-es népszerű kiadást is.

A külföldi irodalomban is értékes művek látnak napvilágot. Az Európa kiadásában megjelenő Solohov: *A hazáért harcoltak* még nem teljesen befejezett mű, de az eddig elkészült részletek is összefüggő egészet alkotnak. A könyv a Solohovtól megszokott művészi erővel ábrázolja a háború kezdeti szakaszát, az egyszerű frontkatonák sorsát, lelkivilágát. Gladkov *A lélek mélyén* c. elbeszélés-kötete végigvezeti az olvasót az orosz nép történetének 40 esztendőös szakaszán: a század elejétől a Nagy Honvédő Háború győzelmes befejezéséig. A Tánacsics Kiadónál jelenik meg Nyikolajeva új regénye: *Útközben*. A Magvető jelenteti meg Aragon *A nagyhét* c. regényét. Cselekménye 1815 március 19-én, virágvasárnap

kezdődik, és egy hét múlva, húsvétvasárnap fejeződik be. A Párizs felé haladó diadalmas Napóleon elől XVIII. Lajos virágvasárnap elmenekül a fővárosból, erről a fejtelten, rendetlen menekülésről fest hű képet Aragon. Az egész francia közvélemény örömmel üdvözölte e könyv megjelentetését, mely a francia könyvkiadás egyik legnagyobb eseménye volt röviddel ezelőtt. Az Európa adja ki Chabrol *Egy emberrel több* c. regényét, mely a szerző legjobban megírt, legizgalmasabb műve. A második világháborúban a partizánok hazafiakat szabadítanak ki a börtönből, de közülük keveredik egy közönséges bűnöző is. Mi történjék vele, ez a regény konfliktusa. A legutóbb Nobel-díjjal kitüntetett Salvatore Quasimodo olasz költő válogatott verseit *Hazatérések* címen adja ki az Európa. Ugyancsak az Európa jelenteti meg Th. Mann *Varázshegy* és Tolsztoj *Háború és béke* c. művének új kiadását. Díszes kiadásban jelenteti meg a Helikon Eluard verseit. A verseket Illyés Gyula, Rónay György és Somlyó György tolmácsolják magyar nyelven, a bevezető tanulmány Aragon műve, a szép kötetet Picasso és Matisse rajzai illusztrálják.

IFJÚSÁGI KIADVÁNYOK

Több új ifjúsági mű is megjelenik a könyvhétre a Móra Kiadó kiadásában, ezek között megemlíjtük Szántó György *A három vaskorona* c. kötetét, mely négy, népmondán alapuló történelmi elbeszélést tartalmaz. Kovai Lőrinc regénye, a *Párba*, a magyarországi polgári forradalom előestéjéről és kiteljesedéséről szól. Móra Ferenc *Sétálni megy Panka*, a nagy elbeszélő gyermekverseit tartalmazza. Dékány *Csempészek, hősök, kikötők* c. műve és néhány, az ifjúság számára írott ismeretterjesztő mű gazdagítja a gyermek és ifjúsági könyvek választékát.

TUDOMÁNYOS ÉS ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

A tudományos és ismeretterjesztő művek közül *A vallás titkai* c. gyűjteményt, Kahnnak *A besúgó* és Heym *A kozmosz korszaka* c. művét a Kossuth jelenteti meg. Ugyancsak a Kossuth jelenteti meg Révai József legismertebb irodalmi tanulmányait: Kölcseyről, Madáchról, Móricz Zsigmondról, József Attiláról és Adyról. A Szépirodalmi Kiadó két kötetben jelenteti meg Hatvány Lajos irodalmi tanulmányait. A Tánacsics Kiadó az Útikalandok sorozatban Bihari Klára—Barát Endre *Bahcsiszeráji látomás* c. kötetét jelenteti meg a könyvhétre. Az íróházas-

pár moszkvai és krimi tartózkodását örökíti meg a könyvben. A muzsaki ismeretterjesztést szolgálja Botond Bolics György *Korunk csodái* c. műve, melyet ugyancsak a Táncsics jelentet meg. A Gondolat három jelentős művel jelentkezik a könyvhéten: Öveges József *Kísérletezzünk és gondolkozzunk* c. műve 500 fizikai villámkísérletet tartalmaz; Molnár Gábor *Jaguár-országban* c. könyve a szerző harmadik vadásznaplója, melyben Brazília vadonjaiba vezeti az olvasót. Ereland *Érdekségek az állatvilágban* különösen a természet- és állatbarát olvasóknak okoz majd nagy örömet. A Műszaki Kiadó jelenteti meg Keresztury Dezső *Balaton* c. könyvét és a Magyar Rádióamatőrök *zsebkönyve* c. mű új kiadását.

A KÖNYVHÉT ÉRDEKESÉGEI

E gazdag választék megkönnyíti a könyvhét legfőbb célkitűzésének megvalósítását: népszerűsíteni a szocialista irodalmat, ezen belül is elsősorban az új magyar irodalmat. Lelkes könyvterjesztőink és könyvtárosaink gondoskodnak majd arról, hogy a könyvhét felfokozott propagandáját felhasználják új olvasók és a még nem rendszeresen olvasók megnyerésére. Ebben az írók is segítenek: minden megyébe ellátogatnak, találkozhatnak olvasóikkal, akikkel saját műveikről és az irodalom helyzetéről beszélgetnek. Az irodalom- és könyvpropagandát segítik elő a most már minden jelentős helyen működő irodalmi színpadok. Munkájukat a Népművelési Intézet különböző

műsorjavaslatok összeállításával segíti. Érdekes kísérlet lesz az irodalmi színpadok megyék közötti műsorcsereje.

A városok és községek utcáin és minden jelentős üzemben, hivatalban felállítják az immár hagyományossá vált könyvsátrakat. Egyes községekben a tavalyi könyvhéten új mozgalom bontakozott ki: a lelkes terjesztő aktívák könyvekkel keresték fel a családokat. Az idei könyvhéten ez a házról házra árusítás remélhetőleg már általános lesz. Kiveszik részüket a munkából az iskolák is, a középiskolákban és az általános iskolák felső tagozatain irodalmi órán foglalkoznak a könyvhét jelentőségével. Június 1-én a különböző rendezvényeken a költői művek kerülnek előtérbe. E napon a lapok több verset közölnek, a rádió is nagyobb verses műsort sugároz.

A könyvhét alkalmával állítják ki a fővárosban a könyvművészeti verseny díjazott műveit. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat a legnagyobb írók arcképével, életrajzával ellátott lapokat bocsát ki. Központi és helyi rendezvények szízei gondoskodnak a könyvhét sikeréről, az irodalom, az olvasás népszerűsítéséről.

Nálunk már rég nem valamiféle kereskedelmi vállalkozás a könyvhét, hanem az irodalom, a haladó műveltség terjesztésének ünnepe alkalma. Írók, kiadók, nyomdák és terjesztők, könyvtárosok, a népművelés minden munkása összefogott erővel segítettek és segítik elő, hogy ez a célkitűzés minél teljesebben váljék valóra idén is, a felszabadulás utáni 15. ünnepi könyvhéten. Pálos Endre

BERNARD SHAW előtt valaki keservesen panaszkodott, hogy hányszor ártott magának az ösztinteségével és mennyire hátráltatta boldogulásában az, hogy tisztességes ember.

— Hát igen — felelte Shaw —, az ember legyen tisztességes, de ne panaszkodjon folyton miatta.

CERVANTES (1547–1616) mondta:

— Az álom kámzsa, mely beföd minden gondolatot, mely megszünteti az éhséget, italt, amely eloltja a szomjúságot, tűz, mely a hideget elviselhetővé teszi, hűvösség, mely mérsékli a meleget és végül pénz, melyen mindent lehet vásárolni, mérleg, melyen egyenlő a tehénpásztor a királlyal, az ostoba a bölccsel.

SHAKESPEARE (1564–1616) mondta:

— A férfiak hasonlatosak az áprilishoz, amikor udvarolnak és a decemberhez, amikor nőszülnek; a nők lánykorukban a májushoz hasonlatosak, de amikor feleségek lesznek, az ég beborul.

MOSOLYGÓ VILÁGIRODALOM

ANATOLE FRANCE (1844–1924) francia író nagyobb társaságban volt, ahol szóba került az a hatalmas energia, amelyet a víznyomás ad. Több kiváló mérnök is volt a társaságban, akik szakszerűen fejtegették a témát.

— Rendkívül érdekes és tanulságos az önök beszélgetése — szolt közbe Anatole France.

— És mégis azt hiszem, a mérnöki tudomány nem ismeri a legnagyobb hidraulikus erőt.

— Melyik az — kérdezte meglepődve az egyik mérnök.

— Az asszonyi könny — felelte az író.

SWIFT (1667–1745) jelenlétében egy negyvenedik évéhez közelítő hölgy panaszkodott egy társaságban, hogy olyan közel van már a harminchoz.

— Vigasztalódjék szép lady — mondta Swift —, ha az a harminc év oly kellemetlen, ön mindennap jobban távozik tőle.

MARK TWAIN (1835–1910) egy alkalommal nagyobb társaságban volt, ahol több orvos arról vitatkozott, hogy a nőknél az öregedés tünetei sokszor már harmincéves korukban jelentkezhetnek.

A társaság egyik hölgytagja méltatlankodva fordult Mark Twainhez és ezt kérdezte tőle:

— Kedves uram, önnek is az a véleménye, hogy egy harminc éves nő már öreg?

Mark Twain megköszönte a torkát és így felelt:

— Hát kedves asszonyom, legelőször is azt kellene eldöntenünk, hogy mikor lesz egy hölgy egyáltalán harminc éves?

MOLIERE (1622–1677) első darabjainak egyikét, amelyet egymásután kétszer adtak, mindkét alkalommal kevés néző tekintette meg.

— Hogy lehet az kedves Molière — szolt a rákövetkező napon a költő egyik barátja —, a színház tegnap is, tegnapelőtt is egészen üres volt?

— Tegnapelőtt az eső volt az oka, tegnap pedig a szép idő — válaszolta Molière mosolygva.

AZ OLVASÓMOZGALOM FÓRUMA

A HAZAFIAS NÉPFRONT vált az olvasómozgalom gazdájává. Felhívást tették közé, amely — többek között — a következőket mondja: „Hazánkban a felszabadulás óta ugrásszerűen emelkedett az olvasó, a jó könyvet olvasó emberek száma. A felszabadulás ténye, a proletárdiktatúra harca a szocialista kultúra terjedéséért, jelentős dolgozó tömegek megnövekedett szabadideje jótékonyan hatottak a könyvkiadásra, a könyvtárak hálózatának szélesedésére és könyveik színvonalának nagymértékű emelkedésére, valamint népünk látókörének szélesedésére is. Mindez azonban nem elegendő tovább kell mennünk a megkezdett úton. Sok ember él még hazánkban, aki egyáltalán nem olvas, vagy selejtes, értéktelen műveket olvas, vagy jó műveket olvas de nem rendszeresen.”

Valóban: reális feladatot tűzött ki céljúl az olvasómozgalom. Könyvtárak statisztikái, könyvesboltjaink forgalma tanúsítja, hogy milyen nagy eredményeket értünk el, ám éppen sikereink köteleznek a további munkára. Hiszen vannak még olyan százazrek akikről nem mondhatunk le. Ki ne tudná, hogy kultúránk és az olvasás ügyének apróbb-nagyobb diadalai, győzelmei mellett, olykor átmeneti „vereségei” is vannak; mint például az a jelenség, hogy az általános iskolások egy része iskoláskorában jó és hűséges olvasó, kikerülve azonban megfélekedzik a könyvről. És tovább: felszámoltuk az analfabétizmust, tízezreket tanítottunk meg a szó valóságos értelmében olvasni, most előttünk a szép és nemes feladat, hogy igazi olvasókká tegyük őket, hogy megadjuk nekik mindazt, amelynek befogadására nehézségekkel, kitaró munkával megszerzett tudásuk immár képessé teszi őket; az is szomorú tény, hogy sokhelyütt — iskolapadokban és gépek mellett is — rongyossá olvasott ponyvák cserélnek gazdát, hányszor látunk a vonaton utazók kezében is selejtes, rossz könyveket; hányszor talál az olvasókedv a rossz szervezés, a felvilágosító munka elégtelensége miatt helytelen medret! Ezekből a százazrekből, a kultúra „tartalékosaiból” kell tényleges olvasókat nevelni olyan embereket akiknek szokásává vált az olvasás, akik legalább esténként olvasnak egy órácskát, akik mindig éppen „benne tartanak” valamelyik könyvben. Mert az igazi olvasó — akiket nevelni célja a mozgalomnak — ilyen.

A feladat világos: a dolog most már a „hogyan”-on áll vagy bukik.

EGY HÍR, amelyet minden bizonnyal örömmel fogadnak az olvasómozgalom hívei: a jövőben a szórakoztatva tanító eszközöket is felhasználják a népszerűsítésre. Vidéki városokban „Dupla vagy semmi” játékokat szerveznek, amelyeknek kérdései természetesen mind-mind az olvasás ügyét kívánják előmozdítani, s a rádióban is irodalmi fejtörő sorozat indul. Akik aztán beállnak a fejtörők közé, azok bizony csak a könyvek segítségével boldogulnak!

*

HÁROM, AZ OLVASÁS ÜGYÉT féltő-szerető levelezőnk észrevételeiből, megjegyzéseiből tanácsaiból, megjegyzéseiből idézünk.

M. J. olvasónk szavá teszi — szerintünk is joggal —, hogy lapunkban „az olvasómozgalommal foglalkozva főként csak olyan cikkek jelennek meg, amelyek a szépirodalmat kívánják népszerűsíteni, pedig — tudomásom szerint — a mozgalom feladatának tekinti a szakkönyvek propagálását is. Helyesnek tartanám, ha alkalmat adnának egy-egy szakembernek arra, hogy a lap hasábjain elmondhassa, miként is segítik őt munkájában a könyvek. Úgy gondolom, hogy ez lenne a szakirodalom népszerűsítésének a leghatásosabb módja.”

A. B. olvasónk arra hívja fel a figyelmet, hogy „a mai irodalom kedvelőinek táborához még többen csatlakoznának akkor, ha jobban ismernék íróinkat és munkásságukat. Talán el lehetne érni azt, hogy a rádió az eddiginél gyakrabban szolgáltassa meg irodalmunk jeleseit, akik beszélnének az alkotás „műhelydolgairól”, készüljék műveikről, s talán az sem lehetetlen, hogy a televízió és a rövidfilmek nyilvánossága is foglalkozna az írókkal. A kíváncsivá tett hallgató vagy néző könnyen válhat olvasóvá.”

Egy másik levelezőnk T. J. azt a tanácsot adja, hogy „ugyanúgy, mint ahogy a MOKEP módot talál arra, hogy üzlethelyiségek kirakataiban is felhívja a figyelmet egy-egy filmre, az olvasómozgalom is hatásos eszközt találna az érdeklődés felkeltésére, ha felhasználná a boltok kirakatait. Persze, nem arra gondolok, hogy a kolbász és a sajt közé könyveket rakjanak, de például már a bútorüzletek könyvszekrényeibe, polcaira, asztalaira tett könyvek, az „üres kirakatok” felhasználása, az üzletekbe kitéhető plakátok — különösen vidéken — mind-mind jó propagandeszközök lehetnek.”

A VESZPRÉM MEGYEIEK a megye fiataljai számára szervezett fokozatokhoz kötött olvasómozgalmat indítanak. A fiatal olvasók közül bronzfokozatot szerezhet az, aki négy választott könyvet elolvas a kötelező-olvasmányok közül, további négy könyvet az ajánlottak közül, és ismeri József Attila életrajzát. Ezüst fokozatot ér el, aki a kötelező olvasmányok közül hat könyvet, az ajánlottak közül pedig ugyancsak hatot elolvas, ismeri József Attila élettörténetét, a költő legalább öt versét, amelyek közül kettőt könyv nélkül is tud. Az aranyfokozathoz nyolc-nyolc kötelező és ajánlott könyv elolvasása szükséges, valamint József

Attila élettörténetének beható ismerete; négy versének könyv nélküli tudása, tíz-nek pedig tartalmi ismerete.

Okos és előrelátó tervekkel dolgoztak ki a mozgalom népszerűsítésére, megszervezésére, irányítására, lebonyolítására, s külön intézkedtek, hogy a könyvtárak felkészülten várják a jelentkezőket.

A kezdeményezés igen helyes, s példája annak, hogy nem kell „felsőbb irányításra” várni, önállóan is lehet és kell kezdeményezni — hiszen a résztvevők ötletessége, lelkesedése a munka eredményességének legfontosabb biztosítója!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

K. F. Veszprém: A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatától kapott értesülés szerint Genthon István háromrészes munkájának következő, második része, amely a Duna-Tisza-közével és Észak-Magyarországgal foglalkozik, még ebben az évben megjelenik. Az Önt érdeklő, Budapestet tárgyaló harmadik rész 1961-ben várható. Ez utóbbi nyilván az első kötetből ismert módszerekkel és részletességgel tárgyalja a főváros műemlékeit.

*

N. G. MISKOLC: Érdeklődésére mindig szívesen válaszolunk, annál is inkább, mivel kérdései általános érdekű témát érintenek.

Az első kérdésre: mit kell ismerni feltétlenül a legújabb magyar irodalomhat — cím szerinti felsorolással nem válaszolhatunk. Az elmúlt tizenöt év alatt megjelent sokszáz magyar szépirodalmi mű valóban a „bőség zavarát” kelti. A mai magyar irodalmat bizonyos speciális válogatásban kellene olvasnia annak, akinek — mint Önnek is — viszonylag kevés ideje jut olvasásra. A speciális szempont lehet bizonyos témák iránti érdeklődés vagy egyes írók iránti rokonszenv. Magyar írók közül nem csak a legelső vonalbelieket érdemes olvasni, ez a válogatási szempont inkább csak a külföldi irodalomra vonatkozhatik. Azt ajánljuk tehát, hogy iratkozzék be a legközelebbi nyilvános könyvtárba (ha eddig esetleg nem tette volna meg); ott a könyvtáros útbaigazítása nyomán bő anyagból válogathat, egy idő múltán aztán kialakul valami elképzelése, hogy milyen témájú könyvek körét és mely írókat akarja közelebbről megismerni.

Ami az irodalmi folyóiratokat illeti, a magyar sajtó bibliográfiájának adatai — csupán az 1945 utáni évekből — száztöven lapos könyvet tüntetnek meg, s ha csak a fontosabb irodalmi folyóiratokat szemelgetjük is ki belőle, terebélyes lista kerekedik.

Jelenleg két nagyobb irodalmi folyóirat áll az olvasók rendelkezésére: a *Kortárs* és a *Nagyvilág*. Az első 1957 óta közli a friss írói alkotásokat, a második a külföldi irodalmakról tájékoztat 1956-tól kezdve. Mindkettő havonta jelenik meg, és másfél-száz lapos terjedelménél fogva hosszabb írásokat is elbír. A kisebb műfajok és a gyors visszhang orgánuma a hertenként megjelenő, újságformájú *Élet és Irodalom*. E három fővárosi lapon kívül több vidéki folyóirat is megjelenik: az *Alföld* Debrecenben, a *Tiszatáj* Szegeden, a *Jelenkor* Pécsen, a *Marosvidék* Makón és a *Kiskúnság*

Kecskeméten. Rövidebb elbeszéléseket, verseket az igen elterjedt képeslapok is szoktak közölni (*Nők Lapja*, *Ország-Világ* stb.). Irodalomelméleti, esztétikai tanulmányokat olvashatunk olykor a *Valóság* című társadalomtudományi szemlében; az irodalomtörténeti kutatásunk eredményei az *Irodalomtörténet*, *Irodalomtörténeti Közlemények* és *Világirodalmi Figyelő* című szakfolyóiratokban látnak napvilágot.

Az elmúlt évtized már megszűnt folyóiratai közül fontosabbak voltak — időrendben — a *Magyarok* (1945–49), *Valóság* (1945–48), *Új Hó* (1946–48), *Fórum* (1946–50), *Válasz* (1946–49), *Kortárs* (1947–48). *Csillag* (1947–56), *Új Hang* (1952–56).

Jankovich Ferenc *Szalmapapucs* c. verse először az Ifjúsági (most Móra Ferenc) kiadónál, azonos című kötetében jelent meg, de megtalálható a későbbi *Szántód partjainál* és *Össze gyűjtött versei* című kötetben is. Ha szabad tanácsot adnunk: a legutóbbit nézze át, mert ez adja a legteljesebb képet a költőről és egy versét nyomozva, egész életművének hívőül szegődhetik.

A klasszikus orosz és a szovjet szépirodalomból az Ön által említetteknek kívül a következőket ajánlhatjuk:

Puskin: *Anuev* (verses regény); Gogol: *Holt lelkek*, *Bulba Tárász*, valamint *Kisregények és elbeszélések* című kötet; Turgenyev: *Apák és fiúk*, *Fűst*, *Egy vadász följegyzései*. Tolsztojn az Ön által említetteknek kívül jelentős műve még a *Feltámadás*, *Dosztojevszkijtől* pedig olvassa el a *Karamazov testvérek*et is. Feltétlenül ismerkedjék meg Csehovval, elsősorban a novelláival, amelyek több válogatásban és legutóbb — néhány ifjúkori elbeszélését leszámítva — teljes gyűjteményben is megjelentek.

Gorkij írásművészetébe a legjobb bevezető *Az anya* és *Az Artamonovok* című regény lehetne.

A szovjet irodalomról sokoldalúbb képet nyer, ha a leveleben felsoroltakon kívül elolvassa a következő műveket is: K. Fegyin trilógiájából eddig megjelent az *Első örömök* és a *Diadalmas esztendő*; Pausztovszkij háromrészes életrajzi regénye is a szovjet irodalom kiemelkedő alkotása — eddig két kötetet jelent meg: a *Nagy varakozások kora* és a *Nyugtalan ifjúság*. Ajánljuk még Leonyid Leonov: *Orosz erdő*, Alekszej Tolsztoj: *I. Péter* című történeti regényét és a *Golgotha* című nagy regényét a forradalomról.

Írói arcképek

SCHÖPFLIN ALADÁR

(1872—1950)

Íróasztalom fölött

Babits Mihály, Medgyessy Ferenc, Szőnyi István képmása mellett függ Schöpflin Aladár fényképe is, akire mindig hálás szeretettel emlékezem. Ezen Schöpflin Aladár jobb karjára könyököl, fejét kezébe hajtja, baljában könyvét tartja, arcki-fejezése elgondolkodó, szeme befelé tekint, egy kissé talán bánatosan. Ez a nézése gyakori volt, de lényének csak egyik jellegzetességét juttatja eszembe, hiszen annyi egyéb arcjátékát figyelhettem meg.

Amikor először találkoztunk, íróasztalánál ült, merev, egyenes testtartással, szemén régimódi pápaszemével. Balfelől az asztalon teleírt kutyanyelvek, s éppen a jobb keze ügyébe eső utolsóra rőtta sílány tollszárba hújtatott, hegyes tollával sűrűn egymáshoz sorakozó sorait. Egy pillanatra sem szakítva félbe szapora írását. Közben jókora bajusztól majdnem eltakart szája körül különös mosoly bűrkált. Volt benne kis elégedettség, de némi ironikus fölény is, nyilván tetszett neki, amit, alighanem kevésbé az, amiről írt.

Keskeny szobácskájába bejött kéziratért a mettőr, Aladár szemüvege fölött rápillantott és átnyújtotta írását. Máskor az is megesett, hogy átolvasta, de ritkán igazított rajta, akkor is csak keveset. Agyából teljesen készen, kiformaltan, kerekdeden szökkentek elő a gondolatok, nem volt tépelődő betűrovó, aminthogy beszéd közben sem akadozott, mindig szabatos volt. Kellemes, mély hangján lassan, tagozottan, teljesen nyugodtan beszélt. Még vitatkozásban sem vált izgatóttá, sohasem szónokolt.

Első találkozásunk a Franklin Társulat nyomdaja felett, a Vasárnapi Újság Vármegyeház utcai szerkesztőségében játszódott le, ahol 1898 óta volt belső munkatárs. Még Nagy Miklós felelős szerkesztőségének idejében szerződtek az irodalmi és kritikai rovathoz. A Vasárnapi Újság kezdettől fogva (1854) a magyar középosztálybeli, főképpen vidéki közönség képes hetilapja volt. A Kisfaludy Társaság égisze alatt magasabb színvonalat ért el, mint a Falk Zsigmond szerkesztette *Ország Világ*, amely a Petőfi Társaságbeliek törekvéseit istápolta. Amikor 1907 tavaszán először jártam Schöpflin-

linnél, már Hoitsy Pál volt a szerkesztő, a csillagász, természettudós, konzervatív függetlenségi, azaz Ugronpárti képviselő és egy elszegényedett ágból való Festetich grófnó férje. Vargha Gyula ajánlásának, de alighanem inkább a fizikai ismeretekben jártasságának tulajdonítható, hogy König Gyula, a Franklin vezérigazgatója, a kiváló matematikus rábízta a szerkesztést, hiszen az életben mind nagyobb szerephez jutott a technikai haladás. Az irodalmi ügyek tekintetében pedig ott volt már Schöpflin Aladár, aki a *Vasárnapi Újság*-os tevékenységével annyira elnyerte König bizalmát, hogy délelőttre a Franklin irodalmi titkárnak szerződtette.

Hoitsyval nem volt éppen könnyű dolga Schöpflinnek. Igaz, többek közt megvolt az az előnye, hogy a lappal és nyomdával kapcsolatban ő és a testes Molecz, a segédszerkesztő minden szükségést tudott, de újító szándékait csak szörmentiben érvényesíthette Hoitsy irodalmi elmaradottságával szemben. Volt ugyan támasza König Györgynek, a vezérigazgató fiának személyében, akit a képrovat fel-frissítése végett ültettek be munkatársnak. Ez sem ment egészen simán, hiszen addig Kézdi Kovách László, Kacziány Ödön és Pörge Gergely lézése képviselte a Benczur Gyula művészetében tetőződő ízlést.

De lám az új irodalom kezdett beszivárogni a Vasárnapi Újság hasábjaira: Ady Endre, Babits Mihály, Tóth Arpád írásaival. Mindinkább háttérbe szorultak a Lampérth Gézák, Szöllösy Zsigmondok és hasonzorúruk. És lassanként kitarultak a korszerű világirodalom távlatai is, egyrészt fordításokban, másrészt a Schöpflin Aladártól írt ismertetésekben. Színházi rovat is létesült, Jelfy Gyula és Balogh Rudolf fényképezték. A képzőművészeti kiállításokról beszámoló cikkek is elkanyarodtak a műcsarnoki vonalról, már nem Kacziány írta azokat.

Az első világháború után a szerkesztőség az Egyetem utcai Central kávéházba járt, ahol a *Nyugat* írói a *Pesti Napló* munkatársaival keveredtek, akik Mikles Lajos udvarlására jöttek, mert tarsolyában Miklós Andor pénzt hozta és osztogatta szét még előre is írásaikért. Aladárnál nem volt ugyan pénz, mert a Franklin körülményesebben fizetett, viszont több volt a hozzáértés, ami az igen feltéleny Mikesnek éppenséggel nem volt kedvére.

A Central-asztalhoz eljártak

Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Gellért Oszkár, Elek Arthur, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc is, akikkel később a *Nyugat*nál többet voltam együtt. De itt láttam őket leghamarább Schöpflinnel együtt, aki néha idegesen simította végig arcát, miközben Babits és Móricz érintkezését figyelte. Schöpflin fölötte nagyra becsülte mindkettőjüket. Nagyon fájlalta súrlódásaikat, de bölcsen nem igen vállalkozott letompításukra.

Babits szerfelett nagyra tartotta Schöpflint. Mint a Baumgarten-alapítvány két gondnoka közül az egyik, vitásá vált, vagy kétes kérdésekben gyakran kikérte tanácsát, mint quasi lelkiismeretétől. A veie ellenkező nézetet néha el is fogadta, nem minden lelki küzdelem nélkül. Jó emberismerőnek vélte, s ebben igaza volt. Alkalmam volt megfigyelni, hogy Schöpflin ez irányban sem igen csalódott. Láttam, hogy milyen zavarba ejtette szúrós nézésével az előtte illeszkedő szerepjátszót, aki másnak akart látszani, mint aki volt. Ez az éleslátása tévesztette meg alighanem némely közeli barátját, hogy regény- és színműírásra biztassa. Mérsékelt sikerük jókora szomorúságot okozott nekik.

Nagyon szerette a női társaságot, pompásan el is mulattatta. Szellemes társalgó volt, különösen, ha fehér asztalmál egy-két pohár bort felhörpintett. Az asszonyok pedig szívesen évődtek vele. Nyáron ebédután egy korsó sör mellé telepedett az Ulm-féle vendéglőnek Horváth kertre néző teraszára, télen pedig az ezzel egy soron lévő Philadelphia kávéházban feketézett. Nyáron, vacsora után a Mészáros utcai Zöldfa vendéglőben, vagy a szomszédos Pálya utcai Nagydiófában találkozottunk, ahova Zorkával Ripli is gyakran benézett és néha érdekes emlékeivel szórakoztatott.

Délelőttönként Schöpflin Aladár a Franklin Társulat irodalmi titkári tisztségét töltötte be. König Gyula igen becsülte, de már Péter Jenő alatt, akit a Hitelbank König Gyula halála után a vezérigazgatói székbe ültetett, voltak némi differenciái.

Tömérdek emberrel találkozott és jól megjegyezte magának mindnyáját. Főlényesen, ironikusan, de megbocsátóan ítélte meg őket. Beszélni róluk nem igen szokott, nagy néha csak a nagyokról emlékezett meg. Például Krúdy Gyuláról, akivel az egykori Tabán felejthetetlen kiskocsmáiban gyakran üldögélt, és élvezte, hogy milyen szívesen és gazdagon emlékezik meg boldogult úrfi koráról.

Adyról is elmondott néha egyet-mást, korunk legnagyobb lírikusának tartotta,

nagy ritkán fel is olvasott belőle. Mély és kellemes hangján értelmesen mondta el a sorokat, eszébe sem jutott szavalni, sohasem színészkedett. Mindenben mérték-tartó volt. Csak egy dologban vétett egészsége ellen: szenvedélyes dohányos volt.

Szikár ember volt, közép méretű, mereven egyenes tartású. Greguss-vér csörgedezett benne, mert anyja Greguss-lány volt, Ágost unokatestvére, akinek merev fejtartását ismert szobra tanúsítja. Vastag bajusza volt, arcbőre foltosan sárgállott nyaranta. Szemüveget csak olvasáshoz, íráshoz használt, mert csak kissé volt messzelátó. Feltűnően kis lábán fűzőcipőt viselt, rövid lépésekkel gyorsan járt.

Mint a *Nyugat* írói általában

Ő sem volt öltözködésében arbirer elegantiarum, de mindig kifogástalanul rendez, sohasem elhanyagolt. Egész megjelénésére kitűnően illett, hogy némelyek tanár úrnak nevezték.

A közéletben polgári radikális volt, de nem vett részt a politikában. A művészet többi ágában a kiterjedt általános műveltségével együttjáró bőséges ismeretekkel rendelkezett. Különösebb érdeklődést irántuk azonban nem mutatott, de annál többet az irodalom és a veie összefüggő társadalmi jelenségek iránt.

Példás családi életet élt, nem tudunk semminemű kilengéséről, költekezéséről,

önzéséről. Takarékos volt és nem voltak kapzsi vágyai. Szerelmi vonatkozásokban nem volt szigorú erkölcsbírója másoknak: naturalia non sunt turpia.

Óvatosan kerültem eddig, hogy kritikai, esztétikai munkásságáról értékítéleteket kockáztassak meg, de legvégül is meg kell mondanom, sőt erősen hangsúlyoznom meggyőződésemet, hogy manapság egyáltalában nem méltányolják annyira, mint megérdemelné. Hiszem, hogy ez a helyzet hamarosan meg fog változni, hiszen nála jóval jelentéktelenebbek efféle írásait garmadával öntik gyűjteményes kiadásokban a könyvpiacra. Csupán arra szorítkoztam, hogy néhány emberi vonást jegyezsek fel róla, hiszen napról napra fogyunk, akik vele egy időben éltek és barátai voltak.

Farkas Zoltán

*

HERZEN

(1812—1870)

A lakja magyar emlékirók — Teleki Sándor, Rónay Jácint — memoárjaiban tűnik föl egy-egy szemvillanásra; hogy az emigráns Kossuthnál járt, azt maga írja le életrajzában; az orosz irodalomnak ezt a nagy képviselőjét ily módon szorosabb szálak kötik hozzánk: mikor a cári vaspata letiporta szabadságunkat, Herzen a másik Oroszország nevében velünk rokonszenvezett.

Egy gazdag gárdakapitány törvénytelen fia volt, úri nevelésben részesült, nagy vagyont élvezett; nem a szamelyes sors keserősége, hanem a szabadság és igazság eszméjének lebírhatatlan vonzása tette lázadóvá.

A napóleoni támadás megrázkódtatása mozgásra galvanizálta az orosz nép szunnyadó erőit, a nemzeti méltóság öntudatát és a változás vágyát szította föl a lelkekben. Alig másfél évtized múlva már a dekabrista felkelés villámfénye jelezte az erjedés fokát. Az ifjú Herzen fogékony szellemét ehősi kudarc izította fel: ekkortájt határozta el, hogy „a jövő Brutusa” lesz. Agya Schiller nagyszerű ideáival, Saint-Simon nemes ábrándjaila van tele, nem csekély a természet-tudományos műveltsége, s gondolkodása a materializmus felé tapogatózik. Élete mohó tanulmányok és néhány egyetemista barátjával folytatott merész viták feszültségében perog, míg egy besúgó följelentése véget nem vet a szellemi izgalmak szép diákéveinek.

Herzen közel öt évet tölt vjatkai, majd vlagyimiri száműzetésben, s mint a kormányzósági hivatal beosztottja, megismerkedik az orosz jobbágyok, hajóvontatók és mindenrendű mezítlásosok szörnyű életével. „Ha őket nézed, bűnösnek érzed magad, mert fényűzésben élsz.” Ez már nem a lobbanó ifjúság brutusi daca, mely fölcikáz a fiatal lélek romantikus hevüléséből, ez már komoly életiskola, tele keserű élettapasztalatokkal, melyek a nemes lángolást kínzó töprengés füstszíneivel árnyalják. Mert könnyebb zsarnokölésre elszánnod magad, mint kimozdítani ájultságából, végtelen elmaradottságából a némán szenvedő népet. „Vajon megértik-e utódaink életünk minden borzalmát, minden tragikus vonását?... Megértik-e majd, hogy miért vagyunk henyék, miért keresünk élvezeteket, miért isszuk a bort?... S miért van az, hogy a gyönyör pillanataiban sem feledjük a bánatot?”

Ezt már Moszkvában írja Herzen, ahol száműzetése s még néhány évi hivatalnokoskodás után, nyugdíjazását kérve, megtelepedik, hogy az irodalomnak szentelhesse idejét. Belinszkij környezetében él, s egymás után jelennek meg filozófiai és szépirodalmi dolgozatai. Talán a mi Eötvösünkéhez lehetne hasonlítani munkásságát: gondolat- és lelkiismeretébresztőül, eszméi propagálására szánja műveit egyik is, másik is. Herzen íróibb alkat, de mert nem kapcsolódhatott oly konkrét reformtervekhez, mint *A falu jegyzőjének szerzője*, irányregénye és kisebb elbeszélései elvontabban, filozófikusabb általánosságban teszik fel a túrheterlen

oroszlét nagy kérdéseit. *Ki a bűnös?* című regénye (1846—47) tulajdonképpen egy szétbomló házasság története, jómódú szereplőinek világára nem vetül Eötvös Violájának tragikus árnya, a könyv mégis kiáltó vádirat, mert a társadalom hazug rendszerét hívja tetemre az elrontott életekért.

Herzen művei hatalmas visszhangot keltettek; írásait kimásolták a folyóiratokból, és drága pénzért árusították; Belinszkij ünnepi hangon nyilatkozott róla. De kényelmetlen vitái is támadtak volt fegyverbarátokkal, s egyre inkább nyomasztotta a cárizmus légköre: idegpihentetésül, szabadabb levegőt szívni 1847 elején Herzen családostól külföldre utazott.

Csendes tapasztalatgyűjtés helyett viharos napok várták. A februári párizsi forradalom lelkesedéssel, a júliusi munkásfelkelés leverése, a burzsoázia „viszszataszító diadalünnepe” mélységes csalódással tölti el. Forradalmi szereplése miatt a cár hazaparancsolja; Herzen a felelősségrevonás helyett az örökös emigrációt választja. III. Napóleon rendőrsége kiutasítja Franciaországból; előbb Svájcban, majd Londonban telepedik le; itt alapítja folyóiratait, melyeket a cárizmus leleplezésének, a szabad szó terjesztésének szentel. „Látom az öreg Európa elkerülhetetlen pusztulását... Semmit sem szeretek a világon, csak azt, amit üldöz, semmit sem tisztellek, csak amit megöl... Hogy miért maradok itt? Azért maradok, mert a harc itt folyik... Itt döntik el a társadalmi kérdéseket... Nagy az elnyomás, és hangos a tiltakozás; gyakran mennek rabságba a harcosok megbilincselte kézzel és lábbal, de fölémelt fővel, szabad beszéddel. Ahol nem veszett el a szó, nem veszett el az ügy sem. Hosszú hónapokon át tépelődtem, ingadoztam, s végül elhatároztam, hogy minden áldozatot meghozok az emberi méltóságért, a szabad szóért.”

„A szó felszabadítása a cenzúra alól! A parasztonk felszabadítása a földesurak járma alól! A védtelenek felszabadítása az ütlegek alól!” Ez volt Herzen *Kolokol* (Harang) című lapjának programja. Cikkei fölviányozták a haladó orosz értelmiséget, hosszú ingerültséggel töltötték el a cárt. „Mikor először láttam meg ezt az újságot, hálásan csókoltam meg lapjait” — írta naplójába Sevcsenko. „Herzen megmentette az orosz demokrácia becsületét” — így emlékezett meg róla később Lenin.

De Herzent is utolérte az emigráció keserű törvényszerűsége: a hazai valóságtól távol meghasonlásba került az ott-honi haladó irányzatokkal. Lapjától el-

pártoltak az olvasók (1867-ben, tíz évi küzdelem után meg is szűnt), az ifjúság már Csernisevszkij szavát leste.

Arra mindenesetre jó volt az emigráció, hogy Herzen a cenzúra nyűgétől nem feszélyezve fogalmazza meg és adja ki élete fő művét: emlékiratait. E hatalmas könyv Herzen gyermekkorától csaknem haláláig adja elő egy gondolatokkal és eseményekkel zsúfolt pálya benyomásait, elmondja személyes életének tragédiáit, kitűnő portrékat rajzol számtalan kortársáról, megeleveníti a sivár száműzetés, a moszkvai irodalmi szalonok, a párizsi forradalmi napok, a londoni emigránstányak hangulatát, jellemez, bírál, szatírával nevetet, ítél.

„Ifjúságának egy ihletett napján Herzen kirándult barátjával, Ogajjovval egy Moszkva környéki emelkedésre. „A nap lenyugodott, a kupolák ragyogtak, friss szellő csapott meg bennünket, ott álltunk, álltunk, egymáshoz simulva, s hirtelen átöleltük egymást, és/ megesküdünk Moszkva színe előtt, hogy életünkét áldozzuk a vállalt küzdelemért.”

Az élet persze nem olyan magasztos, mint egy ifjonti eskü, csalódásokat, tévedéseket, tragédiákat hömpölyget, s az öregedő, sokat látott Herzen csendes kéreccsel fordul emlékirata befejezésekor olvasóihoz: „Barátaim, fogadjátok szeretettel: ez a munka segített nekem abban, hogy átéljem a rettenetes korszakot, ez a munka segített ki a súlyos meghasonlásokból, melyekben tönkrementem. E művel, bár *nem vidáman, de nyugodtan* lépek életem telébe...”

Őszinte, megszenvedett könyv Herzen emlékirata; „könyvel és vérrel írták, lánghol és éget” — mondotta róla Turgenyev. A nagy emberi dokumentumok, Rousseau és Rákóczi memoárjai sorában van a helye.

— k —

★

A BRONTË-NŐVÉREK

Ha van családöt üldözö végzet, mint a görög mitológiában, akkor a Brontëké az. A három nővér, a szívós kicsi Charlotte, a férfiasan kemény, bátor és vad Emily, s a szelíd Anne ott állnak a képen, amelyet fivérük, Branwell, festett — Branwell, aki a család író és festő reménysége volt s akiből alkoholista és ópiumszívó lett s aki részegségében halálos fenyegetésekkel üldözte komor és visszahúzóó apjukat. Nagy, sötét szemük van, komolyan, szinte fájón néznek a képen. Branwell ősszel halt meg, Emily decemberben, Anne májusban. Charlotte néhány évvel túlélte őket. Már

Anne, Charlotte és Emily.
Fivérük, P. B. Brontë festménye

korábban meghalt két nővérük. A görög végzetet családjukban a tüdőbaj jelentette.

A légkör, élmény, családi tragédiák, az egyéni élet fájdalmai nyilván jelentős szerepet játszottak a három nővér íróvá válásában. De legalább ilyen fontos szerepe volt a táj és a vidék légkörének: apjuk a yorkshire-i Haworth lelkésze volt; Yorkshire-ban a nők életében a munkások még géptöréssel próbáltak szembeszállni a fejlődő kapitalizmussal; s a lánypártók, Emily kedves vidéke, a hanga, az „üvöltő szelek” a tájban is olyan indulatokat sejtettek, mint az emberekben.

A gyerekkor az álmvilágé volt: Charlotte és Branwell byroni álmokat dédelgetett, Emily és Anne az ossziáni mondák ködös, borongós világába merült. Irodalmi tevékenységük — saját újságot szerkesztettek, verseket írtak — terjedelmre talán nagyobb, mint felnőttkori írásaik teljes terjedelme.

Azután jött a nevelősködés, a megaláztatás, majd francia nyelvtanulásra Brüsszel. Emilynek Brüsszel a honvágyat jelentette, a sóvárgást a szabad lánypártóság után; Charlotte-nak a titkos és szemérmes szerelmet, amely több könyvében is felbukkan: M. Héger nemcsak *A professzor* című, kevésbé ismert és sikerült regényben bukkan fel, hanem ott bújkál a *Jane Eyre* Rochesterének alakjában is.

Emily tér vissza hamarabb, később megjön Charlotte is. Iskolát szeretnének nyitni Haworthben, de a terv

csődöt mond. Az írói kezdés útjai néha felette kacskaringósak. Charlotte egyik nap felfedezi, hogy testvérei verset írnak — akárcsak ő maga. Kiadják közös kötetüket; összesen két példány kel el belőle. Pedig Emily költőnek is jelentős: verseiben ugyanaz a vad és zabolátlan szenvedély lobog, mint regényében, az *Üvöltő szelekben*.

Írói nevük először férfinév: Acton, Ellis és Currer Bell. Csak a keresztnév első betűje igaz. Meg is lepődnek a londoni szerkesztők, mikor Currer Bell képében beállít egy vékony, nem nagyon szép lány — Charlotte. De Charlotteé az első, a nagy siker: a *Jane Eyre* elhomályosítja Emily regényét is, Anne-ét is.

Anne-t talán nem is emlegetnék ma már, ha nem Emily és Charlotte nővére: Regénye, az *Agnes Grey*, önéletrajzi és nevelőnőregény — de mindkét szempontból felülmúlta őt éppen a *Jane Eyre*. A szelíd Anne regényírónak is szelíd volt: hiányzott belőle Emily szenvedélye és Charlotte eltökéltsége.

Emily azonban az angol irodalom egyik legvarázslatosabb és legkülönösebb egyénisége. S regénye, az *Üvöltő szelek* az angol irodalom legnagyobb regényei közé tartozik. Nincs is más műve, a már említett s a regény hangulatát sokszor visszhangozó verseken kívül. Huszonkilenc éves volt, mikor az *Üvöltő szelek* megjelent; huszonkilenc év a lassan érő prózához nagyon fiatal kor s Emily sem élettapasztalatot, sem élményanyagot nem kaphatott voltaképpen sem Haworthben, sem Brüsszelben, az alkotási folyamatok általában kialakult lélektana szerint. Mégcsak nem is önéletrajzi, vagy nagyrészt önéletrajzi regényt írt, mint a nővérei. Az *Üvöltő szelek* a nagy, társaltalan, rejtélyes regények közé tartozik. Néhány eleme, egy hátborzongató sírjelenet, Heathcliff praktikai látszólag a romantikához kötik s valóban ezek az elemek a romantika kelléktárából származnak. De Heathcliff démonisága realisabb, emberibb és sokkal kevésbé elvont a romantika alakjainak démoniságánál. Elettének alakulásában környezete a bűnös — mint ahogy a regényben kissé mindenki vétkes mindenkivel szemben. A vad indulatok vétkeibe esik itt a legtöbb szereplő — mintha nem is angol regényt olvasnánk. S az indulatok a realista regény emberi indulatai — nem jelképek. Heathcliff már a modern, lélektani regények emberszabású démonainak előfutára, mint ahogy az *Üvöltő szelek* az angol marxista folyóirat, a *Modern Quarterly* szerint az első modern regény. Az írástechnika itt-ott a romantikáé, s Emilynek tán ideje sem volt, hogy a romantika legnemesebb eszközeit vegye át:

de a regény életérzése, az a vad, sötét-ragyogású szenvedély, az érzelem, a test és lélek zabolátlan szabadságvágya más és több, mint a romantikáé; és más és több a regény befejezése, a megtörtetett, aláztat, boldog és megbékélt szerelem. Van egy legenda, amely szerint Emily állva akart szembeszállni a halállal; nem tudni, igaz-e, vagy sem, de a regény alapérzése mindenestre ez: ha eleve vesztesen is, ha összetörtén is, de szembezállni, emberien és szenvedélyesen a rontással, a nagyobb s gonosz erővel.

Charlotte legjobb regénye, a *Jane Eyre* valóságosabban önéletrajzi, mint ahogy az a többi műve is bizonyos értelemben: a nevelőnőélet s a M. Héger iránti szerelem adja ezt a személyes hangot, adja a regény legszebb részeit: a líráját. Ha Emilyt itt-ott megfogta a romantika, Charlotte még jobban marta-lékaul esett: Jane Eyre egész története rokona a dickens-i romantikus históriáknak, sőt az örült asszonyalakra, az ódon kastély, a kettős házasság nem a dickens-i, hanem a rosszabb fajta romantika hagyatéka. A gyerekkor Byron-imádata pedig a mélabús Rochesterben bukkan újra felszínre. Charlotte nem ábrázol olyan sokoldalúan és árnyaltan, mint Emily, a felelősségben nem osztozik kisebb-nagyobb hibájával mindenki úgy, mint az *Üvöltő szelek*ben. A gonoszság, a jóság, a balszerencse és a boldogság megjelenése a *Jane Eyre*ben egyszerűbb, mint Emily regényében: ezzel is emlékeztet Dickensre. S alighanem az volt az oka annak, hogy a könyv sikere mindjárt a megjelenése után homályba borította Emily regényét — s Anne-ét is természetesen. A kor érzelmei inkább Jane Eyre hányódtatására és boldogulására rezonáltak; a Linton- és Earnshaw-család tör-

ténete viszont inkább a jövőé volt. Mégsem mondható Charlotte regényéről, hogy a kor divatjának kérésztült és elmúlt a divattal: érzelmi telítettsége; emberi szabadságvágya — ez közös mondanivalója, úgy látszik, a Brontë-nővéreknek — lírája, a fordulatos cselekmény ma is eleven olvasmánnyá teszik a *Jane Eyret*. És mint a romantika legjobb termékeiben, ebben is készülődik a realista ábrázolásmód. Már ahhoz is bátorság kellett, hogy hősnőjét nem szép, jelentéktelen külsejű lányként mutassa be. Húgai meg is hőkennének ettől a tervtől. — „Be fogom bizonyítani, hogy nincs igazatok” — mondja nekik Charlotte. — Hősnőm éppoly jelentéktelen és kicsi lesz, amilyen én vagyok s mégis kelt majd akkora érdeklődést, mint a ti szépségeitek.” Bár Jane Eyre külseje nem dönt egy regény sorsáról, ehhez is írói kockázatvállalás és valóságigény kellett. Még több a valóságigény egyes részletekben, például az intézeti élet ábrázolása. De a legtöbb s legbátrabb a hősnő igénye a teljes életre, a megtörtethetetlen akaraterő, megalkuvás nélküli érzésvilág, a függetlenség vágya, — talán először egy regény nőalakjában. Charlotte Brontë itt már túllép a romantikán s túllép a képmutató viktoriánus koron s előfutára lesz a huszadik század nagy női regényíróinak.

Az *Üvöltő szelek* néhány éve jelent meg nálunk másodszer. A közönség azzal a figyelemmel fogadta, amely az igazán nagy alkotásokhoz méltó. Az irodalomtörténetírás, sajnos, nem foglalkozott vele ilyen lelkesen. Reméljük, a most megjelent *Jane Eyre* (a régi kiadás címe A lowoodi árva) anglistáinkat és kritikusainkat éppúgy foglalkoztatja majd, ahogy — minden bizonyal — az olvasókat. Szász Imre

TALLÓZÁS AZ ÚJ MAGYAR LEXIKONBAN

Megelégedéssel olvastam a biológiai tudományokat tárgyaló cikkeket. Meglepett korszerű, szabatos fogalmazásuk. A legújabb kutatási eredményeket, a haladó materialista álláspontot tükrözik. Az állatrendszertani megállapítások korszerűségéhez azonban férhet némi kétség. A madarak rendszerezésében még a régebbi terminológiát használja. Az énekeseket az Oscina rendbe sorolja, a Passeriformes helyett. A többi rendeknél is hasonló a tévedés. — A nálunk eléggé ritka alkát és csonttollú madarat említi, de a jóval gyakoribb bakcsót és balkáni gerlét nem. Kissé különös ez a válogatás. Vagy vették volna fel az összes hazai fajokat — hisz nem sokan vannak, mintegy 340 faj — vagy a leggyakrabban előfordulókat.

Hianyoljuk néhány biológusunk említését is. Egy magyar nyelvű lexikonnak első sorban a kultúra hazai művelőit kell bemutatnia. Bielz E. Albert és Csathó János zoológus szerepel, de hiába keressük Aczél Márton, Csiki Ernő

világhírű entomológusok, Csörgey Titus ornitológus és madárillusztrátor, vagy Balkay István herpetológus nevét. — A botanikusok közül helyet kapott Ambrózy M. István és Csapó József, de megfeledeztek Andreánszky Gábor paleobotanikusról és Bäumlér I. András mikológusról. Nem tudni, miért száműzték G. Childe angol régészt és Bottát, Nive megalatólóját, amikor Carnarvon és Carter archeológusoknak megkegyelmeztek. Ramón y Cajal Nobel-díjas spanyol neurológus is megérdemelt volna pár sort.

Téves dátumok: Darwin műve, a Fajok eredete nem 1858-ban, hanem 1859-ben jelent meg (hisz most volt a centenáriuma), Pasteur pedig nem 1911-ben halt meg, hanem 1895-ben.

A lexikon indokolatlanul mostohan bának általában a biológia képviselőivel, de különösen a magyar biológusokkal.

Ezeket az észrevételeket szeretném hozzáfűzni a Könyvbarát február havi számának cikkéhez. Hősröpöly Miklós

A könyv történetéből

AZ ELSŐ MAGYAR KIADÓK (1498—1525)

E cikk fenti címe után kérdőjelet tehetnénk. Valóban magyar volt-e az 1498 és 1511 közt működő Paep János, azért, mert a nevét időnként magyarosan Pap-nak írta? Avagy utódai közt Wardia (Váradi?) István és Murarius Antal, mert monogrammal nem a szokásos latin S (tephanus) W-t, illetőleg A. M.-et választották, hanem akkor még ismeretlen módon nem magyarnyelvű kiadványhoz magyar sorrendű W. J.-t és M. A.-t? S magyar-e az ugyanakkor élt Heckel István, mert származási helyét Nagybányában („de Rivulo Dominarum”) jelöli meg? L. de Sessardia (1520—25) szekszárdinak vallja magát. Az ő magyarságában nem kételkedem, viszont nem ismerjük a kiadványait. Volt, az egyikről hiteles leírást bírnunk, de egyetlen fennmaradt példánya elveszett, elégett.

Paep-Pap magyar voltát elhihetnők, ha valóban pap lett volna. De végrendeletében feleségéről meg gyermekéről szól s a papi múltlenség idején „Pap” nem lehetett családnév; — csak foglalkozást jelenthetett. Első kiadványában Paep-nek írta magát, később azonban — tekintettel budai vásárlóközönségére — nyilván üzleti számitásból magyaros nevet vett fel. Ő az első névmagyarosító.*

Közlékény, barátkozó vállalkozó, aki szeretett kartársával együtt dolgozni. Több társát ismerjük. Az egyik Kaym Orbán, „Urbanus ligator”, a könyvkötője, aki maga is foglalkozott könyvkereskedéssel és könyvkiadással, sőt Pap mellett éppen ő volt legtermékenyebb kiadónk. Tőle is, Paptól is, 22—22 kiadványt ismerünk. (S mennyi vesztett el?) De Kaym, aki nyereségeiből a budai vár Szent János utcájában omladozó toronnyal összeépített házat tudott magának vásárolni, óvatosabb volt, mint Pap. Miként Feger, csak azt nyomatta, ami másutt már bevált. Az 1503-tól 1520-ig terjedő 18 esztendőből ismert 14 liturgiája és 8 iskolai

tankönyve valamennyi utánnomat. Vele szemben a mindössze 10 évig működött Pap nem idegenkedett az újdonságoktól. Pécsi misekönyve és a Szent Benedek képeivel díszített pannonthalmi breviáriuma első kiadások.

Időnként mint kiadónak váltakozó üzlettársai voltak, Kaymon kívül a könyvkereskedősegei is. Az egyik, a német Schaller Jankab, aki gazdája halála után átvette Pap budai üzletét, elplagizálta egyik kiadójelvényét. Olajbafótt János lángoktól körülnyaldosott üstben áll rajta, kezében serleggel, melyből kigyó búvik ki. A kiadójelvényeit folyton változtató Pap sokat adott a képzeletre és a jelképek vonzóerejére.

Másik segéde, Heckel István a bécsi fiókot vette át. Pap vállalkozókedvéről budai kiadványainak nagy száma mellett a végrendelete is tanúskodik. Halála idején, 1509 őszén, budai főüzletén kívül Bécsben fiókja volt s abban a saját budai kiadványai, meg az osztrák kartársaitól bizományba átvett könyvek két szobát töltöttek meg. Kiárusításukkal Heckel István foglalkoztatta, aki később, Schaller letünthe után, a budai üzletben lett utóda.

Heckelt, nagybányai származása ellenére, német nemzetiségűnek sejttem. A nevét jelképező kiadójelvénye ugyanis bárdot ábrázol s ennek német szava „Hacke” — kicsinyített alakjában „Häcke”. Ugyanilyen az érvünk Schaller németsege mellett. Az ő egyik kiadójelvénye bögre — németül Schale.

Egyébként mindketten váltogatták a jelvényüket, épúgy, mint maga Pap is. Heckel keresztneve Stephanus s emiatt némely jelvényében jelképkül Szent István arcképét választotta —, hajbókolásul a megrendelést adó papság felé.

A többi, állítólagos magyar kiadónak csak a neve maradt fenn. A múlt század első felének egyik leglelküismeretesebb és legszavahihetőbb könyvsze, Kemény József, részletes leírást készített Wardia István és Szekszárdi Lénárt egy-egy, a nagyenyedi kollégiumban megvolt kiadványáról, de ez a könyvtár s a benne számbavett unikumok tömege az 1848—49-es szabadságharcban porrá égett. Murarius retorikai tankönyvkiadását ugyancsak Kemény fedezte fel Kenderesi Ferenc magánkönyvtárában, de azóta ennek a példánynak is nyoma veszett.

* Legújában a *Magyar Könyvszemle* 78. évf. 1. számának (1960. jan. — márc.) 74—75. lapján J. Hajdu Helga felhívja figyelmünket arra, hogy „Paep” a 16. század óta Hollandiában gyakori családnév s ott e szó jelentése: pap. A 14. század óta Németalföldön csaknem minden polgárnak volt már vezetékneve s nyugaton nem ritkák az egyházi tisztsekre utaló korai járulékeknevek. Eszerint Paep—Pap esetleg hollandi származású lehetett. De ez esetben feltűnő, hogy mint kiadónak semmiféle kapcsolatát nem ismerjük a hollandi s általában a nyugati (a Velencétől nyugatra és északra fekvő) nyomdákival.

Hogy mi minden pusztult el, azt még csak sejteni sem tudjuk. A török bevonulás után a hódító Szulejman az üresen maradt budai házakat a királyi palota kivételével felégettette s valamennyi kiadónk raktára a lángok martaléka lett.

Más országban is találkozunk magyar kiadóval. Simon de Ungaria, ágostonrendi szerzetes, 1481-ben 3 könyvet adott ki Bolognában. Nem tudjuk, ki fedezte költségeiket? Szegénységi fogadalmat tett baráttól nem telhettek ki. Összekoldulhatta őket gazdag apátoktól, kanonokoktól, püspököktől. Simon könyvkiadó tevékenységének rugója nem az anyagi érdek volt, mint a budai üzletemberek esetében, hanem az egyházi előljárói előtti érdemszerzés buzgalma.

A legnagyobb sikeres magyar könyvterjesztő, Petrus Ungarus, ugyancsak külföldön, a franciaországi Lyonban és Toulouseban működött 1482 és 1510 között. Ott Matthias Huss (talán Hess?) társa volt. (Hess András rokona lehetett, s ez Magyarországon a gyűlölt Huss miatt nem írhatta a nevét u-val...) Mindkettő, mint könyvügynök szeretett vándorolgatni. Petrus 1493-ban 2—3 évre haza is tért Magyarországra s ekkor a 120 toursi fontra becsült vagyona után az adót nem tudták behajtani rajta. („Recessit in patria sua” — hazájába utazott, mondja a végrehajtó jelentése.) 1496 nyaratól kezdve újra Lyonban adja ki iniciálékkal, fametszetekkel és kétszínű nyomással díszített s őt jellemző apróalakú könyveit, a franciák latin törvénykönyvét, Justinianus jogi munkáit és a lyoni egyház szerkönyveit. Tekintélyét bizonyítja, hogy a városi karhatalomban zászlósi rangot viselt.

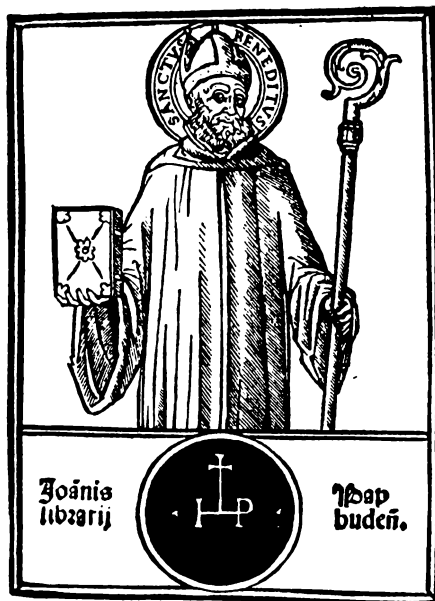
Valamennyi magyar kiadó, az itteniek és a külföldiek egyaránt, egységesképzű kiadványokat bocsátottak ki. Csupa latin könyvet a régi szokott ósnyomtatványformában. Szellemi irányzatuk is hűen fejezi ki koruk gondolkodását. Mind mélyen meghajolnak az egyházi tekintélyek előtt s csak a papság kívánta szerkönyveket és az iskolákban tanított munkákat

Matthias Bibliopola

Milcher Budensis

Milcher kiadójelvénye

Pap kiadójelvénye

adják ki. Stílusban és tartalomban beilleszkedtek a nemzetközi keretbe. A magyar kiadónknál azonban mégis észreveszünk bizonyos nemzeti irányzatot. Legendáriumaikban a hazai szentek vezetnek, történelemkönyveikben a magyarországi eseményeket domborítják ki. Az itthoni szükséglet kielégítésének elsőségét észrevevesszük abban is, hogy a tankönyvkiadásban elsősorban az elemi iskolai könyvekkel foglalkoznak.

Cassio, Feger és Rüm után még kb. tucatnyi budai kiadóról tudunk. A nagyobbik felük — Kaym, Hertzog, Milcher, Schaller, Priszwitz — német s valószínűleg az volt az ismeretlen működésű Georgius Gryneus, kit Luther egyik levelében, mint a kiadványaival együtt máglyán elpusztított budai könyvest emleget. Arra nincs adatunk, hogy a névsorban szereplő könyvkereskedőtársa, Michael de Rupe, szintén kiadó volt-e?

Az akkori magyar kiadók a hazájukban kisebbségben voltak. Külföldiek számára csábító üzletnek látszott, hogy Budán boltot nyissanak. Ami arra vall, hogy a magyar főváros szellemi színvonala Hunyadi Mátyás hatására magasabbra szökött, mint sok nyugati egyetemi városban. Azokat sok könyvember azért hagyta el, mert nálunk jobb kilátásokat talált érdekei kielégítésére.

Fitz József

Legkedvesebb könyveim

Szép hagyományt kívánunk feleleveníteni: ebben a most induló rovatunkban írók, művészek, tudósok számolnak be legmaradandóbb könyvélményeikről, kapcsolatukról irodalommal és könyvekkel.

BÓKA LÁSZLÓ

Valaha, a harmincas évek végén, Kóhalmi Béla barátom kérésére, megírtam vallomásmotam ifjúságom döntő olvasmányairól, „Az új könyvek könyvé”-ben. Az ott felsorolt szerzők közül több hűtlen lett hozzám is, az ott megemlegetett könyvek közül nem egy megfakult a múltó időben, de azt a vallomásmotam ma is állom: hazudnék, ha mást írnék. Azt állítom azonban, hogy az embernek ifjúsága múltán is vannak sorsfordító olvasmányai. Ezekről vallok most, nehezebben, mint húszegynéhány éve, mert az ember időjárástával szemérmesebb lesz.

Az irodalomtudomány területén három mű ösztönzött arra, hogy új utakat keressek. Az egyik William Beebe anthológiája, „The Book of Naturalists”, mely a természet kutatóit szólaltatta meg, Arisztotelestől a negyvenes évekig. A másik Leopold Infeld „Albert Einstein. His Work and its Influence on our World”-jának első kiadása volt: megrendített el-

fogult „filosz”-ságomban. A harmadik Révai József Ady-tanulmánya volt, melyet még a moszkvai Új Hang rejtve kézről-kézre járó számaiban olvastam.

A hadifogság mindig kiszámíthatatlan meglepetésekkel szolgáló körülményei között vettem egy kenyér-adagért Renan „La réforme intellectuelle et morale” című kötetét s ezzel vitatkozva emelkedtem ki akkori tétlen közönyömből s ismertem el a gondolkodás szünnapot nem ismerő kötelezettségét. Ugyanott forgattam Hébbel naplóinak egy csonkult példányát (a Hermann Krumm-féle kiadás lehetett). Ebben leír egy viharos éjszakát, melyben az öngyilkosság gondolata kísértette meg. De míg a „lenni vagy nem lenni” kérdéssel viaskodik, végigasszisztálja kiskutyája születését s — fáradtan, betegen, halálra készen — vagy tízszer kikél ágyából, mert az újszülött kutya-kölykök minduntalan kiborulnak a párnázott kosárából. Ott olvastam — azt hiszem — Kalininnak egy beszédét, mely talán „A szovjet hatalom” címen jelent meg s ebben azt fejtegette a szerző, hogy a cári orosz értelmiség javarésze azért élte túl a régi világ pusztulását, mert hajlandó volt tudását önzetlenül átadni az új, proletár értelmiségnek. Ezért maradtam életben s ezért, e három könyv hatására, kelt kedvem is az élethez, pedig beteg s kiábrándult voltam s azt is szégyeltem, hogy e században születtem.

A szovjet irodalom egész megbolygatta irodalmi nézeteimet, de elsősorban nem a nagy remekművek hatottak rám, hanem az olyan művek, mint Sztjepán Tudor „Szojka atya napja” című kisregénye, vagy Konstantin Pausztovszkij „Mezítlábas Odisszeuszok”-ja: ezek nemcsak utat mutattak, hanem azt is, hogy ez az út mindenki számára járható. Igazában nekik köszönhetem Alexej Tolsztojt, Solohovot, Fegyint is.

Az élő irodalomtól nemcsak tanultam, hanem sokszor még is rázott, mint az elektromos ütés. Heinrich Böll „Haus ohne Hüter” és a „Wo warst du, Adam?” című regényei elolvasásuk óta kísértenek, Remenyik Zsigmond „Por és hamu”-ja hetekre feldúlt. Az új francia lírával csak vitatkozom, de szenvedélyesen, engedve-ellenkezve, szeretettel és bosszusan s ebben egyenértékű szenvedéllyel vesz részt Aragon „Les yeux d’Elsa”-jától Saint-

John Perse „Vents”-jáig minden új francia verseskötet. Ezek épp úgy nem hagynak néha nyugodni, mint Pilinszky János „Harmadnapon” című kötete.

Mivel éjjel-nappal, úton-otthon olvasok, reménytelen feladat lenne felsorolnom mindazt, ami ma is hat rám. Csak példának mondom, hogy ma sem csak remekműveken épülök: Emil Boleslav Štefan politikai riportregényé, a „Čiernava”, három év óta foglalkoztat, jóllehet szerzője afféle csehszlovák történelmi képeskönyvnek szánta. Persze, legmélyebben a remekművek hatnak rám ma is: Szabó Magda „Az őz” című regénye elsődlegesen-versolvasó mivoltomban is megrendített.

Van egy nagy olvasó-gyönyörűségem: fiatalok műveiből pályájuk távoli ormát elképzelné. Fogadásokat kötök magammal arról, hogy mire végzi útját Garai Gábor, Maróti Lajos, Ladányi Mihály, Tandori Dezső, Gyárfás Endre, Székely Magda, Tóth Judith. Csak megérjem! Örökké élnek a kedvükért!

Lóka László

REMENYIK ZSIGMOND

Hogy mely könyvek alakították ki életségememet, arra ma már nehezen tudnék válaszolni, — hisz fél életemet töltöttem könyvek között, életem másik fele pedig oly körülmények között zajlott le, — és itt elsősorban délamerikai életem kemény éveire gondolok, — melyekre bizony sokszor nem is szívessen gondolok. Mégis az a meggyőződésem, hogy életségem kialakulásában a megpróbáltatások, nehéz testi munka és a valóságos emberi élettel való közvetlen kapcsolat legalábbis annyi szerepet játszottak, mint az a sok ezer és ezer kötet, — szemét is közöttük, teméntelen, — melyeket végigfutottam, végigböngésztem, vagy melyekbe belémerültem az elmúlt évtizedek alatt.

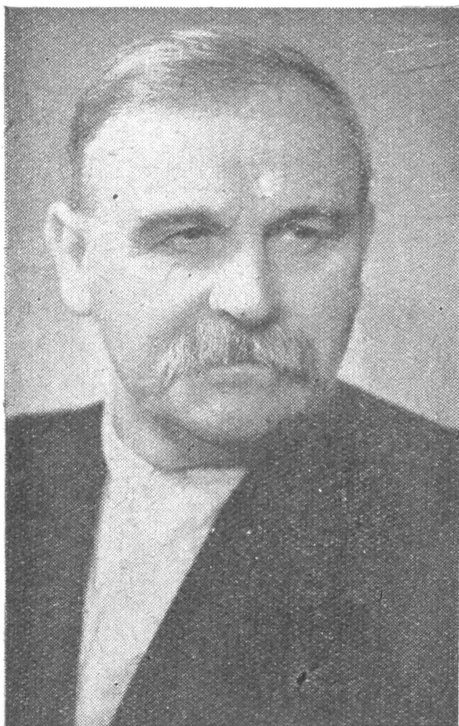
Hatvan éves koromra ott tartok, hogy műveken kívül talán írók vonzanak, ezek a felmérhetetlen mesterek, akik a tanulatlan és tájékozatlan emberiség számára minden igyekezetükkel be akarták világítani a sötét éjszakát. A regényírás csúcának ma és változatlanul is Tolsztojt tartom, mindhárom nagy művét állandóan olvasom, igyekezve ellesni — reménytelenül! — alkotó munkájának műhelytitkait. Még Anatole France-ot említhet-

ném, mint elmúlt ifjúságom nagy tanítómesterét. Kedves magyar irodalmunk klasszikusai közül Petőfit, Vörösmartyt és Aranyt, akiket állandóan olvasok. És prózaíróink közül hervadhatatlan szerelmemet, Mikszáthot. Természetesen tovább is folytathatnám, bár semmi értelme sem lenne, — hisz egy író irodalmi munkássága nem egyéb, mint pótlás és asszociáció az elmúlt korok mestereinek műveivel kapcsolatban, — semmi egyéb, mint ismétlése unos-untalan annak a néhány társadalmi, erkölcsi igazságnak, melyet évezredek át szajkóztak növendékek és mesterek, abban a balga reményben, hogy egyszer mégis csak hallgat rájuk az emberiség.

Az én irodalmam is szerény ismétlése ezeknek a kőbe nem vésett igazságoknak, és az utánunk következő növendékek és mesterek sem tehetnek mást, mint hogy ezeket az igazságokat a nehéz felfogású emberiség számára — hozzánk és elődeinkhez hasonlóan, — a végtelenségig ismételtessék. Ez minden, amit ezzel a kérdéssel kapcsolatban röviden és híven elmondhatok.

Remenyik Zsigmond

VERES PÉTER

Szívesen eleget tennék annak a felkérésnek, hogy írjam meg „mely könyvek alakították ki életségememet” stb., de hát én ezt már régen megírtam a *Számadás*-ban. Mondhatni, ezzel kezdtem az irodalmi pályámat, ha ugyan ezt „pályá”-nak lehet nevezni.

Meg aztán így is az a vád — az egyik vád — az öregedő írók ellen, hogy önmagukat ismétlik — ami bizony néha-néha megeshetik — érthető hát, ha húzódozok az ilyenféle ismétlésektől.

Annál inkább is húzódozok ettől, mert nem egy-két nagy könyvről, nagy íróról, hanem a fél világirodalomról van szó! (Azért csak a fél-ről, mert a másik felét vagy nem fordították még le magyarra, vagy nem került a kezembe, vagy nem volt rá időm, hogy elolvassam, vagy pedig közben kinőttem, sőt kiöregedtem belőle, hogy mindent elolvassak.)

Mégis, hogy ne rontsam el a játékot, futtában elismétlem, hogy az én olvasmányaim, túl a tankönyveken (ez igen szegényes kollekción volt a negyedik elemiig) a kalendáriumokkal kezdődtek. Aztán folytatódtak a Bibliával, Rinaldo Rinaldinival, a „legszebb és leghíresebb rabló-

vezér”-rel, Sobri Jóskával, Rózsa Sándorral (hajh Veszelka Imre, az volt csak az erős ember!), Genovévával és a hét bölcsessel. De elolvastam én Bunyan-t is, *A zarándok útját*-t, és persze Sherlock Holmes és Nick Cartert, de még *A koldus grófnó*-t és *Dreyfuss kapitány*-t is. Mindent, ami a pusztán és a falu szélén a kezemhez került.

Ez volt az „olvasnivaló”. Az „irodalom”-mal csak később „találkoztam”, amikor — 16 éves koromban — már megengedte a hatóság, hogy beiratkozhattam a Földművelő Egyletbe, a falumbeli — balmazújvárosi — paraszt-szocialisták szervezetebe, ami pártszervezet és olvasókör volt egyben.

Itt ismerkedtem meg aztán Tolsztojjal és Zolával, majd később — ahogy a nagyon keresett könyvek sorban a kezembe kerülhettek — Rousseau-val és Voltaire-rel is. Sőt még a hazai Jókaiival is!

Ugyancsak itt jutottam hozzá — de megint csak később, mert közben egy világháború és forradalom-ellenforradalom volt, nekem személy szerint pedig katonáskodás, hadifogság és börtön következett — Gorkijhoz és Upton Sinclairhez és persze nagyon sok máséhoz is, de ezt már igazán resteltem elismételni.

Az első könyv pedig, amit saját pénzemem megvásárolhattam A. France-tól a *Pingvinek szigete* volt. Úgy került rá pénzem — pályamunkás voltam már akkor —, hogy a napi 10 órai munkán túl, néha-néha éjszakai időben vagonkirkást vagy berakást vállaltunk és amit ezért kaptam, arról nem tudott édesanyám. Mert egyébként pontosan tudta, hogy egy-egy hónapban hány munkanap van. A vásárlásra a Népszava-lelkes, vagy inkább himnikus kritikája buzdított fel (akkor még halálos komolyan vettem a kritikákat!) és — kritikusok figyeljétek! — nem is csalódtam. Megérte az 1 korona 95 fillért (a híres-becces Világkönyvtársorozatban adták ki), pedig az nekem majdnem egy teljes napi munkabért, vagy ami még fontosabb, egy ceig-nadrágot jelentett.

Meg kell azonban mondanom, nem mindig voltam ilyen szerencsés a Népszava irodalmi útmutatásaival. De ezt már igazán hagyjuk, mert végülis, a fogadkozások ellenére, csak belemérlök az ismétlésekbe.

Veres Péter

A MAGYAR EXLIBRIS

AZ EXLIBRIS-MŰFAJNAK egy ismert művelője, a berlini Walter von zur Westen azt írja *Ex libris* című könyvének előszavában, hogy amikor a kilencvenes években bécsi irodalmi körökben exlibris után kutattott, egy ismert osztrák író azt kérdezte tőle: „Exlibris? Mi az? Eszik-e vagy isszák?”

Azóta már nemcsak a könyvek művelői és közvetlen barátai, hanem széles körök is tudják, hogy az exlibrist nem eszik, nem isszák, hanem részben metszik és rajzolják, részben pedig gyűjtik és könyvekbe ragasztják. Mert aki szereti a saját kis könyvtárát, aki szeret antikváriumokban böngészgetni, szereti a könyvet nemcsak a belőle áradó szellem miatt, de jó papírjáért, szép nyomásáért, izléses kötéséért is, az az exlibrist is szereti; legalábbis érdeklődik iránta. Hiszen azt, hogy a könyv a tulajdonom, nem lehet szebben kifejezni, mint a saját nevemre készült, a magam egyéniségét kifejező könyvtulajdon-jelzővel, ami vagy klisírozott tollrajz, vagy réz-, fa-, kő-, acél-, linoleum-metszet, egyszínű vagy színezett, rendszerint nem nagyobb, mint egy fél levelezőlap — s amely a kötet kinyitása pillanatában szemébe ötlük annak, aki kezébe veszi.

A magyar exlibris-kultúra Mátyás koráig vezethető vissza. A Corvinák sok példányán találunk super-exlibrist, vagyis az akkori szokás szerint magára a kötésre nyomott tulajdon-jellet.

Nagyszerű művésze volt az exlibris metszésének Dürer Albert. Az első magyarországi exlibris, amelyről tudunk, 1540 körül készült egy pozsonyi, majd 1550 körül egy nagyszebeni polgár részére. Ezeknek szerzői ismeretlenek, viszont jól ismerjük Szelepcsényi Györgyöt, aki 1671-től 1685-ig az ország kancellárja és hercegprímása volt s ugyanakkor kitűnő rézmetsző. Saját portréját ábrázoló exlibrise mestermű.

A XVII. századból fennmaradt a debreceni rézmetsző diákok néhány munkája. A XVIII. század elejének legszebb exlibrise Köleséry Sámuel híres erdélyi orvos lapja, saját könyvtárának képével. A barokk korban a könyvgyűjtők a főurak, főpapok, tudósok és köznemesek voltak. Történelmünk szereplői közül ismerjük többek között Beresényi László (Franciaország marsallja), Hadik János gróf és Türr István exlibriseit.

A modern exlibris-kultusz nálunk is, mint Európa jórésztében, a századforduló éveiben kezdődött.

A világ első, e témakörrel foglalkozó szakegyesülete az 1890-ben alakult angol

Szelepcsényi György rézmetszete

Ex Libris Society, ezt követi 1891-ben a német, 1894-ben a francia, 1897-ben az USA és 1903-ban az osztrák exlibris-egyesületek megalakulása.

A magyar exlibris-kultúra szervezett kialakulását a következő évszámok jelzik: 1882-ben nyílt meg Budapesten az első magyar könyvornamentikai kiállítás, 1895-ben jelent meg az első nagyszabású szalckcikk Varjú Elemér tollából, a *Magyar Könyvszemle* című folyóiratban; az első e témával foglalkozó kiadvány, az 1913-ban megjelent, igen szép kiállítású könyv, mint *A gyűjtő* című folyóirat külön kiadványa.

MAGYARORSZÁGON AZ EXLIBRIS-GYŰJTÉSSEL FOGLALKOZÓ első egyesület 1932-ben alakult meg, de az első exlibris-kiállítás dátuma 1903, az első önálló magyar cserelista megjelenésének dátuma pedig 1922 (Szeged). Egyébként számos ország exlibris-egyesülete is túlnyomórészt a két világháború közötti években alakult meg, ebben a sorrendben: Belgium, Spanyolország, Csehszlovákia, Kanada, Ausztrália.

A Budapesten 1932-ben megalakult „Magyar Ex Libris Gyűjtők és Grafika-barátok Egyesülete”, valamint a Debrecenben 1935-ben alakult „Ajtósi-Dürer

ORTUTAY GYULA
KÖNYVE

Buday György fametszete

Céh", nagy aktivitást fejtett ki. Ezek az egyesületek, amelyek 1945-ig állottak fenn, cserelistákat adtak ki, tagjaik számos külföldi cserelistán is szerepeltek és az egész világ gyűjtőivel levelezésben állottak. Az általuk kiadott folyóiratok címe: *Kisgrafika* (Budapest) és *Magyar Ex Libris* (Debrecen).

A felszabadulás után a magyar könyvkultúra páratlan fejlődésnek indult. A Magyarországon kiadott könyvek mennyisége, példányszáma és kiállítása soha nem remélt arányokban bontakozott ki. Ennek ellenére az exlibris-kultúra új virágzása jónéhány évet váratott magára. Ennek oka nyilvánvaló: azokkal az új tömegekkel, amelyek 1945 után politikailag, szellemileg és gazdaságilag felszabadultak, előbb magát a könyvet kellett megkedveltetni; az exlibris, mint a könyvkultúra járulékos, nem válhatott a most olvasni kezdő munkás- és paraszttömegek előtt hamarosan népszerűvé. Grafikusok és gyűjtők természetesen ezek alatt az évek alatt is dolgoztak, de újabb egyesületbe szervezkedésük csak legutóbb történt meg. 1959 tavaszán megalakult a *Kisgrafika Barátok Köre*, amely főleg fiatal grafikusokat tömörít maga köré; körülöttük alakul ki a gyűj-

tők új tábora. Ez a szervezet a nemzetközi nyilvánosság előtt az idén szerepel először, amikor résztvesz az 1960-ban Bécsben rendezendő nemzetközi exlibris kongresszuson. Önálló kiállítást rendez a Szabó Ervin Könyvtárban, majd évkönyvet ad ki, s ennek folytatásaként minden további évben jelentkezik egy-egy gazdagon illusztrált évkönyvvel.

AZ EXLIBRIS ALKOTÁS ÉS GYŰJTÉS szoros összefüggésben áll egymással. A magyar exlibrisgyűjtők élén ez idő szerint Soó Rezső kétszeres Kossuth-díjas, a botanika professzora áll, több mint 80 000 darabból álló gyűjteményével. Őt követi Arady Kálmán dr, belgyógyász-főorvos, mintegy 50 000-es gyűjteményével, amely különösen régi (1900 előtti) magyar exlibrisekben igen gazdag és sok unikumot tartalmaz. Kívülük is számos gyűjtőnk mondhat magának tízezer darab körüli gyűjteményt. (Mint kuriózumot hadd említsük itt meg, hogy napjainkban a legidősebb aktív gyűjtő a 83 éves Nagy József, a debreceni kollégium nyugalmazott igazgatója.)

Ami az exlibris körüli tudományos munkásságot illeti: kiadás előtt áll Arady Kálmán dr. hosszú éveken át folytatott kutatómunkájának értékes eredménye, a több mint 500 adatot tartalmazó magyar exlibris bibliográfia, továbbá ugyanennek a szerzőnek egy másik munkája, amely speciálisan a magyar orvosi exlibrisekkel foglalkozik.

Az exlibris-készítés persze pénzbe kerül, de egyáltalán nem elérhetetlen módon. Egy rézkarc körülbelül 200, a fametszet 300 forintba kerül, ehhez járul a nyomás ára, ami laponként pár fillért tesz ki. A klisé még olcsóbb. Persze, a nyomdák túlterheltségük miatt nehezen vállalnak magánmegbízótól munkát, de a gyomai Kner-nyomda ma is eléggé rövid idő alatt elvégzi a reá bízott feladatot.

Az exlibris-készítésben természetesen a technikai előállítás sokkal olcsóbb, mint a művészeknek fizetendő tiszteletdíj. A *Kisgrafika Barátok Köre*ben tömörült fiatal művészek azonban, hogy új életre keltsék ezt a műfajt, a kör tagjai számá-

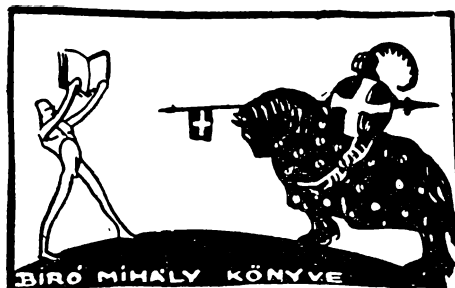

Sassy Attila tollrajza

ra 50 forintért készítenek el egy-egy dúcot! S a kör tagja bárki lehet, aki a kisgrafikát szereti.

Ha valakinek annyi nyomata van, hogy nemcsak saját könyveibe ragaszthatja őket, de fölös példányai is akadnak, elkezdheti a cserélgetést. Először ismerősei körében, később a világ minden táján is. Az exlibrisgyűjtés virtuozái aztán specializálhatják magukat egyes műfajokra. Például csak tájképes vagy portrész, vagy sporttal, művészettel, egyes foglalkozási ágakkal összefüggő exlibriseket gyűjtenek, esetleg csak rézkarcokat vagy más technikát... Számptalan változata, lehetősége van a gyűjtésnek és bár az ilyen gyűjtemény pénzben kifejezhető értéke jóval kisebb a bélyegénél — mert az exlibrisek nincsenek kategorizálva és bárki bármennyit nyomathat belőlük —, de művészi értékük felülmúlja a bélyegékét.

Sőt még a gyufaskatulya-címke és papírszalvétagyűjtemény értékét is.

Bíró Mihály tollrajza

Fiatal alkotóművészeink tehetsége és a könyvbarátok számának ugrásszerű növekedése minden reményt megad arra, hogy a magyar exlibris és alkalmi grafika alkotó- és gyűjtő-mozgalom méltóképpen vehet részt a könyvkultúra körül világszerte mutatkozó nemes versengésben.

Szánthó Dénes

Olvadás közben

PARÓDIA, TRAVESZTIA, IRODALMI KARIKATÚRA

Az *Így írtok ti* második kiadásának előszavában elősdi műfajoknak nevezi Karinthy — a kritikával együtt — a paródiát, a travesztliát és az irodalmi karikatúrát. (Az utóbbi fogalomnak és bizonyos mértékig a műfajnak is Karinthy a megalkotója.) „Elősdi” műfajok ezek, mert tárgyuk nem közvetlenül az élet, hanem a kultúra, a tudomány s a művészet alkotói és alkotásai. Elsősorban erős egyéni vonásokat eláruló írók vagy az irodalmi mondanivaló, a kifejezés sablonossá, fantáziátlaná, szabvánnyá vált jelentkezései ingerelték s ingerlik a kortársakat és utódokat csúfolódásra, megnevetető utánzásra. A játékos, szórakoztató elemeken túl azonban mindig volt ezeknek a műfajoknak komoly szerepe és jelentősége is az irodalmi irányok, nemzedékek küzdelmében, az irodalomban s az irodalom eszközeivel zajló osztályharcokban.

A paródia a görög *parodos* szóval áll összefüggésben; így hívták a tragédiák bevonulási karénekeit, amelyeknek olykor groteszk elemei is voltak. Lényegében emelkedett, komoly tartalmú művek utánzása, gúnyolása oly módon, hogy a mű formája, előadásmódja megmarad, de a komoly tárgy helyébe kicsinyes, mulatságos tárgy kerül.

A travesztianál — a *travestire*: átöltöztetni latin szóból — viszont a tartalom, a tárgy marad változatlan, de nem a tárgyhöz való s így nevetségesen ható formai keretek között jelenik meg.

A paródia és a travesztia szinte egyidős az irodalommal. Tudunk arról, hogy nem sokkal Homérosz eposzainak keletkezése után, az i. e. V. században egy Hipponax nevű költő parodizálta az Odyszeiát és a korabeli himnuszköltészet fennkölt hangját. Egy századdal később született meg a *Béka-egérharc* (*Batrachomyomachia*), amely az Iliász, a hősi eposzok hangján, teljes eposzi „felszereléssel” írja le a békák és egerek rekeszizmotkat ingerlő hősködését, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy nevetségessé tegye a hősi eposzok előadásmódját, művészi eszközeit. Arisztophanész komédiáiban is sok az ilyen elem, — s később is hosszú ideig a drámában, színjátásban, színjátékszerű szokásokban jelentkezik leggyakrabban és leghatásosabban a paródia és travesztia. A középkori misztériumjátékokban is érdekes szerepe van, — s emellett kialakul az egyházi liturgikus szokások parodizálása, travesztálása — legszélsőségesebb formában a híres francia *Szamármisében* —, úgyhogy

ezeket külön határozattal tiltja be a tridenti zsinat.

A világirodalom történetének jelentős paródiái születtek meg Goethe *Werther*-ével és *Faust*jával kapcsolatban (például Fr. Th. Vischer: *A Faust III. része*); sokat fordított és utánzott travesztia volt Blumauer *Aeneis-travesztíája* (1782). A magyar irodalom történetéből Csokonai *Dorottyját* és Petőfitől a *Helység kalapácsát* említhetjük példaként.

Aminí már említettük, nagy világnézeti harcok, korfordulók idején jutnak ezek a műfajok nagy szerephez. A francia forradalom — vagy nálunk az 1848—49-es szabadságharc — körüli években nagy számban születtek paródiák; marandóságukat akadályozta, hogy a parodizált művek nagy része nem volt számottevő irodalmi érték.

Az *irodalmi karikatúra* korántsem azonos egy irodalmi mű kicsífolásával, a

persziflázs-zsal. Karinthy szerint, aki ennek a műfajnak legjobb mestere, az irodalmi karikatúra elsősorban nem a művel, hanem az íróval foglalkozik; sajátos, egyéni kifejezőmódjának, hatásának reflexeit, titkait igyekszik megragadni. Azért torzkép, mert azt nézi az íróban, ami különös, egyéni. Jellemrajz is, az író akarja meghatározni, mégpedig a normálisan széptől, a megszokottól való eltéréseinek foka és minősége szerint, a mondanivaló, a sajátos formai eszközök felerősítésével vagy hígításával, lazításával. Karinthy még egyet hangsúlyoz az irodalmi karikatúrával kapcsolatban: azt, hogy a paródia és a travesztia lehetőséget kitágította az irodalmi kritika irányában.

Az *Így írtok ti* minden ismerője emlékezhetik Karinthy irodalmi karikatúráinak erre a vonására.
P. L.

Egy új szovjet képzőművészeti albumról

Az Ermitázs és a Tretjakov Galéria mellett a leningrádi Állami Orosz Múzeum a Szovjet-unió egyik legnagyobb képzőművészeti múzeuma, mely a XIX. század első harmadában épült Mihály paotában nyert elhelyezést. Maga a múzeum épülete is az orosz építőművészet nagyszerű alkotása. Az épületet többször bővítették új szárnyakkal. A ma már több mint száz kiállított termet magában foglaló múzeumot 1898-ban nyitották meg. Először az Ermitázs orosz osztályainak kiállítási tárgyal, a Művészeti Akadémia gyűjteményei és a cári udvar műkincseinek néhány darabja került kiállításra. Az orosz festészetről természetesen ebben az időben még nem nyújthatott teljes képet. Miután a Nagy Októberi Forradalom a nép közkincsévé tette a műalkotásokat, megnyílt a lehetőség annak, hogy az orosz művészet fejlődésének minden jelentősebb alkotása a múzeum birtokába kerüljön. Az Állami Orosz Múzeum a nagy orosz festők képei mellett gazdag szobor, grafikai, iparművészeti és népművészeti gyűjteménnyel is rendelkezik. A régi művészek alkotásait bemutató termek mellett kialakult az új szovjet művészet állandóan bővülő gyűjteménye is.

Erről a kevésbé ismert, de igen nagy és jelentős múzeumról az elmúlt év végén a leningrádi Állami Képzőművészeti Kiadó jól gondozott albumot jelentetett meg, A Szavínov szerkesztésében Állami Orosz Múzeum címmel. A kiadvány képeinek jó része az eredeti színhatást híven tükröző színes nyomatú és csak sajnálni lehet, hogy a képanyag nagyobb része az igénytelenebb fekete-fehér kivitelben készült. A magyar nyelvű előszó és képjegyzék melléklet az orosz nyelvet nem ismerők számára is érthetővé teszi az albumot.

Természetesen egy olyan nagy képtár anyagát, mint amilyen az Állami Orosz Múzeum, nem lehet beszüriteni egy viszonylag kis terjedelmű albumba. (Mint ahogy e kiadvány összes képeről sem tudunk részletesen számot adni egy ilyen rövid cikk keretében.) A szerkesztő szemmeláthatólag nem is tűzött ilyen megoldhatatlan feladatot maga elé, hanem arra törekedett, hogy vázlatos áttekintést nyújtson az orosz festészet fejlődésének egyes állomásairól. Az egyes korszakokat és festészeti irányzatokat, iskolákat, néhány jellemző műalkotás képviseli csupán, mégis ötven-

hat festőművész kilencven képe került az albumba.

Az album elején a régi orosz ikon-festészet két ismeretlen mesterének munkájával találkozunk. A XII. és XV. századból származó festmények az emberről és a népről alkotott fogalmakat örökölték meg, egyúttal megörökölték az orosz művészet évszázadokon át tökéletesedő mesterségbeil tudását.

A régi orosz művészet története a XVIII. század elején ér véget. Nagy Péter reformjai nyomán az orosz kultúra rohamos fejlődésnek indul, ami a fiatal festészet gyors kibontakozását és nemzeti jellegének kialakulását eredményezi. Ebből a korból való Ivan Nyikityin „A kozák vezér” című képe, az orosz portré festészet remeke. A portréfestők és a Művészeti Akadémia neves művészeinek — Lomonoszov, Laszenko, Rakotov, Levickij, Scsukin és mások — alkotásai teszik teljessé e kor műremekeinek sorát.

A XIX. század első felében a művészet nemzeti tartalma és társadalmi jellege domborodik ki, ami az egyes témák (történeti festészet, élet és tájképek) nagy változatosságával párosul. Alekszejev pétérvári látképei, Scedrin tengerparti tájai, vagy Kiprenszkij portréi a feltétlenül megemlíthető alkotások, míg Venecianov, Szoroka és mások jobbágyokat és a kétkézi embereké ábrázoló képein már a dekabrista szemlélet érezhető. E kor további alkotásai közül Brüllow, a tengerfestő Ajvazovszkij, valamint a szatirikus hajlamú Fedotov méltán világhírű képeivel ismerkedhetünk meg.

A XIX. század második felének már nálunk is régen nagyraértékelt festőművészei közül Repinnek több tucat vászna van a Múzeum birtokában, a nem kevésbé nagyszerű Perov és Szurikov művek társaságában. Kiadványunk a „Volgai hajóvontatók”-at, „Az újonc búcsúztatása”-t, a „Zaporozsjei kozákok”-at nagyon szép nyomtatban hozza. Szurikov: „Szuovorov átkelése az Alpokon” és Arhipov: „Mosónők”-je mély nyomot hagy a szemlélőben, míg Kusztozgyijev „Teázó kereskedőnők”-je a régi orosz vidéki élet ünneplés színében pompázik.

Hajós Tibor

KÉRDEZZ — FELELEK

Egy olvasónk kérdezi: Miért van szükség Tinódi Cronicájának fakszimile kiadására?

Fakszimile (fac-simile) vagy hasonmás-kiadások olyan művekből készülnek, melyek csak kevés vagy egyetlen példányban maradtak fenn, s ugyanakkor régiségüknél fogva különösen becsesek. Az ilyen könyvek tanulmányozása megköveteli a helyesírási sajtáságok, a nyomdai jelek stb. beható vizsgálatát, s mivel a közönséges nyomdai reprodukció a maga alig kiküszöbölhető sajtóhibáival és egyéb szükségszerű eltéréseivel erre nem ad módot megnyugtatóan, az eredeti példány használatára pedig ritkasága miatt nehézségekbe ütközik, a szakembereknek szükségük van olyan másolatra, mely megbízható pontossággal követi az eredeti szövegnek minden betűjét, minden kis vonalát, esetleges hibáival, nyomdai tévedéseivel együtt. Erre csak a fényképezési úton előállított fakszimile alkalmas, amely tehát nem azonos a kritikai kiadással (mert ez a szöveget emendálva, vagyis a valószerű leghelyesebb olvasatban közli, esetleg modernizált helyesírással), hanem a tudományos kutatásnak speciális segédeszköze, mely megkíméli a tudósokat a nehezén, gyakran csak külföldön fellelhető ritkaságok helyszíni tanulmányozásától, a könyvgyűjtőknek pedig értékes csemege, mert pontosan elénk idézi a régi nyomdai termékek technikai szintjét, esztétikai hangulatát.

Mindezeket figyelembe véve, nem csodálkozhatunk Tinódi Cronicája hasonmás kiadásának megjelenésén. E mű 1554. évi első kiadásából ugyanis ma már csak hat példány (és csak egyetlen teljes) ismeretes, az újkori Tinódi-kiadások pedig nem követik betűről betűre az eredetit. Az *Eger vár viadaláról való ének* első sorait pl. a vers múlt századi tudós kiadója, Szilády Áron így írta át:

Ti magyarok már istent imádjátok,
És ő neki nagy hálákat adjatok,
Jelősben Tiszán innét kik lakoztok,
Egri vitézeknek sok jót mondjatok.

A hasonmás kiadásban viszont ez áll:

Ti Magyaroc mar Istend imadgyatoc
Es ő neki nagy halakat adgyatoc
Jelősben Tißan innet kic lakobitoc
Egri vitezeknec sok iot mondjatoc.

Az eredeti szöveg helyesírási sajtáságaiból a nyelvészek, irodalomtörténészek

esetleg fontos következtetéseket olvashatnak ki.

Néhány becses irodalmi emlékünkhöz már korábban megjelent fakszimilében. Ballasi *Istenes énekei* 1632 és 35 között készült bécsi első kiadásának 1939-ben előkerült egyetlen — és sajnos csonka — példányából 1941-ben Varjas Béla készítetett hasonmás kiadást, tíz évvel később pedig Heltai Gáspárnak a részegség és tobzódás veszedelmes voltáról írt *Dialógusa* jelent meg S*oll Béla gondozásában az 1552. évi kiadás Gyulafehérvárott örözött példánya alapján. Hasonmás kiadás ismertette meg Bornemisza Péter *Elekt-rájának* első kiadását is, melynek egyetlen példányát 1923-ban fedezték föl a gothai könyvtárban. Értékes kéziratokról is szoktak készíteni fakszimilét, ilyen pl. a legrégebbi magyar könyvnek, a *Jó-kai Kódeznak* hanosmáskiadása. A szabadságharc századik évfordulójára Petőfi *Apostolának* teljes kézírata jelent meg fakszimilében.

A Magyar Tudományos Akadémia újabb hasonmás kiadásokat is tervez, elsősorban a XVI. századi magyar irodalom emlékeiből. Meg fog jelenni Bencédi Székely István verses *Világkrónikája*, a *Hofgreff-énekeskönyv*, Huszár Gál és Bornemisza Péter énekeskönyvei, Ozorai Imre nagy teológiai munkája, Heltai Gáspár *Fabulái*, *Hálója*, *Magyar krónikája* és *Cancionáléja* s még több más ritka és becses mű.

H. I. olvasónk kérdezi: Mi a reflexió?

Irodalmi vonatkozásban reflexión olyan gondolatot értünk, mely az írói alkotásba beszöve — néha a szereplők ajkán, gyakrabban a szerző saját véleményeként — valamely erkölcsi tételt vagy filozófikus megállapítást foglal magában. A reflexió rendszerint tömör, aforizmatikus megfogalmazású, és mindig általánosít. Egy percre megállítja az elbeszélés folyamatát, hogy szűlőle morális, lélektani stb. tanulságot szűrjön le, illetőleg azt filozófiailag kommentálja, s az olvasót elmélkedésre készíti. A filmek gyorsaságával pergő modern regény nemigen tűri az ilyen megállításokat, de a ráérősebb tempójú régi epika kedvelte reflexiót — és kedvelték az olvasók, akik kijegyezték a szépen megformált, elmés gondolatokat. Nálunk Eötvös József volt a reflexió mestere, könyvei (különösen *A karthausi*) tele vannak bölcs megállapításokkal és szebbnél szebb elmélkedésekkel.

Mikszáth Kálmán utókor

A mikor 1910 májusában Mikszáth Kálmán 40 éves írói jubileumát ülték a pesti Vigadóban, a meghatott Mikszáth ezekkel a szavakkal fejezte be az ünnepelő beszédekre mondott válaszát: „Méltóztassanak hazatérni azzal a tudattal, hogy láttak egy boldog embert!”

Tizenkét nappal később, május 28-án Mikszáth Kálmán meghalt.

A fél évszázad, amely halála óta eltelt, Mikszáth profilját mélyen bélevészte a magyar köztudatba. Úgy látjuk őt nyugodt, okos szemével, el nem fogyó szivarjával a szájában, ahogyan Glatz Oszkár megrajzolta. A néma, kissé gúnyos ajkáról mintha most is szállna a mese, az anekdota. (Mellesleg szólva, ő tette halhatatlanná a magyar anekdotát, e kiveszőben lévő patinás műfajt —, akárcsak Offenbach vagy Strausz az operettet.)

Népszerűségével csak Jókaié vetekszik. Művei újabb és még újabb kiadásokban látnak napvilágot —, az élő Mikszáth írásai sohasem terjedtek úgy el a magyar nép körében, mint az elmúlt másfél évtized alatt. 25—40—50 ezres példányszámok jelzik Mikszáth népszerűségét —, van olyan munkája, amelynek újabb három-négy kiadása a 150 000 példányt is eléri.

Mi ennek a népszerűségnek a „titka”? Nincsen bizony annak semmi titka. Mikszáth nyelve a legzamatosabb, vilá-

gos, érthető magyar nyelv. Szavai nem lepleznek rejtett fogalmakat. Nem vájkál ő a tudat alatt, nem kísért a valóságon túl. Nem találunk mála idegfeszítő lélektani konfliktusokat. Mondatai átlátszók, mint a szintiszta üveg. Bölcselkedéssel, aprólékos tudományossággal nem akarja ő kétvállra fektetni az olvasót, mégcsak vitára sem ingerli a közönséget. Tökéletesen fejezi ki magát, teljesen és tökéletesen, úgy, hogy mindenki megértse. Elmondja egy karcolatában, hogy amikor vezércikket írt, az lebegett a szeme előtt, mit szól majd ahhoz Pálfi mester Szegeden, az a derék magyar iparos? Józanul írt, a józan olvasónak. Az újságíró Mikszáth csakugy, mint a regényíró.

Olyan nagyon távol nem esett a kettő egymástól. Ízes karcolatai újságírásnak készültek, és lettek műrecek. Egyik-másik regénye — az Új Zrinyiász, vagy a Noszty fiú esete Tóth Marival —, irodalomnak készült, de magán viseli az újságírás jegyét. Szigorú bírálói látnak is ebben egyenetlenséget, és rovására írják, amit az író erényének tartott —, s annak becsül a közönség is. Mikszáth a magyar élet élesszemű ábrázolója volt, aki a valóságot akarta megírni. Az újságíró Mikszáth is, a regényíró Mikszáth is azt akarta. Realista volt anélkül, hogy a realizmusnak tartalmi és formai igényeiben elmélyedt volna. Mert ösztönös zseni volt, nem öntudatos esztéta, aki műfaji és irodalomtudományi elemzéssel boncolta volna a saját írását. (A másokét sem. Mikszáth csak írt, nem vett részt sem esztétikai, sem irodalompolitikai vitákban.)

Hanem azért érett korában, amikor a regényírásnak minden tapasztalata összegyűlt benne úgy, hogy életének egész művét megvilágította —, *A Noszty fiú* Utóhang-jában már más hurokon szólal meg Mikszáth. Egyszerre csak feltárul előtte a regényírás műfaji problémája. „Az elbeszélő irodalom — mondja —, még mindig megy előre. Megy, de hová? Én úgy gondolom, hogy a hírlaprírói riport felé. Itt fogja valahol megtalálni a tökélyt. Persze éppúgy nemesítve meg a riportot ezután, mint ahogy nemesítette azelőtt a mesét.” — S tovább: „A riport az egyetlen, mely a maga eredeti természetességében folyik. Legközvetlenebb rajzolata a valóságnak.”

Ez már Mikszáth hitvallása a realizmus mellett. Meggondolt, higgadt, nyílt állásfoglalás, amelyet közel négy évtizedes írói munka érlelt meg. Egyszerű és közvetlen állásfoglalás —, nem példák tanulságából szűrte, nem irodalmi

viták anyagából merítette. Nem az esztétikusok szótárát használta, nem is az irodalompolitikust —, Mikszáth ahhoz nem értett. De úgy érezte, hogy a valóság ábrázolásához, a kifejezés teljességéhez a realizmus útja vezet. Közel négy évtizeden át járta ő ezt az utat ösztönösen, öntudatlanul, s csak írói pályája alkonyán ámult arra, hogy van ám az írói kifejezésnek mélység-dimenziója is! Alighanem ezért vált A Noszty fiú esetének regényszerkezete lazábbá —, de ugyanakkor a mikszáthi megbecsújtó mosoly éles gúnynyá, könyörtelen társadalomkritikává ebben az írásában.

A Noszty fiú esetének Utóhangja Mikszáth négy évtizedes írói munkásságából levont program: vallomás és üzenet az utóknak. Ez az ő írói testámentuma. A magyar irodalomtörténetnek nemcsak Mikszáth műveit kell feljegyezni, hanem kiemelve, kövér betűkkel ezt a néhány sort is: a nagy magyar realista irodalmi végrendeletét.

A zok pedig, akik olvasni fogják Mikszáthot —, napról napra és évről évre megsokszorozódik a számuk —, ámulhatnak azon, hogy a magyar életnek ez a nemes tollú „riportere” milyen édes, elnéző mosollyal leplezi le a régi világ fonákságait, s hogy micsoda mesehangulatot varázsol a kopár valóságból. S olvashatják is mind többen, mert ebben az évben, halála félszázados évfordulójának évében egyre több új Mikszáth-kiadás lát napvilágot.

Válogatott műveit a Szépirodalmi Könyvkiadó adja ki, jegyzeteket, utószókat csatolva a szöveghez, hogy az elmúlt félszázad alatt elfelejtett neveket, fogalmakat megértse az olvasó. Az Olcsó Könyvtár kedvelt sorozatában is, mondhatni filléres áron, több Mikszáth-kötet jelenik meg, teljesebbé téve a már eddig megjelent sorozatot. Az Akadémiai Kiadó folytatja az 1956-ban megindított kritikai Mikszáth-kiadást, először gyűjti

egybe az író minden írását, cikkeit, levelezéseit, amelyeknek egy része idáig folyóiratokban, újságokban szerzesztet kálódott. Ezt a sorozatot teljes Mikszáth-bibliográfia fogja lezárni. Így Mikszáth lesz az első magyar prózaíró, akinek teljes életműve ilyen tudományos igényű kiadásban jelenik meg. S itt elmondhatjuk, hogy a köteteket kiegészítő jegyzetek olyan adatokat közölnek, amelyek méltán ragadják meg az olvasó figyelmét. Honnan vette Mikszáth regényeinek ötleteit, hol, milyen körülmények között írta, hogyan fogadta a korabeli kritika: kíváncsian fordul az ilyen közlések felé az igényeiben és ízlésében olyan nagyot fejlődött olvasótábor, ahogyan azt a kritikai kiadásnak közel ötvenezres példányszáma igazolja. — Az Akadémiai Kiadó egyébként e teljes Mikszáth-sorozat újabb köteteit olcsó kiadásban, függelék nélkül, kevesebb jegyzettel is közzéteszi.

A példányszámában is egyre gyarapodó új magyar kiadások mellett szaporodnak az idegen nyelvű kiadások is, s ez is arra mutat, hogy Mikszáth fél évszázad után is élő írómáradt. A magyar próza nyelv sokat fejlődött és alakult át másfél-száz esztendő alatt, s a magyar prózaírók nyelve gyorsan avult el. Fakul már az elmúlt századforduló íróinak nyelve is, csak Mikszáth írása olyan üde és kifejező, amilyenek csak a költők maradhattak —, mert Csokonai, Petőfi, vagy Arany nyelve mitsém vesztett frissességéből, mialatt Fáy Andrásé, Eötvös Józsefé az archaizmus távlatába vész, és már Jókaié is kikezde az idő. Mikszáth élő író, az olvasók szívében és értelmében él, és műveit nem azzal a kegyelettel vesszük kézbe, ami háromlépésnyi távolságra szokta tartani az olvasót a klasszikusoktól, hanem azzal a természetes, közvetlen, izgalmas kíváncsisággal, amely az élő irodalomhoz való viszonyukat jellemzi.

Varannai Aurél

KÖNYVTÁRI CIKKEINK SZERZŐI

Balázs Sándor, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa; Budai Gyula, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának munkatársa; Danyi Dezső, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának h. vezetője; K. Drechsler Ágnes, a Föv. Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Káldi János, a szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; Kéki Béla, a budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának h. vezetője; Kovács János, a siófoki Járásai Könyvtár vezetője; Kóhalmi Béla, Kossuth-díjas egyetemi tanár; Lázár István újságíró; Markovits József, a Pest Megyei Könyvtár munkatársa; Pelejteji Ti-

bor, az OSzK Könyvtártudományi és Módszertani Központjának munkatársa; Sebestyén Géza, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetője; Szabolcska Ferenc, az Országos Műszaki Könyvtár osztályvezetője; Dr. Takács József, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; Tóth Endréné, a XII. ker. 38. sz. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetője; Tóthpál József, a hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár munkatársa; Vértesy Miklós, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; A. Völcseva, könyvtáros, Bulgária.

ÜTKÖZBEN

Az Ünnepi Könyvhétén lát napvilágot a Táncsics Könyvkiadó kiadásában Galina Nyikolajeva új regénye, az „Ütközben”. Az alábbi részletet a Nagyapák és unokák c. fejezetből közöljük.

Szerjzsa kikísérte Dasát a kiskapun.

— Ülünk le!

Dasa engedelmesen leült a hólepte padra.

Nyögtek a szélben a fák, nyögött a kiskapu, valahol vas csikorgott-nyikorgott: bizonyára leszakadt egy esőcsatorna, és himbálódzva a falnak ütődött. Kettesben voltak a széljárta, néptelen utcán.

— Jól leszidtak az öregek, és igazuk volt! — mondta Szerjzsa, mintha hangoosan gondolkodnék. — Persze, felberzenkedett bennem az önérzet. — Szinte mentegőzött Dasa előtt. — Mert hiszen nem a pénzről van szó! Ha kell az államnak, magamtól is odaadom! Ha kell, én kenyéren is megélek vígan. Hanem, tudod, mi bosszant? Van egy törvény a mi társadalmunkban: „Mindenkinek munkája szerint.” Hát az én munkám a legrosszabb az egész műhelyben? Megaláztak! Es miben aláztak meg? Én tanuló a technikumban is, futballozok is, előadásokat tartok. Szidhatnak, ahogy akarnak: rossz tanuló, rossz előadó, mihaszna kapus vagyok! De ezen az egy ponton ne bántsanak! Hisz annyi boldog örömet öntöttem a munkámba! Nem is magammal törődtem én, hanem a műhellyel. Hát ezen a ponton ne bántsanak!

Akkorát rántott a fején, hogy hátra vetődött a gallérja, és kilátszott vékony nyaka.

— Már megint a magamét hajtom. Belém akadt a horog, nem tudom kiakasztani. Abba akartam hagyni az újítást. De belül csak piszkál és piszkál valami. Nagy fába vágtuk a fejszénket Szinyenkijjal, hogy ugyanúgy, mint a motorműhely, mi is a háromszorosára szöktessük fel a termelékenységet! Nem százöt százalékra, nem is százhuszonötre, hanem kerekén háromszorosára!

Dasa csak hallgatta, és az éjszaka sötétjén, a homályosan kavargó havon keresztül iparkodott belenézni Szerjzsa arcába, iparkodott behatolni jelenébe és jövőjébe.

„Hát ilyen is maradsz te! — gondolta. — Heves vérű, ideges. Ha a fő dolgot érintik, mindenről megfeledkezel. Rólam is meg fugsz feledkezni, ahogy megfeledkeztél ebben a hónapban a kokillád miatt. És ha más valakit szeretnél meg, a munkád miatt sok-sok napra őt is elfelejtenéd. Te már csak ilyen vagy. És neked olyan munkád van, amely miatt el is lehet felejteni akárkit. De hát, hogy alkalmazkodjam én hozzád, ilyen férfihoz?”

Szerjzsa nemezciszmbában volt. Dasa, hogy csinos legyen, felvette Vera gumicsizmáját, a lába már úgy fázott, hogy szaggatást érzett, de ő még mocogni sem mert, nehogy félbeszakítsa Szerjzsa gondolatait. „Azt akarom, hogy az én gondolatom egy legyen az övével. De vajon lehet-e ez, ha nem értem meg, hogyan keletkeznek, áradnak benne a gondolatok. Vidámnak láttam, ismertem, és most, lám, minden csak úgy forr benne.”

— Csupa haszon nekünk ez a mai nap — folytatta Szerjzsa. — Gurov meg Valgan ellenségei a mi tervünknek. Az ellenség pedig olyan, akár a csiszolópapír: megtisztítja a gondolatot!

Elgondolkodott, egy ágacskaival gépiesen rajzolni kezdett a hóban. Dasa ismerte ezt a szokását, hogy tűnődve rajzolgat valamit.

— Mit rajzoltál a hóba?

Szerjzsa felnevetett.

— Ó, Dasunya! Támadt még egy ötletem. Hej, ha sikerülne! — csendült meg a régi Szerjzsa hangja. — Kerámiai szerszámkést kellene csinálni. Érted? — Megfordult, kabátja még jobban kinyílt a mellén. Dasa össze akarta húzni, de restellte, Szerjzsa meg nem vette észre. — A kerámiaakés jól vágta az acélt is. A kerámia-szerszám nem olcsó, de tartós, kopásálló. Csak az ütést nem bírja. Törékeny. Tehát úgy kell megcsinálni a szerszámkést, hogy ne lökészerűen, hanem egyenletesen és folyamatosan működjék. Érted? Növelni kell az élek számát. Ide nézz, lerajzolom. Gyere a lámpa alá, ott világosabb van.

Rajzolt valamit a pálcával a hóba, de felkavarodott a földről a hó, behordta a rajtot, és Szerjzsa rákiáltott a forgószélre, mint egy kutyára:

— Takarodj!

Dasa erőlködött egy darabig, hogy megértse, aztán hirtelen megőrült.

— Értem!

— Nézd, így lehet elhelyezni a szerszámkéseket. De így is lehet. Meg így is, ni! Ötféle változat van a fejemben! Már bizsereg a kezem; csak kipróbálhatnám!

Kavargott a forgószél, dühösen betemette Szerjozsa rajzait, kavarogtak Szerjozsa gondolatai, és Dasa arca egyszerre égett is meg fagyos is volt.

Dasának eszébe jutott a falu meg az ingó, magas palló a rohanó ár felett. Félelmes és vidám dolog volt kiszaladni a közepére, és nézni a magasból, hogyan rohan, pezseg és tajtézkzik odalent a víz.

Ránézett a sima homlokra, és úgy tetszett, hogy behatolt a mélybe, megérti most már Szerjozsa gondolatainak rohanó áráját, szakadatlan pezsgését, és félelem fogta el. „Csak úgy ég a feje. Nehéz lehet neki ebben a feszültségben élni. Lám, tőlem is elvitte elsodorta az ár. De én mégis szeretem. Még jobban szeretem ilyennek, amilyen! Csak hát, hogy alkalmazkodjam hozzá?”

— Eljössz holnap is?

— Eljövök... felelte Dasa, de aztán mindjárt azt gondolta: „Mindennap? Ez mégsem illik!” — Eljőmnék, de holnap meglátogat anyám — javította ki. — Meghívták az állattenyésztők értekezletére.

— Akkor övele gyere.

Dasa hirtelenjében nem tudta, mit feleljen. Gondolatai egymást kergették, és szája félszegen, magától mondta ki:

— De hiszen... de hiszen restellne eljönni.

— Ugyan, már hogy restellne eljönni a vőlegényedhez? — szolt Szerjozsa hal-kan, egyszerűen, mintha egészen magától értetődő dolgot mondana.

Dasa védekező mozdulattal felemelte a kezét.

„Csakugyan megtörtént?”

De várta már ezt a percet! Amikor Szerjozsa a folyó partján a madarat csalogatta, Dasa még nem mert sem gondolni, sem várni semmit, csak gondolatok nélkül, pusztán szívével irigyelte azt a lányt, akinek Szerjozsa majd ezeket a szavakat mondja. Az újévi bál óta titokban már ábrándozott erről a pillanatról. Úgy képzelte, hogy Szerjozsa, ez a vidám, nagyszerű fiú megint a kultúrház télikertjébe vezet, és a távoli zene kíséretével, lassú szavakkal szerelmet vall. De Szerjozsa most nem vidám, hanem kimerült, és nem zenekísérettel, hanem az esőcsatorna vascsikorgása közepette, nem is lassan, hanem szinte futtában mondta ezeket a szavakat.

Már-már elkeseredett, de mindjárt — nem az eszével, hanem a szívével megértette: „Hát igen. Ő ilyen ember.” És máris látta egész életét Szerjozsa oldalán. Lesznek marókések, kokillák, centrifugák, fogaskerekek, pezsegni fog Szerjozsa gondolatainak sebes árja, és ha ő útjába akar állni ennek az árnak, az okvetlenül elsöpri őt. Ebben a pezsgésben van benne Szerjozsa sorsa. És az ő sorsa? Az ő sorsa az, hogy óvja ezt a pezsgő gondolatokkal teli, drága fejet. Szerjozsa szeretni fogja őt, gyengéd lesz hozzá, de gyakran meg is fog feledkezni róla. Lám, most sem kérdezte egyszer sem, nem fázik-e a lába a vékony gumicsizmában, nem reszket-e a válla abban a vékonyka télikabátban. Nem önzésből nem kérdezte, hanem azért, mert túlon túl tele van a feje. Hiszen ha eszébe jutna, hogy Dasa fázik, odaadná a maga kabátját, levetné a nemezcsizmáját ott, a havon. Ha eszébe jutna!... Dasa mindezzel tisztában volt. „Nem félsz? Mert, ha megijedsz a sebes ártól, keress csendes patakot. — És öntudatlanul, szavak nélkül, maga felelt magának: — Én ilyet akarok.” És a saját átfagyott lábával most már nem is törődve, kinyújtotta kezét, óvatosan begombolta Szerjozsa kabátjának gallérját, és bebugyolálta sovány nyakát.

Ez a mozdulat mindent megmagyarázott Szerjozsanak.

Ezen a napon nehéz volt elszakadnia az izgató gondolatoktól. Tudta, hogy nem ilyen szavakkal szokták megkérni a szeretett lány kezét. Máskor megtalálta volna a megfelelő szavakat. „Ügyetlenül mondtam. Megsértődik. Követelni fogja, hogy minden úgy legyen, ahogy kell.” De Dasa nem követelt semmit. És bizonyára ezért gondolta Szerjozsa: „Nincs drágább a világon.” És maga is csodálkozott azon, hogy történt mindez.

Volt egy nagyszerű óra a formázóban, aki meglepte őt komszomolista lelkiismeretességével. Aztán volt egy kislány, akivel úgy tudott beszélgetni, mint a fűvel, a patakkal vagy saját magával. Aztán megjelent a mulatságos, de most már nagyon kedves kis szökevény. És most már kellemsen volt úgy távolról emlékezni arra, hogy valahol itt a közelben jár-kél a formázóbeli „Nenyúljhozzám királykisasszony”, akinek még a kezét sem lehet megfogni, ha nem veszi el feleségül az ember. Aztán jött és mindent megvilágított az első hó, a fehér arcú, öelötte gyermekien védtelen, de már nőiesen megközelíthetetlen, büszke nagy lány. Majd a bálon az a Dasa, aki

nem is lány, hanem sosem látott eleven és olyan gyenge virágszál, akit még megérinteni sem mer az ember. De csak most, amikor Dasa kinyújtotta kezét — nem azért, hogy megölelje, hanem azért, hogy óvja a hidegtől —, most értett meg végképp mindent, és valamiért most gondolt rá először anyja régi-régi szavával: „mátkám”. Megfogta a lány elgémberedett kezét és elmosolyodott.

— No, Dasa, most már szabad legalább megfognom a kezedet? Emlékszel, egyszer azt mondtad: ha a fiú rem akar elvenni egy lányt, ne is fogja meg a kezét. — Odahajolt, s most már lassan, azon a fojtott hangon, amelyet Dasa várt, azt mondta: — Feléségül akarlak venni. Akár holnap is! Most már megfoghatom a kezéd?

Dasa felemelte arcát.

Szerzozsa érezte forró leheletét. Nemezszer csókolt meg már lányokat; nem azért, mert ő járt, törte magát utánuk, hanem azért, mert sok lány kitartóan járt és törte magát ő utáná. És mindig ott motoszkált benne a félelem: esetleg még komolyan veszik. Életében először fordult elő, hogy nem érzi ezt a félelmet, óvatosságot. Tudta: szerelmét, életét, szívét — mindenét rábízhatja, nem veszít el semmit, nem tör el, nem mocskol be semmit. A mátkája! Szíve-lelke megnyílt Dasa előtt. És minden eltűnt Dasán kívül...

Dasa rájött: nem kell ide sem lámpafény, sem muzsika. Úgy jó, ahogy most van: a hóvár, az esőcsatorna csikorgása, a marókésnek a hóba rajzolt, eltaposott vázlata a lábuk alatt, Szerzozsa fáradtsága, kiábrándulásának epés keserűsége és kutatásainak boldog mohósága — minden.

Fordította: *M a k a i I m r e*

VÉRTESY ARNOLD:

A KEGYELMES ASSZONY

Jeles múlt századi írónk novellás kötetét a Szépirodalmi Kk. adja ki.

Az 1705. esztendőben a kegyelmes úr, Lubomirszky Theodor herceg a húsvéti ünnepek alatt Lubló várából lejött Iglóra, fényes udvari népével, lengyel nemesek sokaságával, s nagy dáridót csapván, megitták, ami bor az érdemes bányaváros pincéjében találtatott, s megtáncoltatták, aki szemrevaló cipszer leány akadt a városban, tisztos öreg polgárok nagy megbotránkozására.

Mikor a lengyel urak eltávoztak, eltűnt velök a városból Halbschuh Márton Katalin nevű szép hajadon leánya is. Nagy szégyen volt az az egész városra, hol a nemes tanács szigorúan vigyázott a jó erkölcsökre, és fejével lakolt, aki megtántorodott. Bizony, Halbschuh Katinkának sem fogják kimélni sem szépségét, sem ifjúságát, hanem ki fogják rá mondani, hogy feje a hóhérpallos által választassék el testétől; csak kezébe kerüljön egyszer a magisztrátusnak, mert példát kell mutatni a leányszemélyeknek, hogy megmaradjanak a becsületben s az Úr félelmében.

Halbschuh Márton pedig, aki özvegy ember vala, nagy bújában, szégyenében az utcára sem mert kimenni, nehogy ujjal mutogassanak rá: íme, ez az az ember, aki olyan csúfságra nevelte a leányát, hogy megszökött valami lengyel semmirevalóval, Lubomirszky herceg valamelyik tányérnyalójával.

Szidták az átkozott polyákat, arról is beszéltek, hogy deputációt kellene küldeni a kegyelmes herceghez; de attól féltek, hogy a kegyelmes herceg úr, ki erkölcsiség dolgában másképp gondolkozott, mint a tizenkét város polgársága, kineveti őket és valami affélet mond, ahogy szokta:

— Menjenek csak kegyelmek isten hírével, s arra legyen gondjuk, hogy az adót pontosan megfizessék. Leány marad még a szépesi szászoknak elég, ha a szépét el is kapkodják az én embereim.

A szigorú erkölcsű szépesi polgárok azonban nem nyugodhattak meg az ilyen beszédben, nekik ítélet kellett. Főbenjáró kemény ítélet. A szentmihálynap i terminusra meg is citálták a leányt, noha mindenki tudhatta, hogy nem fog megjelenni.

De íme, három nappal előbb nagy fegyveres csapat jelent meg a város kapujánál, s a toronyór megismerte a herceg hatlovas hintóját a nyeregben ülő fulajtarokkal s a kocsis előtt szaladó kengyelfutókkal.

Nagy lett az ijedtség a városban, mert nem tudták, hogy mit akar a kegyelmes úr. Bezárni a kaput nem merték előtte, és nem is sokat ért volna, mert a falak immár nagyon omladozófélben valának, és nagy darabokon csak holmi sövénykerítés védelmezte, úgy-ahogy, a ledőlő fal helyén a várost. Minden pusztulófélben volt már a háromszáz éves lengyel uraság alatt, bástyák, törvények, emberek.

Nem lehetett sokáig habozni, beeresztették a herceg fegyveres népét. A főbíró még ki is jött elejökbe a tanácsbeliekkel együtt, hogy tisztességgel fogadja, s levett süveggel alázatosan közeledtek a hintó felé, melyből cobolyprémes subába takarózó szép fiatal asszony nyújtotta előre a fejét.

A főbíró elképedt, és torkán akadt az üdvözlő beszéd, míg a szép fiatal dáma mosolyogva bólintott:

— Eljöttem a hívására, főbíró uram. Mit kíván tőlem kegyelmetek?

Akkor előlovagolt Theodor herceg is, és rárivallt a főbíróra:

— Térdet hajtsatok előtte, aki a szépség királynéja.

S akkor a tanácsbeliek mind meghajtották térdeiket, és úgy vonult be a városba nagy diadallal, trombiták harsogása közt a Halbschuh Márton megszökött leánya.

Még azon nap összeült a városi tanács, és megfontolván, hogy az isteni gondviselés útjai kifürkészhetetlenek, és semmi sem történhetik a mindenható akarata nélkül, elhatározottak, hogy Halbschuh Katalinnak díszes ajándékkal kedveskedjék a város, és kérje meg, legyen kegyes szószólója a herceg előtt; egyszersmind fenyegettesen meg a gonosz rágalmozók, és nyelvök kiszakításával büntetessenek, ha gyalázatos szavakkal Katalin leányasszony jó hírében-nevében gázolnának.

Külön padot is csináltatott számára a tanács, faragásokkal ékeset, melybe üljön, ha majd templomba megyen, mert ilyen előkelő személyt, ki a herceg hatlovas hintóján jár, és a kegyelmes úrnak olyan gráciájában van, megilleti az.

Három hétig maradt szülővárosában Halbschuh Katinka és nagy becsületben, nagy szeretetben vala része. Mikor drága prémes, aransujtásos lengyel ruhájában, melynek sleppjét apródok emelték utána, végigment az utcán, az anyák az ablakból mutogatták gyermekeiknek:

— Íme, a mi büszkeségünk, aki még hercegné lehet.

S aggastyánok csókolták a kezét, mintha már igazi hercegné lett volna.

Oly nagy lett a Halbschuh-család tisztessége, hogy az új bíróválasztáskor Márton mestert választották meg a város főbírájává, noha lutheránus volt, és a statumok azt rendelték, hogy a főbíró tisztét csak katolikus vallású viselheti. És senki a városban föl nem szólalt a Halbschuh Márton megválasztása ellen, és mindnyájan örvendezének, hogy ily érdemes férfiú emelkedett a főbírói székbe.

Még azonban le sem telt az esztendő, a Halbschuh Márton főbíróságának az esztendeje, mikor Lublóról jött emberek hírül hozták, hogy Katinka nincs már a hercegi várkastélyban, s a Hönisch-leány Szepesolasziból parádéz most a kegyelmes úr oldalán, az jár üveges hintóban, az hord drága nyusztprémes bundákat. A Katinka napja már leáldozott.

Akkor az apa megemlékezett arról, hogy micsoda szégyent hozott rá a leánya, és megüzentette neki, hogy soha többé be ne merje tenni lábát ebbe a városba, mert Halbschuh Márton nem fogja tekinteni apai voltát, és törvény szerint fog eljárni ellene, mint e nemes város főbírája, és amint meg van írva az erkölcsstelen személyek ellen.

És az egész város fölzúdult. Szörnyű csúfság, hogy még mutogatni merte magát az a leány, még pompázott, még büszkélkedett, és tisztos derék polgárokat és polgárasszonyokat kényszerített, hogy megalázkodjanak előtte, hogy hódoljanak neki.

De szégyen ám még az is, hogy ilyen személynek az atyja a főbírói székben üljön. Le onnan, Halbschuh Márton uram!

Az a sok becsületes polgár nem tűrhette, hogy ilyen cégéres ember legyen a város feje.

Most már kisütötték azt is, hogy voltaképp törvénytelen volt az a választás. Lutheránus embert nem is szabad a főbírói székbe ültetni. Csak ki onnan hamar, Halbschuh Márton uram!

A mészároscéhbeliek, kik a leglármásabbak voltak, még azzal is fenyegetőztek, hogy fölgújtják a házat, földig rombolják. Ám arra már nem került a sor, mert egyszerre nagyot fordult a világ. Theodor herceg kibékült Katinkával, s a kegyelmes asszony (Iglón már úgy hitták) karácsony táján újra eljött szülővárosába.

Nagy becsülettel fogadták ott, s fényes ünnepélyeket rendeztek tisztelőtére. Az irigyek és rágalmozók elnémultak, és Halbschuh Márton főbíró uram büszkén emelte föl fejét ismét. Sajnálta, hogy megtántorítani hagyta magát apai szeretetében a rágalmozó nyelvek által. Többé nem fog az megtörténni. Soha többé.

Az egész város azon iparkodott, hogy elfelejtesse a kegyelmes asszonnyal, amit némely hebehurgyák elhamarkodva vétettek ellene. Mindenki mosakodott, hogy neki nem volt benne része.

Vetélkedve hívogatták házukhoz a kegyelmes asszonyt, és boldog volt, akit látogatásával szerencsételtetett. Faragott székét, melyet kivittek a templomból, újra viszatették előbbi helyére, s a pap is ékes beszédet mondott a bibliai Eszterról, ki meg-

lágýtotta volt a pogányok királyának szívét, hogy legyen könyörületes isten választott népéhez.

Minden szem Halbschuh Katalinon függött azalatt. Mindenki megértette, hogy ő ama bibliai Eszter, s a pogányok fejedelme a Lublón székelő Lubomirszky Theodor herceg, ki igazán pogányul bánik a szepesi tizenhárom város polgáraival, és ma-holnap lenyúzza már a bőrüket is.

— Lágýítsd meg a szívét, te kegyes Eszter!

Jövő választáskor szó sem lehetett másról, csak Halbschuh Mártonról, akit nagy becsülettel újra beiktattak főbírói székébe. Mert az érdemet mindig megbecsülték ezen a világon. Már kétszáz évvel ezelőtt is.

És a polgárok is okosak voltak, körültekintők voltak már kétszáz évvel ezelőtt is. Hátha még megeshetik, hogy Márton mester törvényesen is ipa lesz a herceg úrnak. Mert az ilyen féktelen lengyel hercegtől, akit csak a bolondos kedve vezet, minden kitelik.

Bizony jó, hogy a városnak szószólója legyen a kegyelmes úrnál. Sok hasznát láthatja a nemes város.

Igaz, hogy a város adóját nem engedte el ökegyelmessége, az elvett erdőt sem adta vissza, de máskülönbben biztosította a várost jóindulatáról. Majd minden évben eljött egyszer, olyankor dínomdánom volt, táncra kellett perdülni, akinek csak lába volt.

Még a legvénebb tanácsbelieknek is, noha soha illet nem kívánt tőlük azelőtt senki emberemlékezet óta, és restelkedtek is miatta. A herceg pedig megveregette a vállukat és nógatta őket:

— Csak frissebben, franciásan!

S az öreg polgárok járták szegények, amilyen frissen csak bírták, mialatt nehéz veritékcsöppek peregtek le homlokukról.

Ilyen víg élet volt akkor Iglón a lengyelek uralága alatt.

A „*kegyelmes ásszonyról*” pedig föl van jegyezve, hogy 1711-ben halt meg fiatalon, és nagy pompával temették el szülővárosában. Szép halotti beszédet is mondtak koporsója fölött, és Lőcsén kinyomattatván kegyes patrónusoknak, Theodor hercegnek dedikálták.

Minden harang zúgott a tornyokban. A herceg maga is ott volt a temetésen, és sírt mint a záporosó. Aztán nagy ivás következett két álló hétig. A lengyel urakat asztal alól szedték föl minden este, míg végre eleget tevén az elhunyt kedves emlékezetének, öhercegsége udvarával visszament Lubló várába.

„SPORTANATÓMIA” (A mozgatószervek anatómiája) címmel fennállása óta talán a legszebb kiadványát jelentette meg a Sport Lap- és Könyvkiadó. (304 old. 75.— Ft) A hézagpótló kötetet, amelynek szerzője dr. Nemesúri Mihály, az Orsz. Testnevelés és Sportegészségügyi Intézet tudományos igazgatója, a sportorvosokon, iskola-, üzem- és honvédorvosokon kívül a testnevelő tanárok, biológia tanárok, a sportszakörörök, biológiai szakörörök, úttörőcsapatok vezetői, tánc és balett szakoktatók, valamint a különféle sportvezetők, edzők egyaránt jól használhatják. Ugyancsak hézagpótló mű I. M. Szarkizov-Szerazini professzornak „Sportmasszázs” c. munkája, amelynek eredetije a Szovjetunióban már három kiadást ért meg. (251 old. 32 Ft.) A kiadó legutóbbi kiadványai között a fentiekben kívül még egy szabályzatot („Egységes sportminősítési, nyilvántartási és átigazolási szabályzat” 102 old., 10 Ft), valamint a *Gyakorló*

edzőképző tanfolyamok anyaga c. sorozat „Úszás, műugrás, vízilabdázás” című kötetét (85 old. 8 Ft) találjuk.

A SZLOVÁK TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÓJA — a Szlovák Nyelv Intézete és a Szlovák Tudományos Akadémia több éves munkájának eredményeképpen — közreadja a Szlovák Nyelv Szótárát (Slovník slovenského jazyka). A szótár felöleli a mai szlovák nyelv teljes szókészletét, gazdag frazeológiáját, és szakmai terminológiáját. Kb. 120 000 szót fog tartalmazni. Öt részre tervezik. Az A—K-ig terjedő rész már a közeljövőben megjelenik. Az L—O-ig terjedő rész szedése is már folyamatban van és 1960-ban kerül az olvasók elé. A hátralevő kötetek folyamatosan, évenként jelennek meg. Az öt részből álló szótár (kötetenként mintegy 800–1000 oldalnyi terjedelemben, ára mindössze 225 Kcs. lesz. (Cíttétel)

1956-ban a McGraw-Hill „Chemical Engineering” sorozatban kiadott Edward W. Comings *Nagynyomású technológia* című munkája magyar fordításban a közelmúltban

került a könyvesboltokba. A kiadvány ismerteti a szerves és szervesetlen vegyipar legfontosabb nagynyomású reakcióit, ezek technológiáját, valamint a szükséges berendezéseket és szerkezeti anyagokat.

A NYOMDAIPARI szakemberek részére készült Iványi István *Nyomdatipari anyagok* című könyve, amely a szakmában használatos nyersanyagokat, segédanyagokat, festékeket stb. ismerteti.

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

POLITIKAI MŰVEK

Salgó László

KÍNA KÖZELRŐL

Kossuth. 184 old. Ara: 16,— Ft.

Salgó László a múlt év őszén, a nagy ugrás, a „ta jaocsin” idején járt a testvéri Kínai Népköztársaságban, könyvében a szemtanú hitelességével és a történész alaposságával számol be arról a nagy változásról és okairól, mely néhány év alatt az imperialisták félgymarmatából a világ egyik legnagyobb hatalmává tette a szocializmust építő Kínát.

A nagy országot bejárva szinte kirívó nyomait találta az imperialista garázdálkodásnak, a sanghái idegen-negyedeket, amelyekből a kínaiak hazájuk földjén ki voltak tiltva. A kínai KP elnökét, Mao Ce-tungot idézi: „Kína sajátossága az is, hogy a nép szegény, olyan, mint egy ív tiszta papír. Első pillantásra ez rossznak tűnik, holott valójában jó. A szegénység rákényszeríti az embert, hogy változásra törekedjék, cselekedjék és forradalmat vigyen véghez. A tiszta papírlapon nincs semmi, de a legújabb, legszebb szavakat lehet ráírni, az alakuló jövő legszebb képeit lehet rárajzolni.”

Bemutatja a hatalmas ország rohamosan fejlődő iparát, munkásosztályát, melynek száma a tíz év előtti nyolcmillióról közel ötvenmillióra növekedett. A 120 millió parasztgazdaságból 26 000 kommunát alakítottak a nagy ugrás évében, a mezőgazdaság termelését megkétszerezték. A nagy országban, ahol nem is olyan régen még napirenden volt az éhínség, árvíz, pusztító járvány, ópiumszívás, korrupció — ma, ha nem is bővelkednek még mindenben, de megszüntették az éhséget, gondoskodtak a lakosság legfontosabb szükségleteinek kielégítéséről, a szocialista nagyipar megteremtésével egyidejűleg sikeresen számolják fel az írástudatlanságot és a gyarmati és feudális múlt minden káros örökségét.

Salgó László riportkönyvében szemléletesen mutatja meg a kommunista párt vezette kínai nép hatalmas lendületű építő munkáját és azt, ami hazánknak és a testvéri nagy kínai népnek életében közös. „Kína és Magyarország között több mint 10 000 kilométeren át magas hegyek és széles folyók, kietlen sivatagok és sűrű erdők húzódnak. De a nagy távolság nem választja el a két népet. Ami közöttünk, a Tisza és az Amur között van — a Szovjetunió — összeköt bennünket.”

Földvári Ferenc

SZÉPIRODALOM

MAGYAR ARS POETICA

Magvető. 294 old. Ara: 29,50 Ft.

Mint régi flamand képeken a szoba falán függő tükör a szobát tükrözi, festmény a festményt kétszerezve: úgy a költészet is tükröt tart önmagának, önmaga problémái, önnön tudata, vágya, izgalmi fölé hajlik, s versben szól rendeltetéséről s a maga játékszabályairól. A legősibb idő óta alig van költő, akit ne ihletett volna meg — tankölteményre vagy önvallo-másra — a *vatesség* vagy a *mivesség* gondolja, s az így támadt szabálygyűjteményeket (és újabbán a programverseket) nevezzük, Horatius szavával, *ars poeticák*-nak.

Pándi Pál hetven magyar költő ars poeticáiból választott ki mintegy százötvenet, hogy végigvezesse velük olvasóját a magyar költészet öntudatának és önvizsgálatának történetén. A tanulságos szemle a XVIII. században új eszméltre ébredő magyar irodalom úttörő poétáival, Barcsay, Ráday Gedeon, Baróti Szabó stb. verseivel indul, „parnasszusi leckék”-kel, ahogy a találó csoportfemlő mondja, elemi gondoljaival az újrakezdésnek, mely a formálás erőfeszítésehez tapad, szótagot mér s közhelyeket dadog — és innen ível az utolsó fejezet („Vers, eredj, légy osztályharcos!”) marxista credójához, József Attila, Radnóti s kortársaik programkölteményeihez. Közül az eszmélkedés formában s tartalomban változatos megnyilvánulásai: széptani jótanácsok Kazinczy tollából, a reformkor zavartalan, nagy eltökéltsége Eötvös megfogalmazásában („Kit nem hevít korának érzeménye, Szakítsa ketté lantja húrjait.”), Petőfi, Ady forradalmi esztétikája, Arany és Babits mély töprengései, bölcs hozzáértése, epigrammák és szabályos tanköltemények. invokációk és gúnyos satírák, merész kísérletek öngazolásai és harapós, támadó programok, a „lángképzelődés” s a realizmus egymást váltó, egymást kiegészítő hitvallásai — mindez tarka sokféleségben, melyből mégis kihallatszik valami közös dallam, a magyar esztétikai gondolkodás *cantus firmusa*: az a századokon áthúzódó meggyőződés, hogy a költőnek, különösen e kicsiny hazában, rendeltetése magasabb s több, mint a pusztá gyönyörködötés. S ha koronként elgyöngül is ez a dallam, a mélyben mindig kitapintható — mint az érverés, míg eleven a test — lüktetése, a gyűjtemény

pedig, történeti szemléletéhez híven, megszólaltatja ezeket a kihagyó lélegzetű korokat is: Kosztolányi l'art pour l'art esztétikáját éppúgy, mint — „Korszerű intermezzo” fejezetcím alatt (mely azonban nyilván sajtóhiba „korszerűtlen” helyett) — Szabolcska Mihály konzervatív programját.

A sikerült válogatás egyébként már csak azért is hasznos, mert fölhívja a figyelmet néhány elfeledett költő szép versére (pl. Darmay Viktor: *A circumspectus poétákhoz*), még inkább azért, mert kiugrat meglepő korrespondenciákat („En voltam Űr, a Vers csak cifra szolgál” — írja Ady, mintha Bacsnányit idézné: „A ritmus csak szolgál...”), s mivel számszerű teljességre úgysem törekszik, értékeiből semmit sem vonnak le apró megjegyzések: hogy pl. a *Zalán futása* bevezetőjét, noha közismert, szívesebben láttuk volna benne, mint a derék Kerényi Frigyes túlságosan gyengére sikerült versét, vagy hogy Czuczor *A vad növénytény és Zeusz* című példázata kimaradt, bár érdekesen színezhette volna a gyűjtemény műfaji változatosságát.

— k —

Krúdy Gyula

ARANYIDŐ — A TEMPLÁRIUS

Szépirodalmi. 247 old. Ára: 21,60 Ft.

Hiába sorolnánk Krúdyt az álmodozó írók kategóriájába: lehet, hogy meséi álomszerűek, de akik e meséket végigélik, a szereplők, nagyon is hús-vér emberek, testük minden porcikájával, idegük minden rezdülésével oly pompásan jellemzett nők, férfiak, asszonyok, lányok, urak és csavargók, fiatalok s öregek. A mese, amelyet köréjük kanyarít, a múltban, de legalábbis a félmúltban játszik, mintha valamely nosztalgikus vágy üzné az író egy soha nem volt és mégis annyira ismerős magyar világ megírására.

Két kisregényt jelentett meg Kozocsa Sándor gondozásában a Szépirodalmi kiadó ismét, Krúdy szinte kimeríthetetlen hagyatékából. Mindkettőt újság közölte először annak idején; most újra gyönyörködik bennük az olvasó. Az *Aranyidő* az egyik, *A templárius* a másik. Szerelmes történet mind a kettő. Az *Aranyidő* ideje a félmúlt, a századvég Béce, Pestje, Budája. Szuhay Benedek, e bús várbeli agglagény csodálatos szerelmét, az ifjú Rotschild kisasszonyt találja halva valamely szomorú napon budai szobájában, még szerelmük beteljesülése előtt. Eltemeti, eltünteti szerelmét, kincseit, ékszerreit pedig őri magának pincéje rejtekében. Fiatal lányok s fiatal emberek mégis „megérik” e kincset, és Szuhay nagy

meglepetésére feltűnnek egyszer a pinceboltzatban. A regény e kincsek előkerülésének és szétszórásának története is lehetne, Szuhay késői szerelme talán, vagy az a tanulság, hogy két fiatalember hív szerelme minden kincsnél többet ér.

Nehéz is tartalomszerűen ismertetni egy-egy Krúdy írást; a vissza-visszatérő emlékeztetések, a hosszas és oly gyönyörködtető kitérések, a mindig pontosan telibetaláló jellemzések úgy elandalítják az olvasót, hogy csak a mese csattanóján ébred rá, mi is volt célja az írónak a történet bogozásával.

A templárius már kevésbé andalító szerelmi történet; ha szabad ezt a kifejezést használnunk, Krúdy e regényben „vérzivataros” kedvét lelte. Szerkezetében itt is követi önmaga szokott nyomát: kétszeres keretet is von története köré, de a történet vad és komor, mint maguk az évek, amelyekről íródott, a tatárjárás esztendei. Roger, a templomos lovag és Egézia, a szép, erényes, majd szerelmében mégis követelőző zárdafőnöknő története. Egy sereg kaland, lázas mozgalom, füst és vér, menekülés és harc, színhelye az egész akkori Magyarország.

Szombathy Viktor

Mátyás Ferenc

KEGYETLEN IDILL

Magvető. 112 old. Ára: 10,— Ft

Amikor az író közreadja könyvét, egyben azt a kérdést intézi a világhoz: akartátok-e, hogy folytassam? Mátyás Ferenc, aki mint a „falu küldötte” első verseivel a két világháború között jelentkezett, e legújabb kötetével is igenül válaszra készíti az olvasót. Egy rokonszenves költőegyeniség néz felénk e lapokról, aki egykor, afféle Ludas Matyi módján, tarisznyájában versekkel, elindult a tanyák világából.

Költészetének legjellemzőbb jegye az a mély és bukolikus természetélmény, amely gyermek- és ifjúkorát eljegyezte a „zengő csönddel”, az „alföldi irisz csipke-szirmával” és a szegényparaszti múlt füstölgően forró emlékeivel.

Legjobb versei éppen azok, amelyek dísztelenek és súlyosan tömörek, mint szűkebb hazája: a kunsági táj napszikkasztotta rögei. Idill, csakugyan „kegyetlen idill” hordozói e versek, amelyekben a grófi kastély árnyéka mögül elővillan az egykori balladás sorsú Balogh Janik, Czágány Kis Pálók élete. Ezek közül művészi szempontból kiemelkedik az erotikus fűtésű pompás paraszti fablieau, a *Tüzek virága lángolt* című költemény.

E lírai alaprétegre rakódik rá a felszabadulást követő új világ élményanyag. Mátyás Ferenc kötetét kapcsán

felvetődik a kérdés, hogy a népköltészet elemeiből miként teremthető olyan kifejezési forma, amely a modern valóság bonyolult jelenségeit kifejezi? Úgy véljük, Mátyás Ferenc, aki ezzel kísérletezik, biztató eredményeket ért el. Bizonyosság erre a Tanácsköztársaságról szóló nagyobb terjedelmű költeménye, amelyben az ősi nyolcas hagyományos lejtését — a többi közt — enjambement-nal frissíti, oldja. Napjainkban van-e létjogosultsága az ilyen elbeszélő költeménynek? — Kár, hogy e jelentős poemában a tájfestés hitelesebb, erőteljesebb, mint a társadalmi ábrázolás.

A *Hét kőművesekben és Szentesi talygásokban, Az utca balladájában* a népi költészet ihletését szerencsésen egyesíti a szocialista szemlélettel, korunk problematikájával. A jelek szerint fejlődésének iránya az intellektualizálódás. S a küzdelemben, ahol „nem kürtszó, nem dob híre”, hanem „csákányok meg az ásók maroknyi erejével törték be a század kapuját”, a költő „az értelemben merül” és az építést hirdeti bensőséges hangon.

Vihar Béla

Tatay Sándor

A FEHÉR HINTÓ

Magvető. 341 old. Ara: 25,— Ft.

A regény időbeli súlypontja a felszabadulást közvetlenül megelőző és ezt követő évekre esik, de a történet visszanyúl a harmincas évekbe. Egy 1945 tavaszának forgasztos eseményei közé szőtt tragikus epizód során a regény fő alakja, Zsuzsa elmeséli addigi életét.

A szerző a *Ház a sziklák alatt* c. sikeres filmjének témáját kerekíti regényé. A rutinos elbeszélő arányérzékével tárja elénk egy hányatott, kalandos élet lélektani fordulatait és érzékelteti a mesében lüktető társadalmi problémákat, formákat bontó és alkotó történelmi erőket. A regény Zsuzsája nem hősnő, a szépséget terhes bélyegként hordja magán, és egy-egy békésnek ígérkező zugért megalázkodik, meg-megalkuszik az élettel. De él, csírázik, terebélyesedik benne egy nemes, jó mag, és amikor összeesküsznek ellene a körülmények s reménye szétfoszlik, nem tér a lejtőre, hanem szembe fordul az élettel, és megküzdi vele. Ösztönös küszködésének értelme lassan tudatossá válik benne és felismeri, hogy hol a helye a társadalomban.

A magvas, realista, érdekesítő könyvet — az egészen fiatalok kivételével — az olvasók legtágabb körének figyelmébe ajánljuk.

—s—

Mikes György

SZÁLKA ÉS GERENDA

Szépirodalmi. 286 old. Ara: 18,60 Ft.

Mikes Györgyöt, aki most jelentkezik első önálló kötetével, nem kell bemutatnunk az olvasóközönségnek. Mind a *Ludas Matyi* és a napi sajtó hasábjairól, mind a Rádió vidám műsoraiból jól ismeri őt mindenki, aki szereti a való életet tükröző, jóízű humort árasztó és sok műgonddal kidolgozott vidám történeteket. Mert Mikes humoreszkjeinek, karcolatainak és jeleneteinek éppen az a fő érdemük, ami egyben vonzóerejüket is biztosítja, hogy a valóságos életet állítják elénk. Akkor sem siklanak le a realitás talajáról, nem keltik a kiagyaltság látszatát, amikor a szerző él a szatíráró előjogával, s a kigúnyolt hibák felnagyításával igyekszik fokozni a kívánt hatást. Ha torzító tükrökben is, de ilyenkor is a köröttünk nyüzsgő életet látjuk.

Fejlődőben, átalakulóban levő társadalmunk jól ismert figurái bukkannak fel előttünk Mikes írásaiban a maguk apróbb-nagyobb gyarlóságaival és hibáival, s az olvasó nemegyszer jólesően érzi, hogy az író most éppen őhelyette „olvasott be” valakinek, akinek már ő is szeretne volna megmondani a véleményét, csak éppen a bátorsága hiányzott hozzá. Persze nemcsak bátorság, tehetség is kell ahhoz, hogy valaki Mikeshez hasonlóan úgy csipkedje meg az arra rászolgáltakat, hogy gúnyolódása csupán derűt, s ne ellenérzést fakasszon még a kiszemelt áldozatból sem.

A szatíra javító célzata csak akkor érvényesülhet, ha végül a kigúnyolt személy is kineveti saját hibáját, ahelyett, hogy bosszúterveket forgatna agyában. S ezt a humorista csak akkor érheti el, ha nem hóhérbárdot, taglót, avagy bunkót forgat a jobbában, hanem könnyű vírtört, miként Mikes, aki — az előttünk levő és Réber László jól sikerült rajzaival gazdagon illusztrált kötet tanúsága szerint — ért ez utóbbi fegyver kezeléséhez.

Zs. E.

Szántó Tibor

ÁRNYÉKVILÁG

Magvető. 439 old. Ara: 26,50 Ft.

Regényszerű képsorozat tragédiákról, halálos szorongásokról, kényszerű kalandokról és bravúros tettekről, melyeknek a 44-es Budapest embere részese és tanúja volt. Egy zsidó munkáscsalád fia azzal az érzéssel lépi át 1944 küszöbét, hogy nem éri meg a következő új évet. A fiú örömei még gyermekiek, de a tenyere

már kérés, és szívében a sárga csillag alatt keserű tapasztalatok emléke sajog. Nem érti, mi történik körülötte, és a tébolyodott puszttítás láttán elveszti hitét az élet értékében. Kalandból kalandba sodródik, pedig nem akar hős lenni, el sem jut odáig, hogy nagy politikai célokért vállalon kockázatot, csupán azért játszik életével, hogy íft-ott segítsen valakin, aki gyakran meg sem érdemli. A tapasztalatok megedzik, és egérutat talál ott is, ahol mások alétlan várják a végétet. Legendás neve van fiatal sorstársai, elsősorban a lányok között. Csak egyben kerüli el a szerencse: sehogysem sikerül neki a föld alatti mozgalommal kapcsolatot találnia. Illetve, mire sikerül, az oroszok már olyan közel vannak, hogy a fasiszta ellenállás felbomlik. Az óra elüti 44 Szilveszterének éjfélet, a fiú fatalista haláltudata eloszlik és boldog ujjongással néz a jövő elé.

A történet sok többi alakja közül a fiú szüleinek éles vonalú, emberi rajzát, egy gazdag zsidó család aljasságig önző és perverzül kegyetlen fiának, egy politikailag fejletlen, de józan és bátor munkásnak s szeretőjének, egy züllött dzsentrilánynak alakját kell kiemelnünk. A mellékalakok tömege szélesíti a regény társadalmi hátterét, de kissé lazítja is szerkezetét.

Mozgalmas, érdekes könyv. Alakjai, ha nem is mindig élményszerűen, de lélektani valószínűséggel jellemzik akkori városi társadalmunk köreit. A szerző a környezetet, a légkört vázlatos könnyedséggel tudja érzékeltetni, képeit filmszerűen, a fény- és árnyékhatások kihasználásával sűrűn váltja. Az írás a szerző első regénye. Ezt a felépítésben és néha görcsös eredetiségükben nehezen követhető szóképeinél és hasonlatainál érezzük is. Ettől eltekintve, a könyv tisztánlátásra, írói lelkiismeretre, lélektani érzékre, nagyvonalú ábrázolási készségre vall és további alkotásra biztat.

Az emberiségtől és szenvedélyes fasisztaellenességtől áthatott írás különösen érettebb ifjúságunknak lesz tanulságos, elgondolkasztató olvasmánya.

B. G.

BETYÁROK TŰZÉNÉL

Európa. 354 old. Ára: 24,— Ft.

„És lódobogás rengeti a földet, látom vágatva jönnek át a mezőn, csapzottan, villogó szemmel a betyárok, a szakadt ing alatt a húsban véreb-körömnék, vadrózsatüskének sarkantyú-nyomából vér szívórog.”

— így idézte föl néhány évvel ezelőtt Juhász Ferenc a hajdani betyárság emlé-

kezetét, s a lélekre különös súllyal nehezédő strófái arról tanúskodnak, hogy ez a vadóc és hősi téma, miután írók és költők hosszú sorának — Puskintól, Petőfitől Móricz Zsigmondig, Sadoveanuig — mozgatta meg képzeletét, még ma is él, s friss mondanivalót tartogat számunkra. A népköltészetben pedig egészen különleges rangot, saját műfaji tartományt mondhat magáénak a betyár, nálunk és Délkelet-Európa többi népénél egyaránt, s rég esedékes, kitűnő ötletet valószínűt meg az Európa Könyvkiadó, amikor kötetbe gyűjtötte a magyar, görög, bolgár, szerb-horvát, román, szlovák és kárpátukrán betyárballadák legszebbjeit.

Domokos Sámuel bevezetője tömören és jól tájékoztat a különböző nyelvterületek betyárénekeinek történelmi hátteréről és művészi sajátosságairól. A balladák fogantatása közös: a nép az úri tulajdont illetően proudhoni alapon áll, a dúslakodók kifosztását igazságszolgáltatásnak ismeri, s a szegénylegényt, akit a lázadó indulat, a jobbágysors kétségbeesettsége az erdőbe, fosztani. kergetett, testvérként becézi, hőssé magasztosítja. A betyárok közül sok rá is szolgált a népdalok halhatatlanító dicséretére, különösen a török-megszállta vidékeken, ahol a betyárkodás nemzeti, szabadságharcos színt öltött, de északabba is, ahol egy-egy Jánosik vagy Rózsa Sándor a kuruc, illetve a 48-as zászlók alatt vitézkedett.

A közös tő a különböző népeknél sokféle virágot hajtott: a magyar és szlovák betyárénekeket igazi balladai tömörség, szagatottság, egyszerű formák, a szerb-horvát és bolgár balladákat epikus részletezés, regényes fordulatok jellemzik, a román és görög betyárhistóriákat a csodás, mesés elemek bő erei üdítik, az ukrán balladákban végtelen, szívszorító szomorúság lírája árad.

A kötet tizenhárom fordítója olyasmint produkált, ami még a műfordítások dolgában elkényeztetett magyar olvasót is meglepi: olyan remeklést, melyből a csúcsok is — Illyés Gyula, Nagy László, Fodor András, Jékely Zoltán legsikerültebb tolmácsolásai — alig emelkednek ki, mert a kötet *egésze* kivételesen magas színvonalú. (Az ötvennyolc fordítás között csak egy-kettő akad, melyen — mint pl. a román Miul-balladán — bizonytalan hangvétel, erőtlenség érezhető.) Teljesen érthetetlen, hogy a kiadó az áhítatos műfordítói gondnak és nyelvi leleményességnek ezt a ritka sikersorozatot csak 1800 példányban jelentette meg.

— y

Nagy László

SÓLYMOK VÉRE

A bolgár népköltés antológiája

Magvető. 442 old. Ara: 36,10 Ft.

Nagy László fordításgyűjteménye igen gazdag ízelítőt ad a bolgár népköltésből, túlnyomórészt verses anyagot: szerelmi lírát, balladákat, történeti, hősi és hajdut-énekeket, legendákat, csüfolódó, köszöntő és bájoló verseket, néhány közmondást, találós kérdést s végül — inkább mutatóba s a teljesség kedvéért — három mesét is. A sok színű válogatás s kivált a rendkívül igényes, mélyen átértett költői fordítás révén bepillantathatunk e sok mindenben különböző, de mégis rokon nép lelkébe.

A népköltészet ugyanis minden nemzet irodalmában jelentős, a bolgáréban azonban százszorosan is. Bulgária 1393-tól 1878-ig nyögte a török megszállást, s hogy ez az öt évszázad nem szakadt ki a bolgár nyelv fejlődéséből, nem maradt üres folt irodalmában, az aszájról szájra terjedő népköltésnek köszönhető. A hosszú török hódoltságnak pedig — minden rosszban akad valami jó is — népköltészetük rendkívüli gazdagsága, s az, hogy meséik, ünnepi énekeik, bájolóik lényegesen többet őriztek meg a régi pogány hitvilágból, mint például a mieink. Hősi — és történeti — énekeiket szintén az elnyomatás növelte naggyá s tartotta fenn, hajdut-énekeiknek pedig a leigázottságba soha bele nem törődés volt szülője. Ez a sokoldalú — minden más irodalmat pótoló és helyettesítő népköltészet, de kivált a hajdutokról, a török idők hős partizánjairól, az idegen hatalom erőszakosságainak, a nép sérelmeinek megtorlóiról szóló énekek tartották ébren évszázadokon át a felszabadulásba vetett reményt, a nemzet öntudatát.

A bolgár népköltés természetesen nem áll elszigetelten magában. Témáiban, motívumaiban, hősi hangvételében, balladáinak tragikus komorságában, a csüfolódóknak nevezett népi szatírák fájdalmasan maró gúnyosságában, szerelmi lírájának megejtően szép képeiben, borongós hangjában sok rokonvonalat mutat első-sorban a szerb, de a görög és román népköltéssel, s kivált a balladákban a miénkkel is. Annak, aki a népköltést szereti, külön öröm a rokontémák feldolgozás módjában felfedezni azt, ami sajátosan bolgár.

Bödey József nagy tudásról tanúskodó tanulmánya hozzásegít a versek megértéséhez és élvezéséhez is. *Csillag Vera* könyvdíszzei ízlésesek.

Zolnay Vilmos

Menandros

AZ EMBERGYŰLŐLŐ

Akadémiai. 39 old.

Aristophanés után a görög vígjátékírás új útra tért: kialakult az úgynevezett attikai új-komédia, mely a nagy közéleti témák — a polis ügyei — helyett a magánviszonyok, az emberi jellem fonáságai felé fordult, többnyire szerelmi bonyodalmat állított a közép-pontba, a kórus szerepét zenés betétek előadására korlátozta, s a régebbi színpad gyakran vaskos nevetetése helyett csiszoltabb modort hozott divatba. Az új irány remekelője Menandros volt (kb. 342—292 i. e.), őt utánozta a latin Plautus és Terentius, a mester műveit azonban nem kímélték a pusztító századok, úgyhogy sokáig csak az volt ismeretes belőlük, amit néhány soros idézetek formájában megmentettek szerencsésebb ókori szerzők kéziratai. A véletlen azonban hasznos meglepetésekkel szolgált: 1844-ben egy régi kódex bekötő-tábláiban, majd 1905-ben egy csomagolásra használt papiruszon (melybe egy hajdani egyiptomi jogász, vagy kétezer éve, féltett hivatalos iratait burkolta) Menandros komédiájának hosszabb, összefüggő részleteire bukkantak a kutatók.

1957-ben még nagyobb tudományos szenzáció hozta izgalomba a klasszikus filológiát: Victor Martin svájci professzor egy hazájabeli műgyűjtő könyvtárában olyan papirusz-kódexet talált, melynek huszonegy lapján, egészen apró hézagoktól eltekintve, az első teljes egészében fennmaradt Menandros-vígjáték olvasható. A páratlan becsű leltre a magyar tudós világ azonnal felfigyelt: Moravcsik, Gyula rövid híradása után Trencsényi-Waldapfel Imre már a múlt évben nagyobb tanulmányt szentelt neki, s ugyanekkor elkészült a nevezetes mű most megjelent fordításával, mely a francia, német és angol prózai átültetések nyomában a negyedik — s egyszerűsödő — első formahű, verses — tolmácsolás. (Érthetetlen módon a becses füzetke nem került bolti forgalomba.)

A több mint kétezer éves és mégis új mű főszereplője a zsémbes, gyűlölködő Knémon. (A típus néhány vonását és a *Misanthropos* jelzőt Lukianos egy hasonló tárgyú dialógusa közvetítette Shakespeare-hez és Molière-hoz.) Emberkerülő mogoróságát sanyarú életkörülményeivel magyarázza meg Menandros, hőse ugyanis „Attikát lakó paraszt, ki csak köves földjével küszködik, hol nem terem csak tímián meg zsálya”. Különösen a dologtalanul lézengő városi ficsurokat utálja Knémón — s épp egy ilyen kezdi tenni a szépet leányának! A vér-

beli vígjátéki jelenetek pompásan peregnék őt felvonáson át, és egy cseppet sem csodálkozunk, hogy e kitűnő komédiájával a szerző már húsz egynéhány éves korában megnyerte a színházi verseny díját, s egy ókori méltatója ezekkel a szavakkal rajongott érte: „Ó Menandros és Élet! Vajon közületek melyik utánozta a másikat?”

Végül persze a szerelmes Sóstratos, miután segített kihúzni a kútba pottyant zord atyát, elnyeri a leányzó kezét, az embergyűlölő Knémón pedig, látva, hogy nemes, önzetlen tettek is akadnak, megbékél a világgal. „Volna minden ember szíve csak jószándékkal tele, törvénytörések se, börtönök se, háború se volna tán.”

— k —

Eugène Pottier

FORRADALMI DALOK

Európa. 65 old. Ára: 15,— Ft.

Az Internacionálét minden nyelven éneklük, Pottier tehát a legismertebb költők egyike volna, ha világhódító strófája — ahogy a mozgalmi dalok, népdalok általában — nem a szerző nevéből különválva járja be a földet. De még azok is, akik ismerik az Internacionálé szerzőjének nevét, keveset vagy semmit sem tudnak Pottier költészetéről, melyre — a párizsi Commune többi költőjének munkásságával együtt — Danyilin szovjet kutató irányította rá a figyelmet néhány évvel ezelőtt.

Pottier verseiben a francia politikai chanson eleven hagyományai találkoznak a munkásélet és a munkásmozgalom témáival, a béranger-i élc és gyűny elevenedik bennük, forrón kicsapó indulattá. Vers III. Napóleon ellen, gúnyosan viszatromfoló strófák Vilmos császár fegyveres fenyegetésére, vers Blanqui halálára, vers a korgó gyomorról és a henyélő gazdagokról, versek a bukottan is dicső Commune emlékére: ezek Pottier költészetének legjellemzőbb megszólalásai.

Gereblyés Lászlónak nem volt könnyű dolga, amikor ezeket a verseket fordította. Pottier rövid soraiba sok aktuális (s ezért ma már csak magyarázattal érthető) célzás, sok elmés ötlet, váratlan fordulat fér be, ezt mind megőrizni s a vers dallamát is követni kemény fordítói próba. Gereblyés László mindenekelőtt tartalmi hűsége törekedett. Az Internacionálé újonnan fordított szövege is leginkább azzal tér el a hagyományostól, hogy pontosabban ragaszkodik az eredetihez, olykor azonban a rímkenyszer miatt vét a természetes kifejezőmód ellen. (Pl. „*Es nemzetközivé nő! — Miénk lesz a világ.*”)

A válogatás huszonnyolc verset tartalmaz Pottier műveiből, ehhez képest a kis kötet ára (15 Ft) igen nagy. — Az utószó ad néhány életrajzi fogódzót Pottier művészi pályafutásának megértéséhez, de elélejtli közölni a költő születési évét.

— c s —

Galsworthy

TŰZ ÉS VÍZ

Európa. 95 old. Ára: 7,— Ft.

Galsworthy, a világhírű Nobel-díjas író, a viktoriánus korszak társadalmi életének krónikása; drámájában a tűz és a víz kibékíthetetlen ellentétével áll szemben a tőke és a munka, a kapitalista és a munkás.

A walesi iparvidék egyik vasgyárában az egész télen át húzódó sztrájk hihetetlen nyomorba taszítja a munkásokat, és erősen veszélyezteti a vállalat érdekeit is: az egyik oldalon a nyomor, az éhség és a szenvedés kérérlhetetlen hármasa hajtáná, sürgetné a bérc harc feladását, a másik oldalon a vállalat állandóan eső érték-papírjai, a profit hosszú ideig való elmaradása kétszervi gondolkodásra, megfontolásra az igazgatóságot. A kompromisszumot azonban vaskövetkezetességgel ellenzi — a tűz és víz összeférhetlenségét legtudatosabban felismerő két vezér — Roberts a munkás, és John Anathony, a vállalat elnöke. Kettejük figurája az ellentétek legszélsőségesebb kikristályosodási pontja: Roberts sziklaszilárd hittel állja a nehézségeket, s taszítja el a meg egyezéstől az éhség és a gondok parancs-zavára hajló társait, jóllehet ellenállásával saját tragédiáját munkálja; John Anathony pedig diktatórikus „előrelátással” ellenzi a munkásság követeléseinek legcsekélyebb mérvű kielégítését is. Felfogása szerint minden engedmény újabb követelést szül, a szociális kérdésekben való polgári humanizmus pedig nem más, mint a kapitalista második generáció öngyilkos luxusa, tehetlensége. Mégül — kettejük szándékai ellenére — végis létrejön a kompromisszum: Roberts felesége azonban a sztrájk-okozta éhség áldozata lesz, John Anathonyt pedig lemondásra kényszerítik a részvényesek.

A darab a századvégi naturalizmus jellegzetes eszközeivel — fegyvereivel íródott, azonban Galsworthynek a naturalista író-ideál jegyében fogant „pártatlan” bíró tartása mellett is kiviláglik a maximális érveket felsorakoztató munkás és kapitalista párvivalában Roberts igazsága, amellyel szemben eltörpül John Anathony konokul-következetes, ám szűk-körü és önző „osztályigazsága”.

Maár Gyula

Alain-Fournier

A TITOKZATOS BIRTOK

Európa. 305 old. Ara: 25,50 Ft.

Ez a könyv „a nosztalgia regénye. Hőse egy diák, bolyongás közben egy domaine mysterieux-re, titokzatos birtokra ért, ott részt vett egy álomszerű kerti ünnepélyen, beleszeretett egy lányba, majd szekéren hazahozták — és ettől kezdve éveken át keresi ezt az elvesztett paradicsomot. Később megtalálja, de már kevésbé érdekes”. Szórol szóra idéztük *Szerb Antal* sorait, mert tömörebben talán nem is lehetne megfogalmazni ennek a csodálatos könyvnek, pontosabban századeleji kísérletnek tartalmát. Az idézet utolsó mondatával nem értünk egészen egyet, erre alább kitérünk. Előbb azonban mondjunk néhány szót a mű szerzőjéről.

Henri Alain-Fournier 1886-ban született és 1914-ben tűnt el a verduni ütközetben. Tengerészkadét volt, majd a *Paris-Journal* szerkesztőségében dolgozott és 1913-ban megírta ezt az első és egyetlen regényét, amely a modern francia próza egyik legjelentősebb alkotása lett. Magyarul egyszer már megjelent *Az ismeretlen birtok* címmel, ez azonban rég elfogyott, ezért csak helyeseltető, hogy a kiadó ismét a közönség elé bocsájtotta *Végh György* gondos fordításában.

A regény az álom és a valóság, a fiatalkor vágya a kaland után és realitás keveredése valami olyan csodálatos egybeolvadásban, hogy a *valóság álomnak és az álom valóságnak hat* nem egyszer. Ugyanekkor a nosztalgia, a romantikus elvágyódás regénye, az elvesztett kékvirág keresése, amit a német romantika Heinrich von Ofterdingen-je keresztelt egész életén át *Novalis* töredékben maradt művében. Csakhogy amit a német romantika csupán ködös érzelmekkel tudott érzékeltetni, azt a francia regény világosságának hagyományain nevelkedett Alain-Fournier *tökéletes realitással* állítja elének. Ezért nincs igaza Szerb Antalnak a könyvet ismertető utolsó mondatában, mert a német romantika érzésbő formátlanságával, epikátlanságával szemben ez a könyv pontosan ott tette teljesebbé azt és válhatott volna az újromantika nagy bevezetőjévé, ahol folytatta és hőisével megtaláltatta az elvesztett paradicsomot, éppen csak a realitás sokkal szürkébb világában. Alain-Fournier éppen ezzel a franciás világossággal és romantikus elvágyódásában is realitások talaján mozgó alkotómódjával teremtett hallhatatlan művet századunkban.

Nem véletlen, hogy kortársai közül *Gide* és *Claudell* voltak a kedvencei. Ro-

kon ugyanis *Gide*-del és *Claudell*-al abban, hogy az ő műve is a *lázadást jelentette a XIX. század klasszikus polgári realizmusával, a század sivár embertelenségével szemben, sajnos nem egy jobb világ, hanem az ösztönök felszabadítása, az irracionalitás felszínrehozása és a múlt nosztalgikus keresése útján*. Költői szépsége azonban ennek ellenére még ma is a francia próza egyik legnagyobb alkotásává teszi.

Máté Iván

Andrzej Strug

A SÁRGA KERESZT

Európa. 650 old. Ara: 38,60 Ft.

Andrzej Strug lengyel író (1871—1937) a cári uralom alatt a lengyel szocialista párt tagja volt és ismételen politikai üldözést szenvedett. Lengyelország függetlenné válása után részt vett hazája politikai életében. Ismertebb művei: *Mark Suida nemzedéke, Az ismeretlen katona sírja, Szakadék, Milliárdok*.

A *Sárga kereszt* cselekménye az első világháború két utolsó évében játszódik, szereplői főleg kémek és kémelhárítók. A mű alap gondolata, hogy a háború „nagy gaztett”, mely fizikai, vagy erkölcsi pusztulást hoz azokra, kik vele kapcsolatba kerülnek. Továbbá, hogy a sok borzalom és szenvedés hiábavaló, mert „az efféle gigászi küzdelmek nem szülnék döntést, a szövetségek és szövetezések nagyjából kiegyenlítődnek.”

A háború következménye a két főszereplő: Claude Déspaix és Eva Eward tragikus sorsa. Ezeknek egymástól függetlenül lejátszódó történetét filmszerűen váltakozva vetíti az író az olvasó elé.

Claude Déspaix francia százados parancs folytán Ossián Helm német vegyész irataival német földön teljesít kémzolgálatot. Feladata a *Sárga kereszt* jelzésű mérges gáz vegyi képletének megszerzése. Sikerül bejutnia a gáz felfedezőjének, Wager titkos tanácsosnak laboratóriumába. Szerepébe túlságosan beleéli magát, különösen attól fogva, hogy Wager leányába beleszeret. Ennek következtében öntudathasálasszerű lelkiállapot fejlődik ki nála: néha nem tudja, hogy ő Déspaix, néha pedig Helmnek hiszi magát.

Ez a lelkiállapot okozza, hogy nem tudja a franciákhoz átszökésre irányuló elhatározását végrehajtani, s egyik ütközetben német önkéntesként pusztul el.

Eva Eward filmművésznő „számára a háború megrázó film”. — „Kedve támad, hogy a nagy misztérium szereplői közé vegyüljön.” Berlińi filmezése idején a franciák javára kémkedik, majd Párizsba

szökök. Itt a háborús pszichózissal járó kémhiztéria következményeként német kémet látnak benne, s a hadbírósaé ítélete alapján kivégzik.

Megrendítőek és a béke gondolatának nagy szolgálatot tesznek a műnek azok a részei, melyek a háború borzalmait — így az ütközet után a csatatéren maradt és robbanás folytán földdel betemetett sebesültek szenvedéseit —, a háborúnak a lelkekre gyakorolt romboló s az emberi szolidaritás és részvét érzését kiölő hatását, végül a hátország erkölcsi züllesztését tárják fel.

A műben jelentős rész jut a belső történésnek, a háború, s a kémkedés igazságműve által megviselt idegzett szereplők lelki élete és vívódásai elemzésének.

A fordítás *Mach P. Edward* egészében jó munkája, de az „ordibál” és „rémisztget” szavak trifás árnyalatuk miatt komoly tárgyhoz nem illenek.

Magyar Sándor

Panova

SZENTIMENTÁLIS REGÉNY

Európa. 291 old. Ára: 17,— Ft.

A húszas évek hősie, romantikával telített korszakát eleveníti fel a kitűnő szovjet író új regénye. Szevasztjanov, a mű hőse meglátogatja ifjúkora városát, ahol emberré, íróvá formálódott, ahol annyit várt az élettől, ahol először volt szerelmes. Halk és elégikus hangokat pendít meg Panova, amikor hőse múltjáról beszél. Azok voltak a szép idők Szevasztjanov életében! Gyűléseztek, vitakoztak, alig ettek valamit és a világforradalomról álmodoztak, meg a nagy szerelemről. Költői műhelyeket látogattak, a kulákok és banditák ellen harcoltak, újságot írtak és azt hitték, hogy ők váltják meg a világot.

A már deresedő Szevasztjanov képzeletében feldereng az ifjúság és első igazi szerelme, nagy Zója. Mert két Zója szerepel Panova regényében: nagy Zója és kis Zója. Kis Zója szerelmes Szevasztjanovba, de az nem érti a leány közeledését és nagy Zóját választja, akiben keservesen csalódik. Szevasztjanov és a két Zója alakja mellett leginkább emlékezetes marad Kuslja és Kszanya portréja. Kuslja, az írni-olvasni alig tudó, kiszolgált vöröskatoná is az újságnál dolgozik. Tisztalelkű, rokonszenves ember, aki kimondja és életével példázza a nagy igazságot, hogy a szovjet rendszerben mindenki tehetsége szerint érvényesülhet. Kszanya Kuslja iránt érzett szerelmét megrázó művészi erővel ábrázolja az író.

Az említett hősökön kívül az akkori kisvárosi társadalom nagyon sok képviselője felvillan a regényben. Munkásfiatalok és szüleiket megtagadó polgárgyerek, vén úrikisasszonyok és derék kispolgárok, ellenforradalmárok és az új élet harcosai. Szjomka Gorodnyickij, Szevasztjanov barátja elhagyja apját és a kényelmes polgári életet, hogy sötét, rideg cselédzobában, proletárhoz méltó életet folytasson. Bátyja, az illegális múltú Ilja Gorodnyickij pedig, aki felelős beosztásban dolgozik, erkölcsiben polgár marad.

Vera Panova regényének legfőbb erénye a korhűség, amely néhány oldal után magával ragadja a régmúlt, érzelmes történetekre mindig szívesen emlékező olvasót.

Nikodémusz Elli fordítása jól érzékelteti a kisregény elégikus hangulatát.

B. S.

Louis Guilloux

FEKETE VÉR

Európa. 491 old. Ára: 36,80 Ft.

Louis Guilloux egy bretonkisvárosban, Saint Briuc-ben született, ott is töltötte életének legnagyobb részét, s ennek a városnak minden, minden mozdulását minden lélegzetvételét tökéletesen ismeri — erről győz meg a *Fekete vér* című regénye. 1935-ben jelent meg, s most huszonöt évvel később már bizvást megállapíthatjuk, hogy a két világháború közötti korszak mégoly gazdag regénytermésében is jelentős helyet foglal el.

A cselekmény 1917 telén játszódik, alig 24 óra alatt, de teljes képet ad egy kisváros, sőt egy rendszer halálraírt társadalmáról. A háború éveiben vagyunk, s ha nem is közvetlenül, de érezni a háború leheletét: parasztfiúkat és polgárgyerekeket soroznak, s ezek már indulnak a frontra, lázadások és elégedetlenség közepette; Marchandeau gimnáziumi igazgató fiát zendülés miatt ki fogják végezni, mire ez a kispolgár tehetetlenül, cselekvésre képtelenül összeomlik.

A történet középpontjában Cripure, gimnáziumi filozófiai tanár áll, egy csodálatosan megformált figura, zseniális ember, de végtelenül keserű, s üldözöttségi mániája is terheli. Cripure megveti világának képmutató társadalmát, s elvágódik innét, talán valami exotikus szigetre, de maga sem tudja pontosan, hogy hová. Volt utcalánnyal él együtt, és az élete főművének szánt Reménytelen-ség Antológiájához gyűjt évek óta cédulákat. Testi és lelki nyomoréksága miatt képtelen kitörni abból a bűvös körből,

melyet sajátmagának teremtett; az újoncok forradalmiságot sejtető zúgolódásába belekeveredve rokonszenvezik velük, de erejéből már csak arra futja, hogy a vaskezü megtorlást emlegető undorító tanár-figurát, Nabucet-t felpofozza. Ekkor párbaj következne, melyet Cripure hívei nagynehezen elhárítanak. Cripure, a zseniális és magányos elégedetlen mégis elbukik, mivel céltalan életét nem akarja folytatni és kivezető utat nem lát: öngyilkos lesz.

Mélyen keserű, reménytelen könyv és egészen kiváló, művészi társadalomrajz. A mély keserűségeen csak néha csillan át az író optimizmusának egy-egy sugara. 1917 végén vagyunk, s a szereplők beszélgésében minduntalan felbukkan az orosz forradalom híre. Ha az író ebből a reménytelenségből kiutat akar mutatni, akkor azt Cripure tanítványainak ábrázolásával teszi: ők jelképezik a különböző utakat, melyek innen kiindulhatnak. Faurel képviselő lett, s hiába mutatkozik humánusnak, a háborús politika támogatója. Moka gimnáziumi felügyelő, Cripure lelkes híve, az ateizmus és istenhit között hajladozik, és egyelőre az utóbbinál köt ki. Simone, egy kistisztviselő lánya Párizsba indul, hogy szépségével és ravaszságával csináljon karriert. Francis Monfort, egy másik tanár, forradalmi verseket ír, de lázadása naív. Ezek a figurák mind zsákutcába futnak. De hogy Guilloux mégsem süllyedt bele pesszimizmusába, azt a regény befejezése mutatja. Lucien, egy fiatal megsebesült és leszerelt tiszt, aki gyűlöli a háborút, városát és képmutató családját, — most titokban Oroszországba készül. A befejező jelenetben a halott Cripure-t szállító fiákert körülveszi a kíváncsi tömeg, és Faurel szemével Lucient keresi a sokadalomban. „De a hajó már több mint egy órája felszedte a horgonyt.” S ezzel a befejező mondattal még határozatlan, de mégis biztató távlatokat kapunk.

Sz á v a i J á n o s

Maurice Pons

ARISZTOTELÉSZ, A VARGA

Kossuth. 292 old. Ara: 8,— Ft

Roland Maillart fiatal tanárjelölt és jövőendő író Párizs háztetői fölött, a francia irodalomból már oly jól ismert padlásszobában regényt ír, *Arisztotelész*, a *varga* címmel. Órákon át görnyed elmélyülten kockás füzetek fölé, melybe csiszolt és költői mondatok sorakoznak a suszterről, kinek egyetlen szenvedélye és gondja volt: gyönyörű kertje. Roland közben végzi lélekölő munkáját egy internátusban, hetenként egyszer — amikor biztos, hogy a férj nincs otthon —

meglátogatja barátját és időnként kisebb-nagyobb szívességeket tesz, segítséget nyújt barátainak.

Regénye elkészül, megjelenik, még díjat is nyer. A polgári sajtó zeng a lelkesedéstől. Roland azonban már csömörrel és haraggal hallgatja a kétes dicséreteket s új, harcos könyvbe kezd a rettenetes algériai háborúról, az értelmetlenül elpusztított francia fiatalokról. Egy év alatt — 1955 nyara és 1956 nyara között — lesz az elefántcsonttorony kétségek közt gyötrődő fiatalemberből tisztán látó és cselekvő, tudatos művész. Formálói: maga a kor, eleven problémáival s mindenkit érintő eseményeivel (algériai háború, francia választások, XX. kongresszus), néhány barátja s önnön lelkiismerete.

Maurice Pons néhány tucat párizsi ember, jórészt fiatal művész és diák során keresztül mutatja meg a becsületes és józan franciák helyzetét a mai Franciaországban. Regénye fordulatos, izgalmas cselekményével, érzelmes, könnyed hangvételével, szerelmi jeleneteivel, formájában a francia bulvár-regényeket idézi. Alakjaiban azonban ha nem is klasszikus igénnyel formált, de eleven típusokat sikerült ábrázolnia az írónak. Bizonyítva, hogy nem a műfaj, hanem a szándék és a mondanivaló igazsága, becsületessége dönti el elsősorban egy mű értékét.

A Kossuth Kiadó jó szolgálatot tett a magyar olvasónak, amikor ezt az ízisvériig mai, nagyon érdekes, tanulságos és olvasmányos francia regényt *Pödör László* fordításában, egyszerű kiállítású, nagy példányszámú kiadásban jelentette meg.

L á z á r I s t v á n

Leonhard Frank

NÉMET NOVELLA

Európa. 254 old. Ara: 22,— Ft.

Tíz elbeszélés, a legrégebb 1917-ből, kettő a húszas évekből, a többi a második világháború utánról. Meglehetősen egyenetlen színvonalú írások. Kitűnő elbeszélések (pl. *Karl és Anna*) és egy remekmű (*Német novella*) mellett gyengébb, enyhén szentimentális ízü történetek is (pl. *Berlini szerelmi történet 1946-ban*) bekerültek a kötetbe; egyik-másikon az is érződik, hogy nem közvetlen élményből született — írójuk az elbeszélte események idején még emigrációban élt. De a *Német novella* mindenért kárpótol.

Az ember nem tudja, hol kezdje dicséretét. Maga a tulajdonképpeni, a felszínen futó történet — a szadista lakáj (aféle német Szmergyákov) hatalmába kerülő öregedő bárókisasszony tragédiája

— önmagában is megrázó. Szükszavú és mindig történésbe ágyazott lélekrajza dermesztően pontos. Mellékcsелеkményei, epizódjai (pl. a suszter öngyilkossága, vagy a vándorlegények találkozásai) mindig szükségesegek, a fő cselekményt tágitók, erősítők, és ugyanakkor külön-külön is remek novellák lennének. Leírásai (a századeleji német kisvárosé, lakóié, a tájé s kivált a viharé) hallatlanul szemléletesek és életteliességek. S ami a leglényegesebb: sohasem fölöslegesek; egy mondatot vagy akárcsak egy szót sem lehetne húzni az elbeszélésből, anélkül, hogy az egész kárt ne szenvedne. Legmesteribb mégis a keret. Ez az önéletrajzi és szubjektív elemekkel átszótt, a cselekménnyel mégis szorosan összefonódott, melankólikus, de mégsem csüggesztő reflexió, mely anélkül, hogy a történetet letaszítaná a realitás talajáról, anélkül, hogy szimpla allegóriává tenné, mély, általános és történelmi jelentőséget ad az egyszerűnek és esetlegesnek.

Kevés írónak — talán csak Goethének és Thomas Mannak — sikerült ilyen mélyen beleláttnia népe fausti lelkébe és ennyire a gyökerénél fogva megragadnia a németiség sorstragédiáját.

(A *Német novellát* Lányi Viktor, a többi *Fáy Árpád* fordította.)

Z. V.

IFJÚSÁGI MŰVEK

H. Lányi Piroska

SZÓL A FUVOLA

Móra. 176 old. Ára: 10,— Ft.

Korántsem vagyunk bőviben a 8—10 éves korosztály igényeit kielégítő gyermekregényeknek. Így hát külön öröm H. Lányi Piroska irodalmi értékű alkotása.

A történet Izland szigetén és a tengeren játszódik. Szegény hálászemberek két kislfia kivez a tengerre, ködbe és viharba kerülnek, egy hadihajó felszedi őket. A hajón barátságot kötnek Mariusszal, az öreg, beszélni nem tudó tengerésszel, aki megszereti a gyerekeket, s hogy azok mielőbb visszatérhessenek szüleikhez, csónakon „megszökteti” őket. Ismét viharba kerülnek, végül egy segítségükre siető bálnavadászhajón visszajutnak szigetükre. Marius, az öreg matróz nemsokára meghal s örökségéből a két gyermek valóraválthatja álmát: Einar híres zenész, Ing pedig orvos lehet.

Az egyenes vonalú történet megfelel az említett korosztály érdeklődésének. A történet részletei, epizódjai, a fő cselekménybe ágyazott betétmesék kitűnően szolgálják a még ez életkorban jelent-

kező meseigényt is. A kisregény igazi értékét azonban az az érzélgősségtől mentes érzelmi telítettség adja, ami nélkülözhetetlen (és sajnos, elég ritka) a gyermekeknek szóló írásokban. A mély, igaz érzelmekre, a hangulatok szépségeire való irodalmi nevelés nélkülözhetetlen az érzelmi kultúra kialakításában. A *Szól a fuvola* nemcsak szép, de hasznos könyv is e szempontból. Egyszerű, kifejező stílusát külön meg kell említenünk.

A szerző meggyőzően érzékelteti a tengerbe zárt kis sziget népének lelkivilágát, a kemény élet borongós, ködös szépségének hangulatát, de ez az árnyalt hangulatteremtés talán egy fokkal több sorszerűséget, fenyegető jóslást, misztikus erőt is von bele az írásba, mintsem az a nyolc-tíz éves gyermekek gondolatkörének feltételül szükséges volna (Asta anyó figurája).

Figyelmet érdemel a kis kötet stílusos kiállítása, *Benkő Sándor* igen szép fametszetszerű rajzaival.

Csertői Oszkár

Barbara Ring

PEIK

Móra. 144 old. Ára: 11,— Ft.

Ring könyve nem új mű, csak újralfedezése a nyolc-tíz éves olvasók jó négy évtizede népszerű gyermekregényének. A norvég író nő sikeresen megteremtett regényalakja — Peik ma már a világirodalom ismert gyerekhősei között foglal helyet. Népszerűségének egyik titka — nem egyedülálló ez a gyermekirodalomban — az a hatás, amit a felnőtt olvasókra, a szülőkre is gyakorol.

Peik elveszti édesapját s el kell válnia öreg barátjától, Ondursen-től, a konfliktusától is, hogy Krisztiániába utazzon nagybátyjához, Pavel bácsihoz, a külön professzorhoz, akinél a jövőben élnie kell. Megismerkedünk Peik új barátaival, németországi útjával, Pével bácsi házanépével és a kislíú mindennapjaival, míg végül, régi barátjával való találkozásakor — bár Ondursent változatlanul szereti — mégiscsak Pével bácsi mellett kíván maradni.

Ring könyve a gyermekirodalom kevés humoros írása közé tartozik. Ebben a kedves, meleg, sok szeretettel áthatott és szeretetre nevelő humorban itt-ott megcsillan a felnőtt ironiája is. Ez a megértő ironia azonban innen marad a felnőttek fölényen, a gyereket lekezelő magatartásán s inkább csak a gyermekkor iránti nosztalgiát takarja.

A Peiket körülvevő társadalmi körülmények a mi mai gyermekolvasóinknak

talán itt-ott kissé idegenek — az igaz érzelmek, a kedves pajtási kapcsolatok, a pótapa iránti kibontakozó szeretet, a friss, derűs hang, Peik nyílt őszintesége azonban ismerősek.

C. s. O.

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

KÁLTI MÁRK KRÓNIKÁJA A MAGYAROK TETTEIRŐL *Monumenta Hungarica III.*

Magyar Helikon. 254 old. Ara: 90,— Ft.

A magyar középkor és a reneszánsz határán (1358—1370 között dolgozott rajta a krónikaíró és a miniátor) születt meg nemzeti krónikánk, a *Gesta ungarorum* legteljesebb és legművészebb szövege, amelyet Nagy Lajos király ajándékként készíttetett Katalin lánya jegyesének, Valois Lajosnak (*Chronicon Pictum Marci de Kált chronica de gestis hungarorum*). Kevés ebben Kálti Márk eredeti szövege, krónikáját régi gestákból, krónikákból állította össze, szem előtt tartva Lajos király udvarának érdekeit, eszményeit.

A Képes Krónikának sokoldalú jelentősége van a magyar művelődés történetében. Amint Horváth János írja: „Kálti Márk hagyatéka a magyar királymondáknak emberi valósággal, történeti regényességgel, magyar ízzel, dicsőség és borulat váltakozó hangulataival oly igen teljes nemzeti költészete.” A magyar középkor irodalmunkat annyiszor ihlető, olykor érdekes népi vonásokat mutató mondvilága novellisztikus betétek formájában gazdagon bontakozik ki a krónikából. Jó ízlés, kitűnő szerkesztő és előadó készség jellemzi e novellisztikus részeket; ezek miatt a legélvezetesebb olvasmány krónikáink között a Képes Krónika.

Geréb László fordítása és Kardos Tibornak a krónikával kapcsolatos legújabb eredményeket bemutató tanulmánya méltó módon teszi a mai olvasó számára megközelíthetővé a Krónika teljes szövegét.

A Képes Krónika azonban nemcsak a magyar történelemnek és irodalomtörténetnek fontos dokumentuma, hanem a magyar művészet történetének is. Nagy Lajos udvari festőjének, Meggyesi Miklósnak miniatúrái a legszebb egykorú európai miniatúrákkal összehasonlítva is kiemelkedő remek, és a kiadó helyesen járt el, amikor ezeknek egy részét is közölte az új magyar kiadásban. (A színes nyomás szépen sikerült, a fekete-fehér már kevésbé.) Berkovits Ilona (akinek ku-

tatásai úttörő jelentőségűek a Képes Krónika művészettörténeti jelentőségét illetően) tanulmányában — magyarázó funkcióján túl — érdekes bepillantást enged a középkori magyar művészet világába.

P — s

Tommaso Campanella

A NAPVÁROS

Gondolat. 144 old. Ara: 17,— Ft.

Az európai antológia renaissance-sorozatában Tommaso Campanella: *Napváros és Vítás kérdések a legjobb köztársaságról* című művei vannak előttünk Sallay Géza fordításában.

A pápaság a reformáció előretörése miatt létében veszélyeztetve az egyedül célravezető eszközhöz folyamodott: a Spanyol hatalomhoz és fegyverekhez. A spanyol uralom megszilárdulása, valamint a tridenti zsinat a renaissance fejlődésének végét jelenti Itáliában. Ebben a légkörben a lesújtó, bonyolult valóságból való menekülés vágyából születtek meg az utópiák, köztük Campanella *Napvárosa*.

A *Napváros* párbeszéd formában íródott. Az egyik szereplő ismerteti tapasztalatait, a másik érdeklődéssel hallgatja. Campanella a néphez tartozó egyszerű ember szájába adja mondanivalóját, nem engedvén teret hosszadalmas kitérőknek. Így biztosítja a lényeg tömör kifejtését és érzékelteti azt a mély hatást, amelyet a Napváros berendezése kelt az egyszerű szemtanúban.

Campanella a tételes kereszténység szentháromsága helyett a természet, a tapasztalat és az értelem háromságát vezet be. Valósággal dicsekedve mondatja el, hogy a vagyonszűkösség létrehozása, a magátólajdon eltörlése mennyi súlyos bűn és gonoszság lehetőségét szünteti meg egy csapásra. A házasság és család rendszerében ugyancsak a társadalmi egyenlőtlenség forrását látta, amiből a társadalomra nézve káros indulatok és cselekedetek származnak. A magántulajdon szerinte úgy jön létre, hogy az emberek különálló családokat alkotnak, s ez önzést, önszeretetet szül, mert hogy gyermekeit gazdaggá tegye, méltóságra emelje, vagy hogy örökséget hagyhasson rájuk, mindenki, aki hatalmas, a köz ragadozójává lesz, akinek pedig nincs hatalma, a zsugoríva, ármánykodóvá és képmutatóvá válik.

Campanella a kereszténységet lényegében arra a formájára bontja le, amely még az elnyomottak ideológiai kifejeződése volt. Álláspontja megfelelt a leghaladottabb humanista értelmezésnek: a protestantizmust is lényegében túlhalala-

dott formának, sőt a renaissance fejlődés megbontójának tekintette.

A *Napváros* az utópista szocializmus eszméinek egyik fő forrása a XVII—XVIII. században, s szerzője, a 28 évnyi börtönt szenvedett dominikánus, az új kor utópista szocializmusának egyik megalapítója. A kötetet gazdag jegyzetanyag és irodalom egészíti ki.

— o —

PIETRO ARETINO VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

Gondolat. 368 old. Ara: 24,— Ft.

Pietro Aretino válogatott írásait adta ki az európai antológia renaissance-sorozatában Koltay-Kastner Jenő, jó fordításban és kitűnő előszóval.

Pietro Aretinot találon nevezték a XVI. század *Voltaire*-jének. Írásai, amelyekben a szabados tréfálkozással is mindig a társadalombírálat keserű hangja vegyült, a renaissance embereit nem botránkoztatja meg. A barokk és romantika azonban gonosz híret költötte szerzőjüknek. Egy kiváló olasz irodalomtörténész, Arturo Graf szolgáltatott neki igazságot először, megfestve a bomladozó feudalizmusnak erkölcsi poszványát, melynek Aretino Beszélgetései csak realiztikus tükrözöi. „Erkölcslig nem rosszabb száradánál és mint író többet ér számos társánál.”

Pietro Aretino az udvari humanizmus tudós költészetével szemben *Uomo Senza Lettere*-nek, műveletlen embernek vallja magát és ugyanúgy védi a maga függetlenségét, mint *Benvenuto Cellini*. Mindketten rokonok az egyszerű, mindennapi élet realiztikus ábrázolásában, mint ahogy Aretino alakjai gyakran hasonlítanak *Leonardo* torzrajzaihoz. A finom udvari társasággal szemben a városi proletariátus kurtizánrétege érdeklí és hű képét adja az akkori erkölcsi életnek. Intuició és realizmus Aretino esztétikájának két sarktétele. Ezt hirdeti leveleiben is, főleg a fiatal íróknak, akikből valóságos iskola keletkezik körülötte.

S milyen öntudat nyilatkozik meg Aretinóban, azt elárulja egyik ajánlásában. Ha nem lenne tiszteletreméltó a tehetsége folytán, mellyel lelket öntött a stílusba, mégis dicsőséget érdemelne azért, hogy általa az igazság szava, a hízeltések és hazugságok ellenére, behatolt a hatalmasok szobájába. Aretino szükségesebb volt az emberi élet számára — úgymond magáról —, mint a hitszónoklatok, mert ezek csak az egyszerű embereket irányították, az ő írásai azonban a hatalmasokat.

Minden magyar olvasóját érdekelní fogja, hogy milyen közömbösséggel írt

Aretino, „a fejedelmek ostora” 1534-ben Magyarország sorsáról, Szapolyai Jánosról, akit tévesen II. Lajos király testvérének tart, Ferdinándról és Gritti mesterkedéseiről. A távoli Itáliában élő Aretino számára Magyarország sorsa csak egy sakkfigura a legkeresztényibb király, a francia *Ferenc törökkel* való szövetkezésében és az ennek hűségesen szekundáló Vatikán politikájában.

A kötet részleteket közöl a *Pasquiná-tákból* (a *Pasquino* szoborra kifüggesztett satírákból), a *Beszélgetésekből*, amelyekből eddig csak az *Apácák* élete és a *Hetérák* tudománya volt olvasható magyarul *Gáspár Endre* fordításában, vígjátékaiból, levélgyűjteményeiből és a hozzá és róla írott levelekből. A kötetet igen jó érzékkel kiválasztott illusztrációk díszítik.

— o —

LISZT FERENC VÁLOGATOTT ÍRÁSAI I.—II.

Zeneműkiadó. Ara 90,— Ft.

Liszt a miénk — ezt a címet viselte negyedszázada egy vaskos kötet, mely az akkori ünnepi Liszt év alkalmából gyűjtött össze tanulmányokat, emlékeztetéseket, méltatásokat. Most ismét ünnepi Liszt-év közeleg, s ilyenkor akarva-akaratlanul felvetődik a kérdés, mit tettünk negyed század óta, hogy valóban miénk legyen művésze. A magyar zenetudomány egyre inkább fordul feléje, s bár még hiányzik, nagyon hiányzik a magyarul írt összefoglaló Liszt-monográfia, életének, stílusának egy-egy korszakát magyarul tudósok tárták fel legteljesebben. A zenekedvelő közönség azonban még mindig nem ismeri eléggé. Művei gyakran szerepelnek ugyan a hangversenyműsorokon, de legtöbbször ugyanazok a kevesek, s már ez is hozzájárul ahhoz, hogy a közönség egyoldalú képet formáljon hihetetlenül gazdag életművéről. Az emberről pedig sajnos legtöbbször csekély művészi becsvággyal írt regények tájékoztatták. Most végre ő maga szólal meg *Hankiss János* nagy hozzáértéssel és szeretettel válogatott antológiájában.

A két kötetben kiadott antológia 800 lapnyi Liszt szöveget, s 400 lapnyi magyarázó jegyzetanyagot tartalmaz, közte *Hankiss János* elmélyült, alapos tanulmányát az író Liszt Ferencről. A Liszt-szövegek, levelek, levélrészletek, vitaközö és elemző tanulmányainak, cikkeinek részletei. Az elrendezés időrendi, s az egyes szemelvényeket a szerkesztő rövid, szakzerű szövegei fűzik legtöbbször egymáshoz. A szerkesztésnek azonban nem az a szándéka, hogy valamiféle életregénnyé

formálja a szemelvényeket, hanem az, hogy minél teljesebben, minél sokoldalúbban mutassa be Liszt sokirányú érdeklődését, képet adjon a század egyik legátfogóbb szelleméről, művészi nézeteiről, harcairól. S bár minden antológia csak antológia marad, anyaga mindig bővíthető, teljesebbé tehető, úgy érezzük, hogy Hankiss János válogatása az adott keretek közt a legteljesebb képet nyújtja. Gazdagon vonul fel benne az egész korszak, Liszt barátai, támogatói és ellenfelei, megkapó dokumentumokban szólal meg Liszt magyarsága; a két vas-kötet elolvasása után valóban teljesebb és hitelesebb képünk van Lisztről.

Külön kell szólni Hankiss János tanulmányáról, mely embert és stílust, kort és egyéniséget egyaránt plasztikusan mintáz meg. Mintaszerűek a jegyzetek is. Minden célzást, homályos szövegezést megmagyaráznak, a nehezebben fordítható részek eredeti fogalmazását közlik, néhány mondatban tömören szólnak azokról a személyekről, akikről a szemelvények említést tesznek. Név és tárgymutató, s a szemelvények forrásának megjelölése teszik teljessé a köteteket. Egyetlen technikai megjegyzésünk a két kötet anyagának elosztására vonatkozik. Helyesebb lett volna, ha az egyik csak a Liszt-szemelvényeket, a másik csak a magyarázatokat tartalmazná. Az ilyen elrendezés sokban segítette volna az antológia használatát.

Az antológia Hankiss János posthumus műveként jelenhetett már csak meg. A magyar Liszt-kutatás is nélkülözni fogja szakértelmét, mintaszerű filológiai felkészültségét, s azt az elmélyülő szeretetet, amellyel Liszt emberi portréját megrajzolta.

Szóllósy András

Romain Rolland

JEAN BAPTISTE LULLY

Gondolat. 184 old. Ara: 13,— Ft.

Romain Rolland nagyszerű tanulmánya, — eredeti címén: *Jegyzetek Lully-ról* — szinte kíváncskozott a Kis zenei könyvtár kötetei közé. Kevesen értettek ahhoz, hogy zenéről olyan szakszerűen, s ugyanakkor olyan tökéletes irodalmi igényvel írjanak, mint Rolland. Nagy író és nagy tudós egymásratalálása ritkán olyan szerencsés, mint az ő zenei írásai-ban. Nemcsak az példamutató bennük, hogyan kell a zene más nyelvre oly nehezen fordítható mondanivalóját irodalmi eszközökkel érzékeltessé tenni, hanem az is, hogyan kell egy művész alakját zenei elemzésekből, korrajzból, lélekrajzból, a

kortársakkal való kapcsolatából hitellel, s szinte egy regényhős plaszticitásával életre kelteni. Rolland zenei írásai, bár megdöbbenően nagy filológiai apparátusra támaszkodnak, mindig megtalálták az utat a „legszelesebb” olvasóközönség felé, s lehet-e ösztönzőbb írás a Kis zenei könyvtár számára az övéinél? Lully-tanulmányának rövidere fogott terjedelme is mintaszerűen illeszkedik a sorozatba.

Szabolcsi Bence rövid előszava Lully zenetörténeti előzményeit foglalja röviden össze, a Függelékben a sorozatban szokásos időrendi táblázatot, Lully műveinek jegyzékét és a főbb irodalmat *Eősze László* állította össze.

A Lully-kötet már a második Rolland-írás a Kis zenei könyvtárban, s ha a sorozat eddigi szerkesztési elveit tekintjük, sajnos az utolsó is, mert többi írása hosszabb, vagy rövidebb, mint a kötetek átlagos terjedelme. Úgy hisszük azonban, hogy az ő kedvéért érdemes volna kivételt tenni. Gluck- és Grétry-tanulmánya együttesen épp egy kötetet tenne ki, s örömmel látnók, ha eddig három magyar kiadásban elfogyott nagyszerű Händel-monográfiájának negyedik kiadása — bár kissé vastkosabb kötetben — ennek a sorozatnak a színvonalát emelné.

— z — á —

Borsos Béla—Sódor Alajos—Zádor Mihály

BUDAPEST ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETE, VÁROSKÉPEI ÉS MŰEMLEKEI

Műszaki Könyvkiadó. 335 old. Ara: 125,— Ft.

Az egyre gyakrabban megjelenő, szépen illusztrált építéztörténeti jellegű városmonográfiák nemcsak a szakemberek számára nyújtanak új adatokat, s újabb értékelési szempontokat, hanem a művelt olvasótáborhoz is szólnak, élvezetes módon adva hiteles képet egy-egy város múltjáról, történeti és esztétikai értékeiről.

Eddig még csak néhány városunkról jelent meg ilyen földolgozás s mindezekig Budapest híján volt ennek. A négy kötetre tervezett tudományos műemléki topográfiának is mostanáig csupán első kötete jelent meg Budapestről. Az előtünk fekvő mű a fővárosról egységes építészeti jellegű képet nyújt, föltárva kialakulását, teljes városképét, műemléki esztétikai értékeit.

A könyv három főbb fejezetre tagolódik, melyek egyenként különböző szerzők munkái. Az első: Budapest építéztörténete, melyet Zádor Mihály írt. Ez a rész a magyar történet összefüggéseiben tárja

föl a főváros történetét és építészeti alakulását. A második: Budapest városképe Borsos Béla tollából, aki Budapest táji és városképi szépségeit elemzi részletesen. A harmadik: Budapest építészeti emlékei Sallor Alajostól, aki műemléki sétákra osztotta szét mondanivalóját. E séták összeállításánál arra törekedett, hogy ezek kapcsán egy-egy építészeti korszak egységesen bontakozzék ki az olvasó előtt.

A könyvet Heltay László művészi értékű 326 fényképe díszíti és gazdag bibliográfia, Budapest műemlékeinek, műemlék-jellegű épületeinek jegyzéke, valamint tárgymutató egészíti ki.

— 0 —

Dési-Huber István

A MŰVÉSZETRŐL.

Képzőművészeti Alap.

A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata régen nélkülözött sorozatot indított meg „A művészettörténet forrásai” címmel. Ezen belül helyet kapnak a magyar és külföldi, régi és modern művészetre vonatkozó dokumentatív jellegű írások, amelyek a mai értékelő és rendezező művészettudománynak az egykorú alkotásokkal egyetemben a nyersanyagot szolgáltatják. Emellett azonban a nagyközönségnek is érdekes olvasmányt nyújtanak.

A sorozat első, megnyitó kötete Dési-Huber István írásaiból, naplójából, cikkeiből, leveleiből álló válogatás. A könyv jelentőségét méltán emeli ki e sorkezdő szerep. A két világháború közti magyar művészet történetét illetően még mindig bizonyos mértékig téves, illetve egyoldalú nézetek uralkodnak, az egykorú esztétikai és kritikai irodalom hagyományaként. Bár némi helyesbítés történt, új nevek emelkedtek ki a homályból, a korszak tudományos, tárgyilagos, adatokkal alátámasztott feltérképezése még távolról sem fejeződött be.

Dési-Huber nemcsak a kor egyik legjellegzetesebb festője volt, de írásbafoglalt művészeti gondolatai is lebilincselőek. E magát proletársorból felküzdő, de a Horthy-korszak kegyetlen életfeltételeibe belepusztult öntudatos művészegyniségéről, aki oly lázasan kereste a magyar nép osztályrészévé jutott szomorú, sőt tragikus életélménynek megfelelő kifejezési formákat, még mindig keveset tudunk. Nem jelent meg róla monográfia, felszabadulás után rendezett gyűjteményes kiállítására is alig emlékezhetik az új generáció, életművét a történészek még nem vetették alapos elemzés alá. A jelen kiadvány, illusztrációs anyagával egyetemben részben ezt a hiányt is pótolja.

Sok tény megvilágít továbbá a már említett művészettörténeti homályban: Dési-Huber és más művészek életrajzi adatait, művészeti kapcsolatokat, művek keletkezési körülményeit, de elsősorban a szocialista és antifasiszta világszemlélet rendkívül jelentős és aktív mozgatószerepét a kor magyar művészetében, amely Derkovits, Dési-Huber és a Szocialista Művészcsoport tevékenységén keresztül érvényesült elsősorban.

A kötetet *Oelmacher Anna* előszava és jegyzetei teszik teljessé.

K. É.

Kampis Antal

MATISSE

Képzőművészeti Alap. 32 old., 44 kép.

Ara: 16,— Ft.

Századunk egyik legnagyobb és legérdekesebb francia festőjéről írt tanulmányában a szerző vonzóan és figyelemreméltóan rajzolja meg azt az utat, melyen a művész alkotásainak alakulása közel kerül az olvasóhoz. Ezzel a módszerrel eléri, hogy még a tájékozatlanabb néző is értelemmel és a művészet élvezéséhez szükséges érzékenységgel nézze és vizsgálja a Művészet Kiskönyvtára sorozatában megjelent kötet képeit.

Az olvasó megismeri Matisse művészetének gazdagságát és a francia festészet utolsó másfél évszázadának azokat az alapvető művészeti problémáit, melyek hatékonyan lendítették előre kutató és alkotó pályájuk során a francia nemzeti festészet alakulására legjellemzőbb művészeket.

Kampis Antal igen jól mutatja meg az olvasóknak azokat a problémákat, amelyekkel viaskodva Matisse különböző alkotói időszakasaiban művészetét oly egyénivé s egyszerűségében, helyesebben egyszerűsítéseiben oly magával ragadóvá tették. Egy nagy és érdekes művészet alakulását így kísérheti az olvasó figyelmesen, és vizsgálhatja annak a művészetnek legjellegzetesebb kifejezési formáit, mely a technika virtuozitásával még sok hozzáértőt is könnyen megtéveszt valódi értékeinek tekintetében.

A kis kötet színes illusztrációi hozzájárulnak ahhoz, hogy a bemutatott fehér-fekete képek szemléltői legalább ízelítőt kapjanak Matisse képeinek változatos színgazdaságáról és színbeli sajátosságáról, melyek olyannyira nélkülözhetetlenek a nagy francia festő művészetének megismeréséhez.

Murányi-Kovács Endre

Horváth Tibor

GAUGUIN

Képzőművészeti Alap. 36 old. Ara: 16,— Ft.

Horváth Tibor helyesen állapítja meg Gauguin-ról tömör tartalommal és elmélyült modorban megírt kis könyvében, hogy Cézanne, Van Gogh és Gauguin művei jelentik a posztimpresszionista művészet legnagyobb eredményeit. A modern festészet megújítói sorában ők képviselik a második nagy korszakot, miután az impresszionisták megteremtették az elősőt.

Gauguin nyugtalanabb egyéniség volt, mint a nehéz emberi természetű Cézanne, vagy Van Gogh. Élete is színesebb, sőt kalandos. Törekvéseiben tudatos stíljúgó. Segítette a Nebis és Fauves mozaiknak indulását s ma is példaadó a figurális ábrázolás és kompozíciós igény terén.

A Gauguin név említése maga azonnal Tahitit idézi, távoli óceáni tájakat. Baudelaire és Møllarmé tengeri utak szépségeit és izgalmat écsétel sorai bizonyítják, hogy a távol varázsa a megcsömörlött intellektuális élet egyik legnagyobb ábrándja. Gauguin Tahiti szigetén akarta a legszebb álmait megvalósítani: az extázisba esést, a nyugalmat, a művészetet. Csakhamar megundorodott az európai világ ottani képviselőitől, a „kolóniák sznobizmusától és elköltözött a maorik közé. Ennek az útjának varázslatát írta le a Noa-Noa című könyvében.

Gauguin különben is messze kanyarodott el az európai művészet útjáról, színtinté annak nagy tévedése már a görögökkel megkezdődött. „Tartsd meg a perzsákat, a kambodzsaikat, meg az egyiptomiakat mindig az emlékezetemben”, — tanácsolta egyik barátjának. A szépség ideáljának szélesebb értelmű megfogalmazására törekedett és ennek motívumait találta meg a Föld másik részén.

A kis kötetet gazdag irodalom és 49 kép egészíti ki.

—r—

A HETVENÖT ÉVES MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ (1884—1959)

A Magyar Állami Operaház kiadása.
221 old. Ara 85,— Ft.

A külsejében pompás, tartalmában vitathatatlanul művészi Évkönyv az Operaház és vele a magyar dalmű kibontakozásának valamikor megírandó történetéhez nélkülözhetetlen forrás lesz.

A mű magas színvonalára fordított figyelem megmutatkozik mind a tökéletes technikával reprodukált díszlet- és jellemképanyag kiválógatásában, mind a

háromnegyed százados fejlődés egyes mozzanatainak felvázolásában, legfőképpen pedig a kiválóbb igazgató-, rendező- vagy karmester-hírességek művészi céljainak és eredményeinek a mai művészutódok, mint legilletékesebbek tollából származó tanulmányelemzésében.

Külön értéke a könyvnek a teljes operaműsor, az állandó magyar színház első opera előadásától kezdve. Sajnálatos hiánya viszont, hogy nem említ olyan fontos eseményt, mint Erkel első operájának, a „Báthory Mária”-nak bemutatója, amelynek jelentőségét fokozza, hogy 1840. augusztus 8-án történt. E napon lett ugyanis nevében is „nemzetivé” a Pesti Magyar Színház, s így annak ez legelső előadása volt.

Ugyancsak dicsérendő az intendánsok, igazgatók és rendezők névsorának összeállítása működésük időtartamának megjelölésével. Kár azonban, hogy ez a névsor már csak 1884-től indul, s így kimaradt belőle Mátray Gábornak, az „operai tagozat” első zeneügyi igazgatójának működését illető bármily rövid ismertetés vagy méltatás, pedig ő volt az, aki „egy új, helyes opera felállítási módjait” megszabta. A neve pusztán felemlítésénél többet érdemel. Nincs szó utódjáról, Rosty Albert „dalljátéki felügyelő”-ről sem. Így aztán nem tűnik ki a Nemzeti Színháznak a magyar opera megteremtése körüli kétségtelen érdeme. Csak egészen futólag vannak említve az Operaház létesítése körüli tervezgetések. Ilyen volt pl. az *ideiglenes Opera* építésének gondolata, amit Szigligeti és Gyulai propagált, továbbá a Gyapjú utcai *német színház kibérlésének* terve, ez pedig éppen Erkel állásfoglalásán bukott meg. Azonkívül: nincs szó a Sugár úti telek megszerzéséről, amelyben a Nemzeti Színháznak oly jelentős pénzügyi szerep jutott, sem pedig Podmaniczky Frigyes és Orczy Béla idevágó tevékenységéről. Pedig ezek nélkül Operaházunk történetének még vázlatos rajza is hiányos. Általában: a műintézet múltjának különben jól összefogott ismertetése a drámai és zenei műfaj különválása *előtti* operamozzanatokra kevés szót veszteget, holott e kornak két decenniumra terjedő operaháborúja döntő kihatással volt zenei életünk fejlődésére. Ennek érintése érthetőbbé tenné a későbbi eseményeket.

De van a könyvnek tárgyi tévedése azon kívül is, hogy pl. a régi Nemzeti Színház topográfiai helyét nem pontosan határozza meg. (Az épület ti. nem a *sarkon* állott.) Egyik képek ez a szövege: „Az 1837-ben megnyílt Nemzeti Játékszín, a későbbi Nemzeti Színház.” Sem a kép, sem a szöveg nem jó. A mondott évben ti. nem a Nemzeti Játékszín „nyílt meg” — ezt az inkább csak eszmei meghatározást

jelentő nevet sohasem viselte Nemzeti Színházunk —, hanem a Pesti Magyar Színház. Továbbá a kép maga sem az 1837. évi, hanem későbbi formájában mutatja az épületet: az ötvenes évek elején történt első átalakítás után, amikor már elkészült a homlokzati kocsifeljáró fölött a Festetics intendáns által építtetett üvegezett dohányzó, társalgó és büfé, amely a képen kitűnően látható (ezt nevezte Széchenyi „kalitká”-nak). A színház 1837-es képét Alt Rudolf gyönyörű, színes miniatűrje, azonkívül a Vasárnapi Újság 1913. évi 39. számában látható hasonmás adja. Ezek az apró észrevételek távolról sem csökkentik az Évkönyvnek kijáró elismerést.

Bory István

**Dr. Bárányai Erzsébet —
Dr. Lénárt Edit**

AZ ÍRÁSBELI KÖZLÉS GONDOLKODÁSLÉLEKTANI VONÁSAI

Akadémiai. 316 old. Ara 45.— Ft.

A két kitűnő pszichológus a főváros különböző kerületeiben több általános fiú- és leányiskolában végzett vizsgálatinak és kísérleteinek eredményeit elemzi ezekben a tanulmányokban a gyermeklélektan világszerte használt módszereivel és elismert szempontjai szerint. A vizsgálatok 10—14 éves gyermekekre terjednek ki, az ő kísérleti fogalmazásaikon, illetve a rendes, tantervben előre megállapított iskolai dolgozataikon vizsgálják a tanulók logikus gondolkodásra és egyben logikus írásbeli közlésre, fogalmazásra való készségét és ennek a készségnek alakulását testi és szellemi fejlődésük során. A kísérletek nem laboratóriumban, hanem a tanulók megszokott környezetében, az iskolában folytak le, tanáraik biztatóval és közreműködésével, ez biztosította lehetőleg kevés gátlással történő munkájukat, s egyszersmind az eredmények nagyobb realitását.

A kísérleti dolgozatok feladataiban természetesen bizonyos fokozatosság látható: a tanulóknak először egyszerű témákról szóló mintafogalmazványok gondolatmenetét kellett megfigyelniük és megfigyeléseiket logikusan megfogalmazniuk, majd ezek mintájára hasonló témákat dolgoztak ki, illetve vázlatokat készíttettek a mintafogalmazványokhoz és saját dolgozataikhoz. Külön feladat volt az, hogy a dolgozatokhoz megfelelő bevezetést, majd befejezést készítsenek. Itt is kiderült, ami különben az iskolában is örökös problémája a magyar tanárnak, hogy milyen nehéz a gyerekeknek a vázlatkészítés és a dolgozatoknak a vázlat szerint való megírása.

Ezek a kísérleti, előre beállított fogalmazványokon kívül a szerzők megvizsgálták a tanulók normális magyar dolgozatait is, ezeknek írásánál a gyerekek nem tudták, hogy vizsgálat alá kerülnek (a kísérleti fogalmazások ti. pedagógus szemmel nézve talán nem eléggé életszerűek), ezért teljesen gátlástalanul írtak. A szerzők a dolgozatokon valóban minden lehető szempontból végigkísérték és lemérték a 10—14 éves tanulók gondolkodásának menetét, a nyelvi kifejezésben érvényrejutó egyéni gondolkodási folyamatokat, gondolataik logikus vagy csapongó voltát és nyelvi kifejező készségüket, valamint koncentráció képességüket is.

Bár a tanulmányok szigorúan tudományos jellegűek és a gyermekpszichológia körébe tartoznak, mégis elsősorban a gyakorló pedagógusok érdeklődésére tarthatnak számot, és a nagyközönséget is érdekelhetik, hiszen ifjúságunk képességeinek vizsgálatáról van szó, és az eredményekből sok következtetést vonhatunk le nemcsak a fogalmazástani szempontjából, hanem mindennemű ismeretközlés módszereit illetően is.

Ennek a kiváló és hatalmas vizsgálati anyagot magában foglaló műnek akkor látnók komoly gyakorlati hasznát, ha a szerzők pedagógiai szempontból is levonnák kísérleteikből a következtetéseket. Az ilyen szempontból kiegészített mű nagy segítséget nyújthatna az iskolának a helyes gondolkodásra és annak nyelvi kifejezésre való nevelésében.

K. K.

MŰSZAKI IRODALOM

A Rádiótechnika Könyvei című sorozat keretében jelent meg a Győző Lajos—Konkoly Tihamér: *Hangfrekvenciás generátorok* című könyv. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 184 oldal, 165 ábra, fűzve 16,70 Ft.). Magyar nyelven e könyv első ízben foglalja össze a hangátviteli láncot vizsgáló berendezések egyikéről, a hangfrekvenciás generátorról a tudnivalókat. Az akusztikai alapfogalmak tárgyalása után kissé részletesen ír az oszcillátorok elméletéről, majd egy hangolható generátor tervezését és öt különböző típusú hangfrekvenciás oszcillátor kapcsolási megoldásait mutatja be. Befejezésül a hangfrekvenciás generátorokkal végezhető mérések közül a legjellegzetesebbeket ismerteti, majd a könyvben használt matematikai apparátus rövid összefoglalását adja. A kiadványt az amatőrök és a műszakiak egyaránt haszonnal forgathatják.

T. O.

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

POLITIKAI, ISMERETTERJESZTŐ

ÉS SZAKIRODALOM

- Aragon: Felfedem lapjaimat. Nagyvilág, márc. (Szabolcsi Miklós)
- Beauvois: Amerikai útinapló. (Ford.: Nagy Péter.) Népszabadság, márc. 11. (G. L.)
- Burget Lajos—Kovácsvölgyi Sándor: Hát illik ez? Magyar Nemzet, márc. 6. (Ungvári Tamás)
- Halász Előd: Thomas Mann. Jelenkor. 1. sz. (Bellyei László)
- Horváth Mihály: Muzsikáló Pécs. Jelenkor. 1. sz. (Nádor Tamás)
- Kékedi népdalok. (Gyűjt.: Sztareczky Zoltán) Népszabadság, márc. 25. (R. I.)
- A Legújabbkori Történeti Múzeum évkönyve. (Szerk.: Gerelyes Ede és Lengyel István) Népszabadság, márc. 24. (Erényi Tibor)
- A Magyar Munkásmozgalom Válogatott Dokumentumai. Magyar Nemzet, márc. 20. (Pamlényi Ervin)
- Móricz Miklós: Móricz Zsigmond indulása. Irodalomtörténeti Közlemények. 1. sz. (Vargha Kálmán)
- Nemeskürty István: Bornemisza Péter. Népszava, márc. 1. (Sik Csaba)
- [Százharminchárom] 133 nap. (Szerk.: Horváth—Kékedi—Nemes—Ordas.) Élet és Irodalom, márc. 25. (Ábel Péter)
- Szigeti József: Irodalmi tanulmányok. Népszabadság, márc. 17. (Fenyő István)
- Trencsényi-Waldapfel Imre: Vallástörténeti tanulmányok. Magyar Nemzet, márc. 1. (t. 1.)

SZÉPIRODALOM

- Arghezi: Telehold. (Ford.: Szemlér Ferenc) Kortárs, márc. (Pálffy Endre) — Nagyvilág, márc. (Domokos Sámuel)
- Asturias: Elnök úr. (Ford.: Tavaszy Sándor) Alföld, 1. sz. (Grandpierre Lajos)
- Békés József: Három királyok. Jelenkor, 1. sz. (Tüskés Tibor)
- Dimov: Elkárhozott lelkek. Népszabadság, márc. 25. (M. A.)
- Fagyzejev: Az utolsó udege. (Ford.: Lányi Sarolta) Népszava, márc. 15. (Barabás Péter) — Magyar Nemzet, márc. 30.
- Galampos Lajos: Gonosz kátyú. Népszava, márc. 27. (Szombathelyi Ervin)
- Gárdos Miklós: Két ósz között. Köznevelés, márc. 23. (H. Z.) — Élet és Irodalom, márc. 25.
- Goethe: Faust. (Ford.: Jékely Zoltán—Csorba Győző.) Jelenkor. 1. sz. (Fábián István)
- Hispania, Hispania — XX. századi spanyol költők versei. (Összeáll.: András László.) Élet és Irodalom, márc. 4. (Tabák András) — Köznevelés, márc. 23. (— ár —).
- Kaffka Margit: Hullámzó élet. Népszabadság, márc. 11. (G. L.)
- Ladányi Mihály: Az út kezdete. Jelenkor 1. sz. (Tüskés Tibor)
- Maróti Lajos: Villódzó fények énekelnek. Esti Hírlap, márc. 9. (I. K.) — Élet és Irodalom, márc. 11. (Koczás Sándor)
- Michelangelo Versei. (Ford.: Rónay György.) Nagyvilág, márc. (Kardos Tibor) — Magyar Nemzet, márc. 5. (Sós Endre)
- Ottlik Géza: Iskola a határon. Kortárs, márc. (Tóth Dezső).
- Pásztor Béla: Válogatott versek. Népszabadság, márc. 23. (G. P.)
- Shaw, Irwin: Oroszlánkölykök. (Ford.: Vajda Miklós) Nagyvilág, márc. (Sükösd Mihály) — Élet és Irodalom, márc. 11. (Lut-ter Tibor) — Esti Hírlap, márc. 19. (Hajdu Ferenc)
- Simon István: Februári szivárvány. Élet és Irodalom, márc. 4. (Bodnár György) — Magyar Nemzet, márc. 6. (Fodor József) — Népszava, márc. 6. (Mátyás Ferenc)

- Tóth Árpád novellái és válogatott cikkei. Magyar Nemzet, márc. 19. (Sós Endre)
- Tóth Sándor: Gerinctörés. Jelenkor 1. sz. (Tüskés Tibor)
- Vihar Béla: Baráti asztal. Népszava, márc. 9. (Simon István) — Élet és Irodalom, márc. 11. (Gyertyán Ervin) — Népszabadság, márc. 24. (Hárs György) — Magyar Nemzet, márc. 30.
- Zsesztyev: Aranygűrű. (Ford.: Brodszky Erzsébet.) Magyar Nemzet, márc. 26. (U. T.)

IFJÚSÁGI IRODALOM

- Dékány András: Kalózok, bálnák, tengerek. Népszava, márc. 31. (bg.)
- Földes Péter: Mennyei pánélvonalat. Magyar Nemzet, márc. 1. (k. r.) — Élet és Irodalom, márc. 25. (Ábel Péter)
- Hunyady József: A fekete lovag. Jelenkor. 1. sz. (Lékay Ottó)
- Ignác Rózsa: Torockói gyász. Köznevelés, márc. 23. (Szilassy Attila)

ÉVFORDULÓK — MEGEMLEKEZÉSEK

- Ambrus Zoltán emlékezete. (Emléktábla megkoszorúzás.) Élet és Irodalom, márc. 4. (Major Tamás)
- Asztalos István halálára. Magyar Nemzet, márc. 9. (Becsky Andor) — Élet és Irodalom, márc. 11. (Diószegi András)
- Csehov szül. 100. évfordulójára. Alföld, 1. sz. (Veress József) — Kortárs, márc. (Sóter István) — Nagyvilág, márc. (Sóter István)
- Fenyő László halála 15. évf.-ra. Magyar Nemzet, márc. 26. (Gábor Miklós: Az őszi esők énekese.) — Népszabadság, márc. 26. (Lengyel István: Pest költője.)
- Illés Béla 65 éves. Élet és Irodalom, márc. 18. (Illés Béla önmagáról.) — Magyar Nemzet, márc. 23. (Ruffy Péter) — Népszava, márc. 22.

IRODALMI CIKKEK

- Bán Imre: Kazinczy Ferenc klasszicizmusának kérdéséhez. Irodalomtörténeti Közlemények 1. sz.
- E. Fehér Pál: Irodalmak kölcsönössége. A Druzsba Narodov vitája a szovjet nemzeti irodalmakról. Nagyvilág, márc.
- Gábor István: Új Petőfi-emlékek között (az Irodalmi Múzeum kiállításán). Magyar Nemzet, márc. 16.
- Illés Béla: Kun Béla és a szépirodalom. Kortárs, márc.
- Iosifescu, Silvan: Az új román költészet 15 esztendeje. (Ford.: Szcenzi László.) Kortárs, márc.
- Istenes József: „Ez a város születésem helye...” (Hozzászólás a Petőfi-vitához.) Magyar Nemzet, márc. 24.
- Jankovich Ferenc: Irodalom és vidék. Élet és Irodalom, márc. 25.
- Kardos Pál: Emlékezés Szabó Lőrincről. Alföld, 1. sz.
- Kemény György: Kárpáti Aurél, a kritikus. Élet és Irodalom, márc. 18.
- Komlós Aladár: A fiatal Ady nyomában. Irodalomtörténeti Közlemények, 1. sz.
- Komlós János: Vita a fantasztikus irodalomról. Élet és Irodalom, márc. 25.
- Kovács Endre: Irodalmi élet Csehszlovákiában. Nagyvilág, márc.
- Nagy Péter: Az 1919 utáni emigráció egyik kiadói vállalkozása. („A Monde magyar könyvei”) Irodalomtörténeti Közlemények, 1. sz.
- Németh László: A Bolyaiak drámája (műhely-tanulmány). Kortárs, márc.
- Propper László: A hazai szótárkiadás helyzete. Magyar Tudomány, 2. sz.

MÁRCIUS FOLYAMÁN 13 HELYEN VIZSGAZTAK a középfokú könyvtárosképző tanfolyam levelező tagozatának hallgatói. A 190 vizsgázó átlageredménye megközelítette a négyest. Tíz hallgató megbukott, hat pedig vizsgahalasztást kért.

Nagyon szépen vizsgáztak az Országos Műszaki Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az egri és a veszprémi Megyei Könyvtár tanuló csoportjának hallgatói. Gyengébb eredményt ért el a székesfehérvári, a kaposvári és a nyíregyházi csoport.

A vizsgák után megkezdődött a második félév tanulmányi munkája. Az eddigi tapasztalatok alapján az oktatási felelősök új módszereket vezetnek be. Például Kaposvárott házfeladatként konferenciáról konferenciára 30–30 könyv címlírását követelik meg a hallgatóktól. Székesfehérváron meghosszabbítják a konferencia időtartamát és minden alkalommal gyakorlatokat is tartanak. A SZOT tanuló csoportjában a szaktárgyak mellett időszerű irodalmi kérdésekről is tartanak előadásokat a hallgatóknak. Ezért a konferencia egy helyett két napos lesz. A gyakorlati foglalkozásokat a Fehérvári úti művelődési ház könyvtárában tarthatják meg. Az Országos Széchényi Könyvtár tanuló csoportjának tagjai részére nyolcszor kétórás esti címlíró tanfolyamot szerveznek. (Papp István)

KÉT FONTOS ANKÉT ELŐKÉSZÜLETEI

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár-tudományi bizottsága és az Országos Könyvtárügyi Tanács március 18-án együttes ülést tartott, melyen két ankét előkészítő megbeszélése zajlott le. Mindkét ankétot közösen rendezte a két szerv ebben az évben.

Az egyik ankét a könyvtári szolgáltatások rendszerét és továbbfejlesztését, illetve kiterjesztését vitatná meg, figyelembe véve a tudományos kutatás távlati terveinek irányelveit és azokat a konkrét követelményeket, melyeket a kutatás és a termelés szakemberei támasztanak a könyvtárakkal szemben. Az utóbbi cél érdekében az ankéttra meghívják a kutató- és termelőmunka néhány vezető tudósát is. A másik ankét a könyvtártudományi kutatómunka kérdéseivel foglalkozna és a művelődéspolitikai irányelveit, valamint a tudományos kutatómunka távlati terveinek irányelveit figyelembe véve meghatározná a könyvtártudományi kutatás főbb feladatait. Ennek az ankétnak az időpontja május 19–20-a lenne.

Az együttes ülés előkészítő bizottságot küldött ki az ankétok megszervezésére. Az előkészítő bizottság elnökeül Kóhalmi Béla elvértársat választották meg.

FONTOS TÁJÉKOZTATÓ KIADVÁNY jelent meg a felszabadulás utáni kulturális fejlődésünkről a Közgazdasági és Jogi Könyvtár kiadásánál: A „Magyarország művelődési viszonyai 1945–1958” c. kötet, melyet a Központi Statisztikai Hivatal kultúrastatisztikai osztályának munkatársai állítottak össze nemcsak táblázatokat, grafikonokat tartalmaz, hanem a művelődés egyes területein bekövetkezett fejlődést tárgyaló különböző tanulmányokat is. A gazdag kötet főbb fejezetei az oktatási és a népművelési tevékenység minden területét felölelik: Óvodák, Általános iskolák, Középiszkolák, Egyetemek, Ipari tanulóképzés, Gyermekvédelem, Könyvtárak, Művelődési otthonok, Film, Színházak, Hangversenyek, Rádió és televízió, Sport. A kötet munkatársai között lapunk külső munkatársa, Szabó Endre is szerepel, sajnos az ő nevét a szépen csengő Szabó Emeze névre változtatta egy sajnálatos sajtóhiba.

SZÓCE KÖZSÉG ÚJ KÖNYVTÁRAT ÉPÍT. Az előrelátó tanácsi könyvtárpolitika egyik kimagasló példája a szócei közéleti tanács határozata, amely ebben az évben közel félszáz ezer forintot juttat közsegfejlesztésből egy új épület létesítésére. Az építkezés eredményeképpen a közéleti könyvtár két vagy három helyiségecsé önellátóan állhat.

Szokatlanul nagy összeg könyvtári célra a 48 000 forint egy községben. Különösen szokatlan a könyvtárosoknak, akik tudják, hogy pár évvel ezelőtt a járási könyvtárak költségvetése sem volt ennél nagyobb, és egy-egy községben a könyvtári életnek létét vagy nemlétét határozta meg valami ruhásszekrény-féle megszerzése a könyvek számára. De az összeg nagyságán felül rendkívül nagyra kell értékelni azt a tény, hogy a szócei tanács előrelátó a falu kulturális jövőjének tervezésében, és nagyvonalúan, követendő módon igyekszik megteremteni a fejlődés feltételeit.

Szócen eddig is megfelelő könyvtári élet folyt. A falu lakosságának egynegyed része beiratkozott olvasó. Sáfár Piroksa könyvtáros hozzáértéssel és hivatástudattal igyekszik a könyvszerető olvasók egyre növekvő igényeit kielégíteni. (Vasi Könyvtáros 1960. 1. szám.)

CSEHSZLOVÁKIA KÖNYVTÁRAI A HARMADIK ÖTEVES TERVEN

Csehszlovákiában most dolgozták ki az 1961–1965. évre szóló harmadik népgazdaságfejlesztési ötéves terv előirányzatait. Igen nagyok a művelődésben kitűzött feladatok, különösen pedig Szlovákia fokozottabb felvirágztatásának terve. A szlovákiai könyvtárosoknak az a célkitűzésük, hogy utolérjék a fejlettebb csehszlovákiai könyvtárakat. A legutóbbi statisztikai adatok szerint ugyanis az a helyzet, hogy 1958-ban Csehszlovákia egy lakosára 1,61 kötet, Szlovákiában mindössze 0,96 kötet könyv esett. Csehszlovákiában az összlakosságnak 13%, Szlovákiában pedig csak 10,6%-a volt könyvtárral ellátott. Csehszlovákia egy lakosra 3,07 kötet kölcsonzést, Szlovákiában pedig mindössze 1,24 jutott. Két dologban viszont Szlovákia áll jobban: az egy községre eső népművelési akciók száma Szlovákiában 3,73, Csehszlovákiában 3,00; a helyi módszertani instruírást szolgáló kiállítások számban ugyancsak Szlovákia vezet 1,23-al, szemben a csehszlovákiai 0,78-dal.

Még szembeötlőbb a különbség az egy lakosra eső kölcsonzések számában: 1958-ban Csehszlovákiában 29 335 994 kötetet, Szlovákiában ugyanakkor 4 797 069 kötetet kölcsonzáltak. Ha a tervben foglalt célkitűzéseknek megfelelően Szlovákia el akarja érni az egy lakosra eső csehszlovákiai átlagot, vagyis a 3,07 kölcsonzést, kb. 7 000 000-val kellene többet forgalmaznia. Az olvasók számát véve alapul, Csehszlovákiában évente átlagosan 23,6 kölcsonzést jut egy olvasóra; ezt Szlovákiában egyelőre csak a legkiválóbb könyvtárak tudják elérni. Láthatjuk tehát, hogy az elkövetkezendő ötéves tervben igen erőteljes munkát kell a szlovákiai könyvtáraknak végezniük ahhoz, hogy megközelítsék, illetve utolérjék a fejlettebb csehszlovákiai könyvtárakat. (Cítatel')

A PEKINGI ÁLLAMI KÖNYVTÁR, más érdekelt intézményekkel karöltve, 1958-ban külön csoportot szervezett a Szovjetunióból a Kínai Népköztársaságba érkező könyvek nyomtatott katalóguscéduláinak fordítására, sokszorosítására és terjesztésére. A csoport havonta kb. 1000 cédulát dolgoz fel. Az így készült cédulákra kb. 700 intézmény fizet elő, ami a szovjet irodalmat beszerző könyvtáraknak és szervezeteknek kb. 70%-a. (Szovetszkaja Bibliografija)